ORAȘ REGAL

Curtea de la Argeş

Revistă de cultură

Anul XIII ■ Nr. 6 (139) ■ Iunie 2022

Monumentul eroilor din Brăneşti – Ilfov

Din sumar:

Revista apare sub egida Centrului de Cultură şi Arte „George Topîrceanu” din Curtea de Argeş, cu sprijinul Asociaţiei Culturale „Curtea de Argeş”.

În Ţara Minunilor

Gheorghe PĂUN

Mă grăbesc a spune că am preluat titlul unei incitante (dar posibil derutante) cărţi, publicate în 2022 la Editura Aius din Craiova, atenuez „misterul” sugerat de paranteza dinainte precizându-i subtitlul – „Pagini de jurnal american” – şi adaug că este scrisă de un nume-garanţie, Crisula Ştefănescu, scriitoare, din 1983 şi până în 1995, cercetător şi redactor la Radio „Europa Liberă”. Pe ultima copertă, o prezentare uşor contradictorie, semnată Jan Cornelius: „Este un text extraordinar, *foarte bine scris*, dinamic, proaspăt, foarte interesant. (…) Îţi vine să iei fermecătoarea protagonistă, din perspectiva de azi *înduioşător de inocentă,* de mână şi să te miri şi bucuri alături de ea.” (subl. m., Gh.P.) Păi, nu, zic eu, numai inocentă nu este protagonista, cartea spune mult mai mult decât pare, dincolo de „glazura” turistic-colorată, de faptele diverse, oameni, locuri, mirări, anecdote şi citate (toate cu noimă!), filme şi cărţi prezentate pe scurt, comparaţiile aparent uimite între cele din America şi cele din Europa (apare de multe ori şi România în text), este „codat” un puternic semnal de alarmă, un diagnostic deloc încurajator, descifrat ca atare de Dan Anghelescu într-o excelentă Postfaţă care citeşte cartea în altă cheie decât Jan Cornelius.

Fac însă un scurt ocol, înainte de a intra în detalii din Jurnal şi din Postfaţă.

M-am mai referit la clasica piramidă a nevoilor umane sintetizată, în mai multe variante, de Maslow şi de alţi psihosociologi. Am văzut undeva o simplificare grosieră, dar tare semnificativă, a acesteia, sub forma unui „Turn Eiffel”, de tip 2 + 1 + 1: la bază, cele două motivări ale „vieţii biologice” (ca să nu spun direct „animalice”) – plăcerea şi suferinţa, recompensa şi pedeapsa. Deasupra – cultura. Toţi oamenii trăiesc, nici nu se poate altfel, la primul nivel, doar o parte acced la nivelul imediat superior, iar asta poate să le schimbe raportarea la viaţă, semeni, societate, stat, lume. În sfârşit, în vârf – transcendenţa, la care accesul este şi mai selectiv, nu sunt suficiente dorinţa-aspiraţia-efortul, mai e nevoie şi de chemare, iniţiere, revelaţie. Nu încerc să detaliez, nici nu e uşor, trec la a observa că de mai multe secole (cel puţin „de prin mlaştinile raţionaliste ale Renaşterii” – Vintilă Horia), etajul superior al „turnului” nostru este sistematic asediat, cu succes, după cum se vede în „lumea civilizată”, cea a „bunăstării”. Misiunea fiind oarecum îndeplinită, de mai multe decenii este puternic erodat nivelul imediat următor. Formularea scurtă este *cancel culture,* monstruozitatea cu care ne-am obişnuit deja, ne amuză în forma de suprafaţă a corectitudinii politice, dar rădăcinile sunt mai vechi şi implicaţiile mult mai adânci, ele ducând spre obsesia *anti-elitistă* a culturii occidentale, trecând prin mişcările studenţeşti din anii ’60, prin mediocrizarea sistematică a şcolii, mass-mediei, cinematografiei, ajungând la „distracţia” bine controlată din vremea noastră.

Ei bine, despre toate acestea este vorba în carte. Vizita în „ţara minunilor” (ironia din titlu este evidentă acum) a avut loc în 1986, când autoarea a fost trimisă de Radio „Europa Liberă” la o specializare în Statele Unite, un semestru de cursuri de politologie la University of Virginia din Charlottesville. Evident, nu putea să strige „împăratul este gol!”, pentru că se afla în ţara „împăratului” (poate şi de aceea cartea a fost publicată abia acum), dar nici nu putea să-şi pună luciditatea şi intuiţia între paranteze. „Adevărul este că de când am venit în America am sentimentul că plutește ceva nelămurit în aer, că suntem, aşa cum se spune în mod repetat şi apăsat, într-o *new transition era.*” Depăşeşte această dificultate într-un mod firesc şi inteligent, iar rezultatul este, într-adevăr, de mare clasă, literar-eseistic vorbind: un jurnal, „obiectiv” şi „inocent”, cu multe detalii de la cursuri şi din „viaţa reală” şi cu frecvente citate lămuritoare, dar şi cu multe comentarii explicite („Ce îngrozitor mi se pare tot ce ţine de ideologie – un fel de castrare a creierelor!”). Comunismul, dreptatea şi libertatea, comunicarea, relaţia albi-negri, relaţiile Est-Vest, Brecht, Marx, Stalin, Orwell, Soljeniţân, Gorbaciov, Shakespeare (care de pe atunci începuse a fi ignorat), poetul religios Merton, multe alte nume importante cultural sau politic, preşedinţi americani şi preşedinţi sovietici. De la cei din urmă, plutind ca o umbră peste toată cartea, o vorbă celebră a lui Hrusciov, care-i avertizase pe americani că *nepoţii lor vor trăi într-o ţară comunistă…*

Poate că lectura cărţii ar trebui începută cu lectura Postfeţei – aici, închei astfel, reluând din ultimele paragrafe ale acesteia, aderând desigur la ce spune dl Dan Anghelescu: „*Jurnalul* Crisulei Ştefănescu ne demonstrează că acum patru decenii, la universităţile americane, prin intermediul lecturilor din Marx şi Brecht, se lucra intensiv pentru o *new transition era.* (…) La vremea lui, întrezărind câte ceva din tot ce părea că stă ascuns în umbra densă a viitorului, Fr. Nietzsche aruncase spre lume încă o cutremurătoare sintagmă: *Nihilismus ante portas!...* Astăzi, reflectând asupra spuselor din Jurnalul american al Crisulei Ştefănescu, sintagma pare că se transformă în *Utopia ante portas!”*

Iar că utopiile care încearcă să se transpună în practică devin invariabil criminale, ştim deja foarte bine…

Domnul Eminescu scris-a

Toate-s vechi şi nouă toate...

D. Alexandru Pencovici ne trimite câteva notiţe pe care le publicăm mai la vale, culese cu ocazia călătoriei făcute între românii balcanici. Din aceste notiţe se va vedea că un popor întreg, aproape egal la număr cu grecii, e supus unui sistem de deznaţionalizare din cele mai odioase, prin presiunea unei biserici străine şi a unor societăţi de agitatori străini al căror scop e dezmembrarea Imperiului Otoman şi substituirea etnocraţiei turceşti prin etnocraţia grecească.

Ca fost director al serviciului statisticei în România, ca participator la congresele de statistică câte s-au ţinut în Europa pân-acuma, ca amic al celor mai cunoscuţi bărbaţi de ştiinţă în materie de statistică, notiţele d-lui Pencovici merită desigur crezare. Ele confirmă, prin intuiţiune proprie, ceea ce au constatat deja geografii şi istoriografii Peninsulei şi probează că, de la venirea turcilor în Europa, elementul latin, odinioară cel mai numeros al Peninsulei, a fost absorbit în cea mai mare parte de către popoarele conlocuitoare şi că grecii moderni se silesc acum a asimila până şi resturile, încă destul de însemnate, câte şi-au păstrat limba naţională.

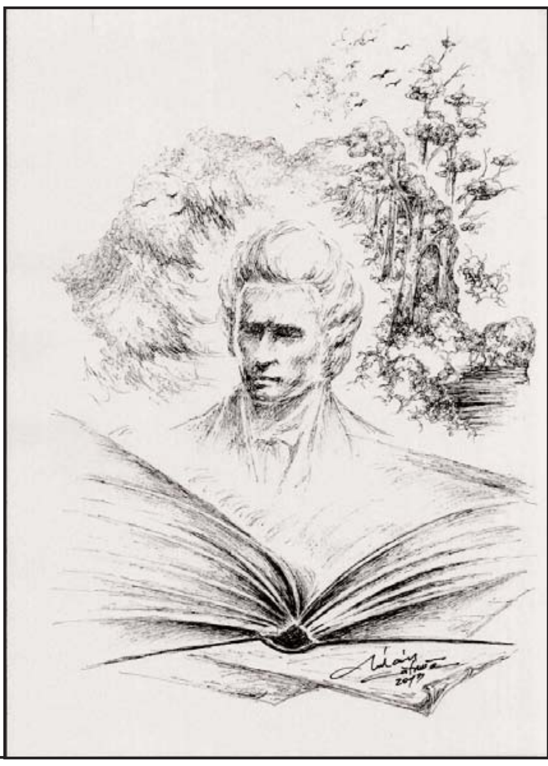
Ni se pare că mijlocul cel mai eficace pentru a emancipa această populaţie latină de influenţa bizantină ar fi despărţirea ei bisericească de greci, ceea ce-au făcut bulgarii, ceea ce au făcut românii din Banat şi graniţa militară. Biserica răsăriteană e naţională; ea nu numai admite, comandă chiar ca serviciul în biserică să se facă în limba grăită de popor. E, o constatăm cu durere, o ruşine ca în suta a nouăsprezecea membrii unui popor de douăsprezece milioane aproape să fie siliţi, sub un guvern negrecesc, de-a întrebuinţa în şcoală şi biserică limba unui stat străin şi lor şi poporului dominant al osmanilor şi să fie prada unor agitaţii îndreptate în contra existenţei Imperiului Otoman şi a însăşi existenţei lor.

(*Timpul,* 27 august 1882)

Dacă însă din punct de vedere economic un popor e copil, e tot aşa în privire politică. De când lumea nu s-a văzut ca un popor să stea politiceşte sus şi economic jos; amândouă ordinele de lucruri stau într-o legătură strânsă; civilizaţia economică e muma celei politice. Când cineva e conservator în principiile economice ar fi obligat a fi şi în principiile politice. A cita America ca exemplu de protecţionism înseamnează a nu ţine seamă de istoria acestei ţări şi a confunda etichetele cu realitatea. Şi-n America ideile protecţioniste sunt conservatoare, deşi formula pe care ele o iau într-o republică va fi nominal alta decât într-o monarhie. Căci ideile conservatoare şi cele liberale există pretutindenea ca predispoziţie a spiritului public şi indiferent dacă forma generală a organizaţiunii statului le impune numiri improprii. Ideile protecţioniste au fost şi sunt combătute în Franţa, în Germania, pretutindenea, în numele libertăţii negoţului şi a muncii. În Europa, continentală cel puţin, de-al cărei dicţionar politic ne servim, ele sunt taxate de idei reacţionare şi un exemplu zilnic despre aceasta ne-o dă presa liberală din Germania. (…)

Şi într-adevăr cum s-ar putea ca protecţionismul să nu fie reacţionar când el constituie o mărginire considerabilă a libertăţii individuale în favorul educaţiunii economice. După teoria liberalismului, orice om e absolut liber de a-şi întrebuinţa banii şi munca oricum voieşte. E fără îndoială în folosul lui individual şi o sporire a libertăţii sale individuale ca cu banii săi să-şi procure suma cea mai mare de bunuri, pe care nu le poate afla cu preţul cel mai redus decât în piaţa universului. A-l sili, prin măsuri de intervenţiune din partea statului, ca să producă singur ceea ce-i trebuie, înseamnează a-i cauza o pagubă de timp şi de bani, a-l lipsi de-o sumă de bunuri pe care ar fi fost în stare a şi le procura sub regimul liberului-schimb, a-l face să plătească mai scump ceea ce-i trebuie, c-un cuvânt a-i pune restricţiuni – ca la un copil – folositoare după mintea celor ce joacă rolul de *epitropi,* dar desigur epitropia economică ca şi cea politică nu este *liberală*. Fără îndoială puterea lui de-a produce va creşte şi această putere e cel mai însemnat rezultat ce-l poate obţine colectivitatea. El se va deprinde a face ceea ce nu mai făcuse; dar e evident că n-a ajuns la această putere pe calea liberei determinaţiuni de sine însuşi, ci prin măsuri restrictive care l-au silit la aceasta.

Libertatea, precum o cere liberalismul *Românului*, e absolută; rămâne ca fiecine să se folosească de ea în marginile putinţei sale.

E elementar însă că o industrie nu se poate crea decât cu paguba temporară a comerţului internaţional şi a consumatorilor. Cum şi de unde ia *Românul* un drept excepţional în contra libertăţii absolute? Cum liberalul pur îndrăzneşte a crea favori şi privilegii în folosul unei serii de oameni şi în defavorul matematic calculabil al negoţului şi al imensei majorităţi a consumatorilor? Scopul e educaţia industrială, da. Dar cine dă dreptul oamenilor bătrâni de la *Românul* să silească pe cetăţeni asemenea bătrâni să-şi cheltuiască altundeva banii decum voiesc ei? Cine le dă dreptul de-a considera ca copii economici nişte oameni cărora nu li se tăgăduieşte bărbăţia politică, o afirmare zilnică atât de folositoare partidului roşu şi marilor bărbaţi de stat pe care ni-i dau urnele electorale? Împrejurarea că negustorul are un folos mai mare din libertatea negoţului nu i se poate imputa lui; sub acelaşi regim mulţimea câştigului atârnă de instrumentul ce-l mânuim şi de inteligenţa cu care-l mânuim. Dacă libertatea e mai folositoare unui soi de ocupaţiune decât altuia, cine ce are ce zice? Cum puteţi crea drepturi în contra dreptului absolut, în contra libertăţii?

Monumentul lui Mihai Eminescu de la C. de Argeş

Aşa este, şi acesta e liberalismul. Şcoală? Libertatea învăţământului. Fiecare – fie ori nu calificat – are dreptul de-a deschide şcoli şi de-a instrui generaţii întregi în lucruri ce el nu le ştie. Biserica? Nu este o instituţie istorică a naţionalităţii, ci… treaba comunei. Fiecine e liber de-a avea morala care-i convine, chiar dacă ea e imorală. Meserie? Fiecine e liber a o profesa, chiar cârpaci fie, şi a concura în mod neonest pe meseriaşul cu zeci de ani de deprindere industrială care-şi pune nu numai munca, dar chiar onoarea profesiei în lucrurile ce le produce.

Aceasta e libertatea, onorabililor, şi vă uitaţi crezul botezând de liberale idei de protecţie, de epitropie, restrângătoare absolutei libertăţi a capitalului şi a muncii.

Ne vorbiţi ca de un amic al protecţionismului de John Stuart Mill, care-ar fi radical. Dar radicalismul nu e liberalism. Radicalismul are cele mai diverse nuanţe; unii admit omnipotenţa statului, alţii vor nimicirea lui totală; câte capete atâtea sisteme politice, încât un radical care propune măsuri protecţioniste dovedeşte numai că nu e liberal şi că puterile pe care i le rezervă statului trec dincolo de jocul absolut liber al tranzacţiunilor economice.

Pentru a rezuma din nou ideile noastre zicem: nematuriratea economică e totdeauna însoţită de cea politică. Şi pentru a ajunge la maturitate se cere educaţie. Precum copiii nu pot fi în şcoală absolut liberi, ci trebuie să înveţe, trebuie să se supună disciplinei, trebuie să se deprindă a face singuri temele şi socotelile pe care numai profesorul le ştia mai înainte, tot aşa orice măsură educativă pentru un popor e o restrângere a libertăţii, e reacţionară. Dar se cere neapărat să avem industrie? Da, dar niciodată ea nu se va opera prin măsuri liberale.

(*Timpul*, 4 septembrie 1882)

Curtea de la Argeş

Revistă lunară de cultură

Apare sub egida Centrului de Cultură şi Arte „George Topîrceanu” (Bv. Basarabilor 59) şi a Asociaţiei Culturale „Curtea de Argeş”
Redacţia: Str. Schitului 45A, 115300 Curtea de Argeş
Tiparul: Venus Printing Solutions SRL, Iaşi

ISSN: 2068-9489

E-mail: curteadelaarges@gmail.com

Website: www.curteadelaarges.ro
Abonamente se pot face direct la redacţie, trimiţând contravaloarea (60 lei/an) în contul specificat mai jos şi, prin e-mail, adresa poştală.

Revista poate fi sponsorizată prin Asociaţia Culturală „Curtea de Argeş”, CIF 29520540, Banca Transilvania, IBAN RO38 BTRL RONC RT0V 1516 7901.

Homo sapiens

Sărbătoarea pierdută

Horia BĂDESCU

Secolul nostru a redescoperit, prin psihanaliză, demonii din om – sarcina care ne aşteaptă este acum să redescoperim în el zeii. **Malraux**

O acumulare de dezamăgire, de tristeţe şi de profundă nemulţumire, faţă de modul în care ne facem că trăim sărbătorile sacre, că întâmpinăm şi primim atingerea transcendenţei – mimând întâlnirea cu sine pe care o presupune o atare atingere, acea autopsie în sensul vechi al cuvântului, care însemna o examinare şi o evaluare a interiorităţii noastre – faţă de spectacolul grotesc al neîngrijirii cu care intrăm în incintele sacre la asemenea ocazii şi al dezmăţului unor distracţii libertine şi grosiere asociate unor momente a căror natură reclamă o cu totul altă trăire – decenţa şi bucuria reţinută cu care ar trebui să ne asumăm tragicul jertfei şi, deopotrivă, bucuria triumfului vieţii asupra morţii, al luminii asupra întunericului – mă face să reiau o sumă de reflecţii, legate de sensul sărbătorii şi de pierderea acestui sens în secularizata societate modernă.

Mai putem noi, aşadar, percepe modul în care transcendentul, puterea divină ni se revelează în asemenea momente, în care suntem invitaţi să conlucrăm cu lumina seminţei de logos pe care divinul o aşază în noi şi pe care, dacă voim acest lucru, ne ajută să o percepem şi să ne bucurăm de părtăşia ei? Fiindcă transcendenţa nu devine ceea ce este decât ca „transcendenţă care coboară”, ca să folosim expresia blagiană, ca transcendenţă exprimată prin imanent. Sacrul nu devine sacru decât prin atingerea cu profanul şi raportat la el. *Principiul şi manifestarea lui se conţin deopotrivă. Fiinţa, înţeleasă ca infinitate a finitudinilor sale, se constituie ca transcendenţă în infinitatea imanenţei sale.* Ea *este* înafara şi înlăuntrul fiinţării sale, în acea închidere infinit deschisă despre care vorbea Heidegger. Sacrul este deopotrivă transcendenţă şi imanenţă, dar el nu se manifestă ca atare decât prin imanenţa sa. Fiinţa nu se reduce la existândul ei, dar nu se manifestă decât *în* şi *prin* acest existând. Prin acest existând în care ea induce o valoare, valoarea ontologică prin care divinul se actualizează în profan, *sensul sau eternitatea Fiinţei în existândul ei.*

„Realul este emanaţia unei Gândiri sau a unei Inteligenţe absolute”, afirma scriitorul francez Michel Random (*La mutation du futur – Le colloque de Tokyo*, Paris, Albin Michel, 1996). Numai că e vorba despre o gândire în act, numinosul în esenţa sa, calitate ce se manifestă ca atare. A revela nu înseamnă, din această perspectivă, decât a restitui unui lucru calitatea sa ontologică, o calitate care-i este imanentă acestuia. O restituire făcută lumii prin intermediul conştiinţei afective. Această acţiune de auto reinvestire a Fiinţei cu propria calitate, graţie funcţiei sacrului, îi dă acesteia măsura esenţei sale: absolutul. Absolutul care, aşa cum se poate constata, „nu este imensul, ci intensul”, calitate nu dimensiune (Bourbon-Busset, Jacques de, „Localiser le sacré”, *Corps écrit:* 2(1982), pp. 3-4). Mai suntem noi astăzi capabili să trăim acest *intens* care dă valoare existenţei noastre în univers?

***Intensul,* ca esenţă** a absolutului şi valoare de existenţă, primeşte în sine puterea de creaţie a sacrului. Viaţa e sacră prin puterea sa de auto-creaţie şi prin caracterul infinit al acesteia. A trăi sacrul înseamnă a considera lumea exprimată din perspectiva Fiinţei, iar momentele esenţiale ale vieţuirii, din perspectiva axiologiei acesteia, a Sensului. A Sensului care nu poate primi o accepţiune etică, singura valoare morală a Fiinţei fiind Fiinţa însăşi, *intensul* ei. Discontinuitatea sacrului în lumea exprimată (şi pulsaţiile ontologice care validează esenţa funcţiei sale) se manifestă prin această valoare ontologică. Precum în fizica cuantică, acţiunea de reinvestire a Sensului este, într-adevăr, discontinuă în continuitatea ei, discontinuă în spaţiu–timpul ei.

Însă cum restituie sacrul existândul propriei sale naturi, propriei sale calităţi? Cum îşi manifestă el prezenţa permiţându-ne să auzim acel „murmur al spiritului în inimă”, despre care vorbea Otto Rudolf, vocea interioară care ne spune: *Aparţineţi Fiinţei, Fiinţa este în voi, ea este aceea care vă dă valoare, acea valoare care depăşeşte condiţia voastră tranzitorie?* Modalităţile de instituire şi de integrare a sacrului, cele pe care le regăsim în toate tipurile de practici sacrale, acelea care instituie starea şi ne pun în relaţie cu acesta în momente privilegiate, sunt ele încă prezente în lumea modernă? Cu aceeaşi finalitate ontologică?

Fiindcă a trăi sacrul înseamnă, de asemenea, a admite prezenţa sa în lume şi a sărbători această prezenţă, cu alte cuvinte, a afirma prezenţa valorii sale absolute, a Sensului, în orizontul armoniei şi bucuriei, a te umple tu însuţi de acesta. Mai ştim noi astăzi cu adevărat să trăim sărbătoarea, sărbătoarea spiritului nostru? Mai avem noi dorinţa şi priceperea de a institui timpi şi spaţii sacre, de a ne dărui sufletul încântării, nu manipulării, ritualului nu rut-ualului, de a ne smulge de sub tirania zgomotului şi instinctului? E dificil, dacă nu imposibil să mai putem vorbi despre aceasta!

Golite de transcendenţă şi supuse logicii profitului şi manipulării, aceste modalităţi nu mai conservă nimic din esenţa gesturilor care aveau, de obicei, drept finalitate „îmblânzirea” zonei – atât de incertă, de ascunsă, dar atât de pregnantă, în acelaşi timp – în care se manifestă *numinosul.*

Sărbătoare a devenit, într-adevăr, astăzi, doar repaos şi distracţie, adică lucruri total contrare esenţei acesteia. Până în epocile moderne, sărbătoarea, adevărata sărbătoare a fost legată de mister, de transcendenţă şi trăită ca un prilej de reîntâlnire a omului cu sine însuşi în orizontul sacrului. Căci omul se pregătea interior să sărbătorească nu numai sacralitatea lumii, ci şi pe sine, ca purtător de şi participant la transcendenţă. El se pregătea pentru instaurarea sacrului în spaţiul–timp al sărbătorii, devenit propriul său spaţiu–timp, instaurare care presupunea suspendarea contingentului şi existenţei. Prin acesta el punea între paranteze profanul, în calitatea sa de profan, scoţându-l pe acesta din plasa relaţională a existenţei care ocultează manifestarea realului, a transcendenţei. El renunţa deliberat la *obişnuit,* pentru a atinge o cu totul altă interioritate: festivul său.

Este el gata, este el capabil, omul de astăzi, să-şi pună între paranteze existenţa, preafericita lui existenţă, şi să renunţe, în mod deliberat, la *obişnuit?* Se pregăteşte el, cu ocazia „sărbătorii”, pentru o cu totul altă interioritate, în care să încerce să se regăsească pe sine? Fără îndoială că nu. Pentru aşa-zisele „sărbători” de astăzi, omul modern refuză să părăsească *obişnuitul.* El iese dintr-un obişnuit pentru a se dărui altuia, fără a-şi schimba felul de trai, rămânând mereu în cadrul aceleiaşi interiorităţi, fără a se gândi măcar o clipă la posibilitatea de a vieţui într-o *cu totul altă interioritate*, de a trăi un *mod de a fi care este valoare*, valoare ontologică.

Viaţa este sacră doar dacă i se acordă statutul de *mod de a fi care este valoare.* Intensul, ca valoare ontologică, nu este o chestiune de cantitate, ci de calitate şi astfel se şi manifestă el pe durata sărbătorii. Dezlănţuirea „sărbătorii” moderne n-are nimic de a face cu *intensul* festiv. Ea e rezultatul unei explozii a biologicului, fără a avea vreo legătură cu intensitatea unei trăiri născute dintr-o conştiinţă cosmică şi centrată pe căutarea de sine.

Sărbătoarea, în esenţa sa, e o trăire individuală. Te afli împreună cu ceilalţi într-un spaţiu–timp deja sacralizat sau pe cale de a fi sacralizat, dar sărbătoreşti şi te sărbătoreşti individual. Există într-adevăr, totdeauna, un festiv colectiv care se instaurează cu condiţia ca elementele care-l compun, trăirile individuale, să se afle ele însele în festivul lor. „Sărbătoarea” modernă asigură doar singurătatea şi contextul propice, colectivitatea, nu festivul, adică o *cu totul altă interioritate*.

Pentru a atinge puritatea cerută de această cu totul altă interioritate care ne ridică în orizontul sacrului, pentru a prepara instaurarea ei, omul tradiţional începea prin purificarea trupului şi veşmintelor sale. Pentru câţi dintre noi asemenea gesturi îşi păstrează semnificaţia festivă? A se îmbrăca altfel, a se împodobi nu este o manifestare de snobism, ci semnul că suntem gata să ne asumăm festivul şi să acordăm această valoare spaţiului–timp în care ne pregătim să intrăm. Este, de asemenea, semnul că, punându-ne în ordine exterioritatea, suntem pregătiţi să ne „ordonăm” interior, să ne asumăm *un mod de a fi care este valoare,* un parcurs ontologic. Căci împodobirea, ca act de acceptare conştientă a festivului, îşi asumă, cum spune Paul Drogeanu (*Practica fericirii*, Bucureşti, Ed. Eminescu, 1988, p. 177), „actul de orânduire a esenţialităţii fiinţei… prin osmoză cu universul, cu cosmosul care este şi el o podoabă orânduită”. Podoaba împodobeşte ego-ul, îl orânduieşte, îl pregăteşte şi îl poartă către întâlnirea cu Fiinţa.

Uitând esenţa împodobirii şi înlocuind-o cu înfrumuseţarea, cu ornamentarea, păstrând doar vizibilitatea profană a podoabei, omul modern a renunţat, în mod deliberat sau din inconştienţă, la festivul său, la trăirea acestuia în orizontul transcendenţei.

Lumea modernă este o lume a imaginii şi a sunetului, o lume în care ritmul pare a avea un loc privilegiat. În care, deci, sacrul ar trebui să afle contextul ideal pentru a se instaura. Dar putem vorbi despre ritmul cel adevărat?

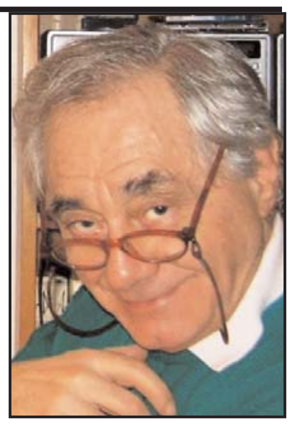
Există fără îndoială un ritm al universului, radiaţie originară, vibraţie fundamentală, care uneşte în adânc întreg existândul şi creează ceea ce numim *armonia lumii.* Fiecare formă a acestui existând are propriul ritm şi încearcă, conştient sau nu, să-l armonizeze cu acela al universului, să se afle în sintonie cu puterile ascunse ale Fiinţei, să participe la Fiinţă. Armonia presupune instituirea ordinii, evident a ordinii, a ritmului universului, şi concordia, împăcarea cu sine, dar şi cu universul, acordarea la ritmul acestuia. Căci ritmul universului „deşteaptă” spiritul, îl ajută să vadă şi să găsească drumul universaliilor. Iată de ce putem considera ritmul drept esenţa a ceea ce instituie spaţiul–timp în care sacrul se poate dezvălui.

Prin ritm se acordează omul la pulsaţia eternă, prin succesiunea de timpi accentuaţi şi neaccentuaţi, prin acest joc de-a mişcarea şi imobilitatea, de-a sunetul şi tăcerea, de-a Fiinţa şi Neantul. E necesar să ţinem cont de această succesiune de timp şi de non-timp, de prezenţă şi absenţă, de a fi şi a nu fi, căci prin ea se instituie ceremonia necesară instalării zeului în templu, acel sacerdoţiu care dă valoare numinoasă gestului omenesc şi creează acordul cu armonia universului şi ritmul universal a cărui contemplaţie era pentru Pitagora fericirea supremă. Lumea întreagă pare, într-adevăr, să se sprijine pe valori ritmice, valori care instituie armonia, care ţin împreună, care dau coerenţă.

Dar este lumea modernă o lume a coerenţei şi armoniei sau, mai degrabă, contrariul acesteia? Fiindcă nu sunetul este cel care domneşte astăzi, ci zgomotul, nu armonia, ci disoluţia, vacarmul. Şi cu atât mai puţin încântarea, vraja pe care ritmul o instaurează dincolo de senzaţiile imediate.

→

Fulguraţii

Paul DIACONESCU

Strada Frumoasei... Când dinspre fereastra larg deschisă începeau să vină adierile ceva mai răcoroase ale nopţii, când casa, strada şi întreg oraşul dormeau în sfârşit după o zi caniculară, într-o linişte care nu poate exista decât într-o noapte de vară, paşii întârziaţi se auzeau chiar şi din Calea Victoriei, iar maşinile, foarte rare, chiar din bulevard. Cu o ureche ceva mai atentă puteam să „văd" gesturile vatmanului care, la staţia „Bulevard", se dădea jos şi, cu o rangă pe care o avea tot timpul în cabină, schimba macazul după cum trebuia să apuce pe bulevard ori să continue mai departe pe Calea Dorobanţi. Pe strada mea însă, paşii întârziaţi erau atât de neobişnuiţi încât constituiau un mic eveniment şi, nu rareori mi se întâmpla să mă ridic de la masă şi, ieşind din conul de lumină al lămpii, să încerc a desluşi silueta şi chipul trecătorului sau trecătoarei, pentru că ceva tainic ne-ar fi putut lega în acel ceas târziu din noapte. Nu erau decât himerele însingurării, dar cu greu mă puteam opune acestei porniri, încercând să reconstitui după sunetul, ritmul, accentul paşilor, după silueta, rareori profilul, zărite fugar, un personaj, o întâmplare, un destin.

Nopţile Frumoasei îşi aveau taina lor şi de multe ori nu mă puteam culca decât după ce mijeau zorile, căci abia atunci nicio întâlnire nu mai era posibilă, nicio taină nu mai dăinuia.

Noi cercetări geologice şi de arheologie submarină au ajuns la concluzia că „potopul lui Noe" este, de fapt, amintirea unei catastrofe întâmplate cu circa 15.000 de ani în urmă: ruperea barajului natural pe care-l reprezenta Bosforul şi umplerea imensei suprafeţe concave ocupate azi de Marea Neagră! (10 mai 2002)

În noaptea asta, insomnie. La ora 4, radio FranceInter, un fel de thriller radiofonic, enigme ale istoriei: *Les fusées du temps*. Printre altele: în anii Teroarei, Saint-Just trimite la eşafod o tânără care îi refuzase avansurile. După care şi-a comandat o pereche de pantaloni din pielea ei! Legenda – dacă legendă e – este confirmată de două sau trei mărturii independente. De altfel, e atestat faptul că în acea perioadă au existat două tăbăcării de piele umană, una chiar în marginea Parisului, la Meudon. Se pare că revoluţionarii aveau o slăbiciune pentru ghetele confecţionate din pielea aristocraţilor.

Apoi, un secol şi jumătate mai târziu, s-au făcut abajururi din pielea evreilor la Auschwitz. Şi, în fine, după încă două decenii, carnea „duşmanilor de clasă" friptă pe grătar a fost mâncată cu delicii de tinerii gardieni ai revoluţiei culturale declanşate de Mao Tze Dun.

Dar, să nu uit: braţul cel lung al Revoluţiei l-a ajuns şi pe Saint-Just, supranumit „Arhanghelul Morţii". În 1793 a suit, la rândul lui, pe eşafod. Avea 26 de ani. (16 octombrie 1999)

Telecomandă

Florin Radu PINTEA

În săptămâna 13-20 martie, 2022 (Idele lui Marte), la Facultatea de Medicină şi Farmacie „Carol Davila" din Bucureşti, s-a desfăşurat un excepţional simpozion dedicat neuroştiinţelor în general, dar mai ales relaţiei muzicii cu creierul, *Brain Awareness Week* (săptămâna „Să luăm aminte la creier").

În contextul de acută actualitate al *zgomotului informaţional* tot mai monoton şi mai asurzitor debitat de cea mai mare parte a canalelor media de mare pătrundere, seriozitatea subiectelor dezbătute de tinerii savanţi a fost una dătătoare de speranţe în acest spaţiu violent cacofonic, vestind la un loc cu îndreptăţit optimism ceea ce s-ar putea numi „calea cohleară" de rezolvare a problemelor creierului prin... *muzică*.

Am aflat de la pianistul Andrei Bordeianu (Vaslui) că *Suita de variaţiuni Goldberg* de J.S. Bach vindecă insomnia, de la Adelina Maria Ionescu (Slatina) am aflat că majoritatea bolnavilor de atac cerebral care nu mai sunt în stare să articuleze cuvinte o pot face în mod miraculos dacă le îngână pe tonuri muzicale; dr. Conny Kobb-Scheinpflug de la Universitatea Ludwig-Maximilian din München pune pe masa de disecţie *Sunetul Liniştii* şi semnificaţiile sale în lumea vie, punând pentru ştiinţă, şi pentru noi toţi ceilalţi oameni de rând, întrebarea: oare liniştea ne scoate din minţi? Urechea ne ajută să auzim sunetele, însă doar creierul este în stare să audă muzica…

Încă se fac experimente pentru clarificarea efectelor expunerii îndelungate la linişte. Expunerea îndelungată la *zgomot* (*informaţional* mai ales) este cel puţin la fel de susceptibilă de a ne arunca în saloanele neuropsihiatrice. Experienţele de laborator nu par a fi concludente însă experimentele *in vivo* pe întreaga masă a Omenirii (ca subiecţi involuntari) arată că zgomotul (cel informaţional mai ales) este vinovat pentru radicalizarea oamenilor, pentru polarizarea lor absolută, care le-a amplificat gradul de intoleranţă, aducându-i în pragul basculării extreme, punct unde nicio cale de apel, nicio negociere, niciun compromis nu mai pot fi cu putinţă, fiindcă toate aceste căi metaneuronale au fost împinse în desuet şi anacronic de „logica" strălucitoare şi infailibilă a IA.

Din perspectivă reducţionistă specifică *inteligenţei artificiale* cu pondere tot mai mare, fluxul şi densitatea sa sunt mai relevante decât conţinutul său. Iar dacă o să mai stăm prea mult cu telecomanda în palma încleştată şi ochii pironiţi în fluxul televizoarelor, inteligenţa artificială va epura pe nesimţite acest balet numai pentru că muzica lui a fost compusă de un rus şi orice meloman interlop care va fi prins într-un viitor apropiat/paralel urmărind *Lacul lebedelor* va fi surghiunit afară din comunitatea europeană şi forţat să asculte în căşti fixate pe craniu de cinci ori pe zi câte o oră rap la volumul maxim permis de aparatură.

Tehnocraţia e azi pe cale să abolească supremaţia Omului şi să îl dărâme de pe locul fruntaş unde se află de când e lumea lume. Se pregăteşte fervent să îi rezerve un loc de servant, în „cârca" lui urmând să se cocoaţe la iuţeală toate consecinţele acestei degradări şi căderi din rang, toate corvezile aferente noii oligarhii – digitale – toate efectele secundare, multe neprogramate („programat"… expresie tot mai des întâlnită, tot mai insistent adusă în orice discurs, pe orice subiect, tot mai adorată până la idolatrie), neprevăzute şi surprinzătoare ca tot atâtea jerbe de artificii la care chiar nu te-ai fi aşteptat, dar în faţa cărora nici măcar nu ştii dacă el ar trebui să încânte sau dimpotrivă, să înspăimânte.

Prin satanice, tenace şi sistematice eforturi, omul a fost dezmembrat din toată deplina demnitate a sa până la a fi considerat un oarecare „nod" de lanţuri trofice, de schimburi umorale şi informaţionale, un consumator ca orice bec, reşou sau tranzistor pe care vremelnicii conducători să-l aprindă sau stingă, să-l încingă sau să-l răcească, ori să-l excite sau să-l inhibe – după chef. Cheful politic. *De la distanţă.*

Prin *telecomandă*, deoarece aşa se tălmăceşte cuvântul hibrid – *hibrid* şi el ca mai toate azi, provenit din greaca veche. Fiindcă odată rezolvată din mers gestionarea hranei solide şi lichide la intrare şi fracţiile lichide şi solide normal metabolic rezultate la evacuare şi gata de a fi reciclate (altă vorbă de duh ce o auzi parcă jenant de des peste tot, pe alocuri abuzul frizând ridicolul de care nimeni nu mai cutează a râde), n-ar mai rămâne decât ochii şi urechile să fie „ocupate" cu Fluxul pentru ca tabloul controlului instituţionalizat până la limita suportabilităţii fizice şi dincolo de ea să fie complet, iar rostul întregii sume de vectori să fie asumat de noua formă de viaţă îngenuncheată cu telecomanda în mâna crispată gata să-l accepte chiar şi în contumacia conştiinţei plecate cu sorcova, alungată şi fugărită de peste tot de presiunea atotnivelatoare şi atotdecapantă a Fluxului 24/7 – altă stare la modă.

Nu are niciun fel de importanţă pe ce buton al telecomenzii apeşi, deoarece, contrar a ceea ce crezi, selecţia nu-ţi mai aparţine. Ce e drept, obiectul numit „telecomandă" e în mâna ta, dar efectul este invers, plecând dinspre televizor către tine: cel „telecomandat" eşti tu şi sub rafalele şi canonadele neîntrerupte de ştiri (proaste, fiindcă în codul deontologic jurnalistic numai ştirile rele sunt ştiri, cele bune, despre normal, nefiind interesante tocmai fiindcă sunt normale). Eşti informat (fără să te simţi *deformat*), fie că te interesează sau nu, fie că te pricepi sau nu, încontinuu, până la punctul în care nici nu mai ştii ce să crezi, în cine, sau de ce.

Şi uite-aşa, cu telecomanda în mâna încleştată şi atenţia concentrată la ecranul mic, mediu sau mare, se prea poate ca sub presiunea 24/7 a expunerii la Flux, din plictiseală, oboseală, constrângere şi în cele din urmă convingere, să vă implantaţi în mijlocul creierului *chip*-ul pentru a vă augmenta capacităţile ca astfel să fiţi treji şi online 24/7 şi gata oricând să faceţi orice, desigur, prin telecomandă. Veţi fi în stare să vă deplasaţi autonom în automobil din oraşul A în oraşul B. Dar fără a mai şti de ce...

Cele mai bune exemple de studii de caz „efectele presiunii fluxului informatic/deformatic asupra subiecţilor umani" sunt cele două fandacsii: *covid contra lumea toată şi rusul contra lumea toată* – ambele globalizate la extrem. Dacă şi asta din urmă va dura doi ani, să nu ne mirăm dacă Ceaikovski va fi interzis (desigur nu direct de cineva anume, ci de impersonala IA care-i va găsi algoritmic nodul în papură că e din punct de vedere „politic" *incorect*…).

Orice s-ar întâmpla, nimeni, niciodată nu va reuşi să mă împiedice să ascult şi să văd baletul *Lacul lebedelor*, chiar dacă el va fi scos via IA în afara legii. Cine ştie, ba poate atunci, în adâncă şi neagră ilegalitate, el cu tot ce înseamnă va „suna" mai frumos ca oricând pentru orice spirit viu ce va lupta apriga luptă de salvare din marasmul digital.

Obiectul numit „telecomandă" e în mâna ta, dar efectul pleacă dinspre ecran către tine; cel telecomandat eşti tu şi, sub bombardamentul de ştiri/informaţii care te interesează sau nu, de care ai nevoie sau nu, care îţi sunt vitale sau nu, pe care le vrei sau nu, nici nu mai ştii cine eşti şi ce eşti – pe termen scurt, mediu şi lung.

Pentru *Lacul lebedelor* aş fi în stare să intru la puşcărie oricând. Pentru politică – nu… Lira lui Orfeu, ne povesteşte una dintre frumoasele legende ale Olimpului, a îmblânzit până şi fiarele sălbatice... lira, adică, desigur, *muzica*.

Iar riturile şi jocurile rituale, aceste chei cu ajutorul cărora se pot deschide uşile care duc către teritoriul Fiinţei, practicile cu ajutorul cărora profanul era introdus în orizontul festivului şi primea conştienţa propriei sacralităţi, ce au devenit ele astăzi dacă nu rut şi jocuri rutu-ale?

Sacrul astăzi? Mircea Eliade (*Le Sacré et le Profane,* Paris, Gallimard, 1965, p. 178) ne-a prevenit deja cu privire la ocultarea acestuia „în tenebrele inconştientului omului modern areligios". Dar inconştient nu înseamnă totuşi fără cunoaştere, ci un alt fel de cunoaştere, cunoaşterea sufletului, cel în care putem auzi „murmurul spiritului". Cine îl va dezvălui? Fiecare pentru sine, dar prin fiecare pentru noi toţi. Căci setea noastră de sacru, de Fiinţă, adică de noi înşine, rămâne mereu neostoită. Ea trebuie afirmată în fiece zi. Trebuie afirmată evidenţa că sacrul este aici şi că noi suntem purtătorii lui. Altminteri vom deveni orice altceva îşi imaginează ucenicii vrăjitori, dar vom înceta să mai fim oameni.

Homo sapiens

Umbre în identitatea românească

Marian NENCESCU

Recent, pe fondul acutizării războiului ruso-ucrainean, au apărut şi în presa culturală de la noi numeroase trimiteri şi referinţe despre scriitorii ruşi care, de-a lungul timpului, oripilaţi de „iadul" rusesc în care trăiau, au scris pagini pline de obidă despre „sufletul slav" şi despre isprăvile „rusului" de rând, angrenat adeseori în războaie sângeroase: „Ce naţie cutreieră Europa şi caută să distrugă şi să facă totul praf, în batjocură", se întreba cândva Feodor Dostoievski, iar Maxim Gorki completa: „Cel mai important semn de izbândă al poporului rus este cruzimea sa plină de sadism". Iar exemplele pot continua, pe lista „păcatelor" adăugându-se nerecunoaşterea demnităţii umane, a gândirii libere, proliferarea răului, a dezmăţului şi a minciunii.

Fundamental, astfel de opinii, desigur justificate în cazuri particulare, se încadrează în ceea ce teoreticianul literar american, de origine palestiniană, Edward/Said Wadie (1935-2003) numea „stereotipii culturale", cu referire directă la principala sa lucrare, *Orientalismul* (publicată la New York, în 1978), în care opunea valorilor fundamentale, de tip vest-european (prin tradiţie, deschise progresului, raţiunii şi modernităţii), o viziune de tip *oriental,* caracterizată prin stagnare, înapoiere şi misticism, o rămăşiţă, în opinia sa, a colonialismului. De aici, discuţia s-a extins, angrenând deopotrivă gânditori occidentali, dar şi din lumea arabă, ori est-europeană, care au venit cu argumente proprii faţă de această interpretare, mai degrabă defetistă, totul culminând în perioada războiului inter-iugoslav (1991-2008), când „orientalismul" interstatal a depăşit graniţele locale, punând faţă în faţă două tipuri/modele culturale, complet opuse, respectiv valorile „occidentale", distincte „fundamental" de cele est-europene, totul interpretat printr-un stereotip de tip orientalist (v. studiul soţilor Milica şi Robert Hayden, *Orientalism variation on the theme of Balkans*, publicat în *Slavic Revue*, 1992, pp. 1-15).

Conceptualizări de acest tip nu au lipsit nici din cultura română, cei mai combativi fiind intelectualii din „gruparea" *Criterion* (activă între octombrie 1932 şi decembrie 1933), care au lansat un amplu „program"/direcţie de revitalizare a „spiritului naţional", pe linia constituirii unei culturi majore, de tip vest-european, opusă fundamental influenţelor nefaste ale *minoratului cultural,* de tip tradiţionalist. Numită când *noua spiritualitate*, când *completitudine*, după un termen propus de Petru Comarnescu, această direcţie, ce a premers într-un fel *existenţialismul* francez, a marcat „coborârea intelectualului român în arenă", confruntarea directă cu publicul, şi în primul rând, instituirea *criteriilor* (de unde şi numele grupării), altfel spus, a *spiritului critic* românesc, emancipat de complexele „provinciale", respectiv de „orientalismul" său funciar.

Pe acest fond, s-a născut şi teza „întoarcerii în Europa", atât de îmbrăţişată de clasa politică şi de intelectualitatea ucraineană de azi, ca şi de mulţi gânditori români, idee prezentă în cultura noastră încă de la începutul veacului al XX-lea, formulată premonitoriu de Garabet Ibrăileanu, în cartea sa *Spiritul critic în cultura românească* (1909): „Va continua România să fie o ţară euro-asiatică, orientală, sau va intra în rândul popoarelor şi al culturii europene?" (reeditare, Bucureşti, Ed. Litera, 2019, p. 261).

Această teză, a armonizării firii româneşti în funcţie de spaţiul geografic, este însă mult mai veche, dacă ar fi să-i dăm crezare lui Constantin Rădulescu-Motru, el însuşi un specialist în sondarea sufletului românesc, care îl cita pe Eufrosin Poteca (1786-1858, primul profesor de filosofie de la Bucureşti, autor al unei cărţi despre *Filosofia cuvântului şi a năravurilor*): „Pe patul de moarte, ultimele cuvinte pe care mi le-a spus exprimau îngrijorarea sa că naţiunea română, care se trage din mai multe neamuri, va ajunge mai greu la o unitate desăvârşită" (C. Rădulescu-Motru, *Mărturisiri,* Bucureşti, Ed. Minerva, 1990, p. 58).

Pornind, aşadar, de la îndoiala „ontologică" a intelectualilor ruşi faţă de „nobleţea" *sufletului slav,* ne punem şi noi întrebarea, odată cu Emil Cioran: *Comment peut-on être roumain?*, o parafrază desigur după Montesquieu (întrebarea *Comment peut-on être Persan?* rămâne veşnic o reinterpretare a unei întâlniri culturale paradigmatice, mai mult decât surpriza unei stupori amuzante). Răspunsul, obligatoriu, l-a dat, la noi, Eminescu: *Ca să fii român, trebuie să poţi!*, rămânând ca „poza" post-nietzscheană a lui Cioran să continue să tulbure spaţiul etno-naţional românesc, concluziile speculative pronunţate cu acest prilej alimentând obsesia „stigmatului" românesc. Câteva observaţii preliminare sunt fundamentale pentru a explica „anistoria" noastră. Le-a formulat Cioran în *Schimbarea la faţă a României* (ed. a IV-a revizuită „de autor" şi „atenuată" de „exaltările" de dreapta, Humanitas, 1992) şi le-a reluat, parţial, în *Singurătate şi destin* (*Publicistică 1931-1944*), *Istorie şi Utopie* şi în *Îndreptar pătimaş* (toate apărute iniţial la Gallimard şi republicate de Humanitas, după 1990). Cu totul, textele menţionate sunt dovada vie că opiniile marilor mistici sau ale moraliştilor, în cazul de faţă, nu evoluează cu timpul, cel mult se rafinează.

Pe scurt, Emil Cioran se lasă sedus de subtilităţile speculative ale unei metafizici a istoriei, pe linia lui Leo Frobenius (1873-1938), elaborând, într-o viziune originală, o nouă *Paideuma* (după titlul lucrării omonime, din 1925, a lui Frobenius, care i-a influenţat fundamental, deopotrivă pe Oswald Spengler şi, la noi, pe Lucian Blaga), un fel de *tipar* spaţial şi temporal al sufletului românesc, bazată pe teoria scepticismului şi a fatalismului: „Acest blestem naţional care se cheamă *Mioriţa*, rana neînchisă a sufletului românesc", afirma Cioran în *Schimbarea la faţă a României.*

Fundamental, „nefericirea românească", *ura* empirică, *abisală, tectonică,* cum o numea Ionel Necula (*Maladiile identităţii româneşti,* Iaşi, Ed. Studis, 2021, p. 18) faţă de un sistem adversativ vine, în cazul particular al lui Cioran, aşa cum observa şi Luca Piţu, dintr-un soi de „etnocentrism à rebours", respectiv din mândria de a aparţine unui neam ce deţine „monopolul eşecului perfect". Cum ambiguitatea cioraniană pare, şi în acest caz, fundamentală, orice critică sau apologie pe această temă profundă nu face decât să sporească tragedia „eşecului" de a te fi născut într-un „colţ" al Europei, unde istoria ajunge „cu întreruperi", în vreme ce incertitudinea sau, cum spunea Cioran, „mortification de chaque instant", constituie paradigma noastră identitară.

În zilele noastre, tema reiterării „beteşugurilor", altfel spus, a *umbrelor din identitatea românească,* este cu atât mai acută, cu cât „decalajul" faţă de spiritul occidental se menţine constant: „Distanţa noastră faţă de utopie, rezultă din excesul de luciditate", scria Cioran în *Schimbarea la faţă a României* (p. 104). Aşadar, în termeni cioranieni: „O Românie cu populaţia Chinei şi cu destinul Franţei este o utopie, dar, în lipsa conversiunii negativului în pozitiv, nu facem decât să ne condamnăm la decepţii continue" (p. 109).

În zilele noastre, *maladiile spiritului contemporan* românesc (după titlul unei cunoscute lucrări nicasiene, publicată în 1978) s-au îngroşat şi s-au radicalizat. Modelele imaginate cândva de Ştefan Zeletin (*Însemnări din Ţara măgarilor*, reeditare Baroque Books & Arts, 2009), Pompiliu Eliade (*De l'influence française sur l'esprit publique en Roumanie*, ed princeps Ernest Lerox Editeur, 1898) sau chiar Emil Cioran, cu a sa *Schimbare la faţă a României* (1936) au devenit, paradoxal, caduce. Firea românească, ieşită de sub „stigmatul tribal", a intrat parcă ireversibil sub zodia „unei fericiri plate şi zadarnice", a unei „normalităţi ruşinoase", pe care nici măcar Emil Cioran n-a putut-o anticipa în cartea sa *Singurătate şi destin* (Humanitas, 1991). În acest sens, accentele contemporane de „antioccidentalism", respingerea „ispitei" alterităţii, concomitent cu reiterarea legitimismului atavic al „baştinei", continuă să ne urmărească. Noile „maladii" identitare au ceva domestic şi în acelaşi timp frustrant, „o invidie măcinată de inferioritate". Astfel, în cartea sa *Maladiile identităţii româneşti,* filosoful Ionel Necula marşează pe aspectele grosiere, vulgare, degradante ale noii spiritualităţi locale. O pletoră de „coţcari gonflaţi artificial şi nemeritat" se îndreaptă împotriva omului superior, situat pe vârful „scării lui Maslow", ne spune Ionel Necula, în capitolul *Sindromul Capra vecinului,* încercând „pe principiul vaselor comunicante", să-l coboare la nivelul comun de înţelegere şi dialog. Concluzia: „O societate oarecare, are chipul şi asemănarea acestei majorităţi mediocre" (p. 21).

În termeni filosofici, *complexul* nostru faţă de Europa se traduce prin inapetenţa pentru cultură. Nu fascinaţia „devenirii întru fiinţă" animă spiritul românesc, ci resentimentele, „stigmatele robiei", cum le spunea Cioran: „E încă prea multă natură în România, e prea mult bizantinism, slavism, iar ţărănescul e problematic". Cu câteva lozinci ditirambice şi cu câteva idei strecurate reptilian, orice lucrător poate ajunge în Parlament, sau chiar în fruntea ţării, susţine Ionel Necula. „Nu proclamase Lenin că, într-un anumit stadiu, Statul poate fi condus de oricine, chiar şi de o bucătăreasă?" (p. 22). Aflaţi sub zodia *sindromului Capra vecinului,* românii flecăresc, întreţin gâlcevi mărunte, sporesc mediocritatea. În acelaşi timp, proliferează *scepticismul* („rana neînchisă a sufletului românesc"), *religiozitatea de mântuială, zeflemeaua şi nenorocul:* „Românul a simţit întotdeauna nenorocul ca pe ceva intim, ca pe o pietricică în pantof. Încorporat în cadrele referenţialului, nenorocul românesc consubstanţializează cu acţiunea umană, devine nenorocire şi certifică eşecul" (p. 68).

Privite în ansamblu, „bolile" spiritului românesc, identificate de Ionel Necula, un spirit profund cioranian în fibra sa identitară, se înscriu în curentul post-modern al demitizării cu orice preţ a valorilor fundamentale ale umanităţii, ale propriului neam, cu deosebire. Sub pretextul convergenţei ideilor, al *alterităţii* şi pertinenţei discursului politic, asistăm, în fapt, la o degradare generalizată a fenomenului cultural, în primul rând.

Cândva, filosoful Mircea Vulcănescu trasa, în lucrarea sa *Dimensiunea românească a existenţei* (reeditare, ediţie îngrijită de Marin Diaconu, Bucureşti, Ed. Fundaţiei Culturale Române, 1991), unele dintre mecanismele istorico-politice ale interacţiunii culturale: „Tăria unui neam se măsoară după gradul în care e în stare să imprime şi altora perspectiva proprie despre istorie" (p. 92). În acest sens, care dintre însuşirile firii româneşti este cea mai potrivită pentru a conferi realului substanţă lirică şi filosofică? Pe urmele lui Lucian Blaga, Ionel Necula identifică dorul („Termen intraductibil în altă limbă", ne confirmă Blaga în *Trilogia culturii*, Bucureşti, Ed. pentru Literatură Universală, 1969, p. 218).

Dar oare e singurul motiv liric cu adevărat românesc? Dar dacă *dorul* devine jelanie, tânguire, decepţie, dacă el cuprinde îngrijorare, cădere? Dacă ne exasperează şi ne deprimă? În acest context, nu ne rămâne decât speranţa, *deschiderea* despre care vorbea şi Constantin Noica în *Jurnalul* (său) *de idei:* „Te uiţi la toate casele astea în care oamenii îşi duc viaţa lor. În fiecare casă se petrece un proces de însingurare umană. Casele sunt aceleaşi, dar ascund ceva de fiecare dată. Ai vrea să vezi omul refăcut, universal? De ce n-ar exista şi case deschise spre universal?" (*op.cit.*, Humanitas, 1991, p. 66).

Încă odată, certitudinea românească în jocul universal al ideilor, rămâne toleranţa!

Ce este relativ în moralitate?

Alexandru MĂRCHIDAN

Nicio persoană conştientă de amploarea fenomenelor sociale actuale nu mai poate face abstracţie de termeni precum „resetare” (umană, socială, globală...) şi „transumanism”, cuvânt de pe buzele multora dintre progresiştii de profesie, aflat în strânsă legătură cu ideea mai amplă a „resetării mondiale” (a se vedea *Covid 19. The Great Reset,* Klaus Schwab, carte publicată în iulie 2020). Ştim că sunt multe schimbări în prezent şi că vor urma şi altele mai importante. Întrebarea asupra căreia insistăm în acest articol este dacă mai putem vorbi despre repere morale, dacă, odată cu acest şoc tehnologic, se mai poate susţine pretenţia veche de milenii privind valoarea omului ca scop în sine, dincolo de mişcarea mai lentă sau mai rapidă a „resetărilor”.

Este adevărat că atitudinile privitoare la moralitate se schimbă deseori, însă aceasta nu înseamnă că înseşi principiile morale se schimbă, pentru că atunci nu mai are rost să vorbim despre evaluare morală. De fapt, se schimbă gradul în care aderăm la aceste principii, nu principiile însele. Aşa stau lucrurile în general. (Vom reveni la acest subiect.)

Principala întrebare care ar trebui să ne frământe în prezent şi în deceniile următoare este aceasta: *care e graniţa permisă pentru pătrunderea tehnologiei în vieţile noastre?* Pentru că ea înaintează tot mai mult, an de an, lună de lună. Anul a devenit deja o unitate prea mare de măsurare a timpului atunci când vorbim despre evoluţia tehnologiei. De pildă, citim aproape săptămânal ştiri prin care suntem informaţi că inteligenţa artificială câştigă tot mai mult spaţiu în detrimentul inteligenţei umane. Aflăm mereu despre noi succese ale AI, noi domenii în care inteligenţa noastră este depăşită. Pentru iubitorii progresului cu orice preţ, aceste veşti reprezintă o invitaţie la „transformarea” omului, la „altoirea” AI pe trunchiul inteligenţei naturale, dacă vrem ca aceasta din urmă să nu fie total dată la o parte, s-ar putea spune.

Răspunzând la întrebare: este rezonabil să considerăm că una dintre limite ar trebui să fie reprezentată în primul rând de afectarea identităţii umane, deci, în esenţă, a capacităţii de a ne păstra autonomia. Pentru că cel mai mare război se duce împotriva libertăţii, mai întâi cea interioară, profundă, apoi libertatea exterioară, social-politică. Tehnologia devine un musafir perfid care ocupă atâta spaţiu în vieţile noastre încât ne mai rămâne doar un colţ neînsemnat. Aceasta înseamnă că, pe nebăgare de seamă, sub entuziasmul apariţiei unor noi modele de aparate inteligente, rolul de stăpân al propriei vieţi este detronat de ceva organizat în mare parte difuz, nevăzut – reţeaua de internet –, dar cu atât mai puternic în sensul presiunii asupra deciziilor, a modului de gândire, de organizare a timpului. „Ţesătura” formată de raportul dintre activităţile umane şi reţeaua de internet este atât de strânsă, încât puţini sunt cei care mai pot face delimitarea între propriile gânduri, credinţe, atitudini şi ceea ce li se sugerează că ar trebui să gândească.

Toţi vedem cum ritmul devine pe zi ce trece mai accelerat când vorbim despre instrumentele utilizate sau care vor putea fi curând utilizate, ritmul tehnologiilor de comunicare, al celor utilizate în domeniul sănătăţii, al geneticii, în cel militar. Ne impresionează capacitatea tehnologiilor de urmărire a vieţii personale, a „citirii” persoanelor, posibilitatea (de cel puţin două decenii) de a controla într-o măsură semnificativă stările (emoţii, gânduri, disponibilităţi) maselor şi ale indivizilor. Iar aceste tehnologii sunt încă în perfecţionare. Pentru unii, astfel de schimbări construiesc „o minunată lume nouă”, iar pentru alţii, acesta înseamnă coşmarul ce poate fi foarte aproape de realizare. De exemplu, se vorbeşte mult despre binefacerea sau oroarea utilizării cipurilor, despre magnetismul genetic, despre „atotprezenţa” inteligenţei artificiale în această lume, până acolo încât amestecul dintre inteligenţa umană şi cea artificială va face imposibilă separarea dintre ele. Iar această caracteristică – faptul de a nu putea discerne „ce” eşti – echivalează cu un atentat la adresa conştiinţei, iar fără conştiinţă de sine nu se mai poate vorbi despre deplinătate a persoanei. A nu (mai) putea realiza *ce* eşti este mult mai grav decât a nu şti *cine* eşti, pentru că în primul caz problema ţine de înţelegerea ierarhiei ontologice, de locul tău în universul creat, pe când a doua situaţie este una ce priveşte un parcurs de autocunoaştere: ştii că eşti persoană, chip al Creatorului, dar nu ştii încă ce te diferenţiază de semenii tăi, ce anume te face un ipostas unic printre atâtea altele. Abia răspunzând corect la întrebarea „ce suntem?”, putem reuşi să răspundem adecvat şi la întrebarea „cine suntem?”

Cele câteva teme şi interogaţii aduse aici în discuţie au fost suscitate de cărţi şi articole vizând perioada pe care o traversăm, a „nisipurilor mişcătoare” în domeniul biotehnologiilor, cu efecte în toate domeniile importante: etic, medical, social, economic, politic etc.

Cea mai incitantă, cuprinzătoare şi argumentată lucrare este semnată de preotul Jean Boboc (1943-2019), francez de origine română, doctor în medicină la Universitatea din Paris şi doctor în teologie la Institutul Saint Serge, specializat în mai multe ramuri medicale, în special în farmacologie clinică şi toxicologie. Este vorba despre *Transumanismul decriptat. Metamorfoza navei lui Tezeu,* publicată în 2017 în Franţa, iar în România, la Editura Doxologia, Iaşi, 2020, ediţie îngrijită de prof. dr. Sebastian Moldovan, traducerea excelentă fiind realizată de Manuel Valeriu.

Meritul cărţii este acela de a fi cel mai bun ghid existent la ora actuală în încercarea de a înţelege ideologia transumanistă: rădăcinile sale intelectuale, temele majore, reprezentanţii de bază, viziunile lor şi modalităţile tehnice preconizate pentru a le atinge, contradicţiile interne, consecinţele axiologice şi etice ale revoluţiei antropologice pe care o propovăduieşte transumanismul, documente internaţionale prin care s-au făcut importanţi paşi înapoi pe terenul etic, cercuri politice şi economice interesate de avansul cercetărilor în spiritul augmentării umane, noile tipuri de om: omul robotizat, omul protetic, omul bionic, cyborg-ul. Prin hibridarea omului cu maşina în diverse moduri, transumanismul doreşte să revoluţioneze orice temă care ţine de firesc: procrearea, naşterea, îmbătrânirea, moartea, mergând până a le... desfiinţa. Care mai este locul umanului după transumanism? Ce se mai poate face totuşi acum, când suntem deja martori la implementarea unor idei transumaniste, martori la cercetări ce instrumentalizează, reifică omul? Care este modelul de la care nu trebuie să ne îndepărtăm? Ce înseamnă a fi un autentic om superior, dincolo de schimbările ideologice şi culturale? Acestea sunt doar câteva dintre marile întrebări ce structurează cartea.

Ideologia transumanistă, cu rădăcini solide în iluminismul ateu francez, apoi hrănită pe solul pozitivist al secolului al XIX-lea, susţinută de rezultatele spectaculoase ale ştiinţei secolului XX şi mult încurajată de noile tehnologii biomedicale şi cibernetice (şi de tot felul de filosofări deconstructiviste, nihiliste), se doreşte a fi un apostol (deşi pe multe voci, deseori disonante) al noului umanism, unul „superior”. Însă acesta este tocmai pasul către o lume post-umană, nu doar post-umanistă. Adevărata superioritate, scrie pr. Jean Boboc spre finalul cărţii, constă în sacralitatea omului, creat după chipul lui Dumnezeu şi făcut pentru îndumnezeire – iată o „augmentare” în care persoana îşi atinge deplin potenţialităţile. În schimb, transumanismul cade în contradicţie, din moment ce propune o augmentare a omului, la finalul (sau chiar pe parcursul) căreia omul este... anulat. Aici duce orgoliul prometeic: „Desigur, noi trăim o epocă demiurgică, ce are drept consecinţă o pretinsă etică demiurgică, iar această etică are propria sa logică transgresională. Dispariţia bioeticii autentice – care avea ca obiectiv de a păstra caracterul sacru al vieţii şi al demnităţii umane – prin trădarea slujitorilor ei nu lasă spaţiu moral decât unei etici demiurgice cu geometrie variabilă, adaptabilă noilor propuneri ale ştiinţei” (pag. 424).

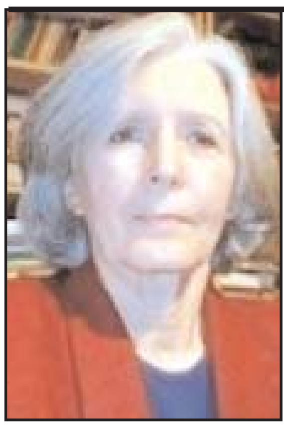
Schimbările tehnologice au adus deseori cu ele şi schimbarea unor opinii şi atitudini faţă de sine şi de relaţiile cu ceilalţi; de pildă, opiniile despre corp, relaţii sexuale, procreare, despre embrionul uman şi despre fetus, eutanasie, iar mai nou se discută intens despre manipularea genelor (temă strâns legată de eugenism), ameliorarea şi augmentarea capacităţilor umane cu ajutorul inteligenţei artificiale, ectogeneză, clonare – aspecte care depăşesc obiectivele terapeutice justificate. Totuşi, schimbarea unor atitudini morale nu poate fi echivalată cu „transformarea” principiilor morale. Altfel, nu ar avea sens să vorbim despre evaluarea morală a faptelor de-a lungul veacurilor, pentru că nu ar exista reperele pentru acea evaluare; un reper care este în continuă mişcare nu poate fi reper, tot aşa cum un far luat de valuri nu mai poate ghida ambarcaţiunile, chiar dacă ar continua să lumineze. De fapt, nu reperele morale se schimbă, ci adeziunea oamenilor, a comunităţilor, a societăţilor, la aceste principii. Iar bioetica se face tot mai vinovată de surzenie, muţenie şi, ca atare, poartă o mare responsabilitate pentru terenul cedat. Însă, graniţa etică slăbită nu înseamnă şi că există o întemeiere a relativismului moral (adică faptul că standardele morale diferă în mod *esenţial* în funcţie de epoci, comunităţi, societăţi), ci există doar vinovăţia celor care nu mai văd reperele. De asemenea, dacă ceva se poate realiza din punct de vedere tehnologic, nu înseamnă şi că este permis şi cu atât mai puţin că trebuie făcut. Am insistat asupra acestui subiect pentru că *relativismul moral* este principala ispită a vremurilor bogate în schimbări; totodată, el reprezintă una dintre scuzele celor înclinaţi spre derive morale.

Un aspect controversat este cel referitor la întâlnirea dintre inteligenţa artificială şi cea umană chiar în casa minţii noastre, prin crearea şi promovarea microcipurilor. Desigur, ca orice măr otrăvit, şi aici este prezentată partea frumoasă, „beneficiile” unei asemenea tehnologii. De exemplu, posibilitatea de a depista boli, de a dobândi informaţii relevante privind diverşi indicatori ai stării de sănătate: presiunea arterială, nivelul de zahăr din sânge, reacţia corpului la infecţii, nivelul de inflamaţie, agenţi patogeni etc. Pe un site al armatei americane, acum mai mult de un an, se făcea reclamă la o astfel de tehnologie deja existentă şi în proces de perfecţionare (oare cât de „perfectă” se doreşte a fi?). Problema etică începe să apară în momentul în care înţelegem că aceste microcipuri sunt sau pot fi receptori şi emiţători, putând face parte dintr-o vastă reţea de informaţii, reţea imposibil de securizat în sens absolut şi care poate ajunge în mâinile unui administrator răuvoitor.

Însă, chiar presupunând că ea va fi perfect securizată, de unde atâta încredere în bunele intenţii ale creatorilor acestor tipuri de tehnologie? Istoria politică ne învaţă prin mii de lecţii că una dintre virtuţile omului liber este prudenţa şi faptul că nu trebuie să dea vot de încredere absolută semenilor care promit binele odată ce vor ajunge la conducerea societăţii. Din păcate, gândirea critică primeşte lovitură după lovitură, curentele de opinie au mare forţă în a nivela fluxul ideilor, stabilind ce trebuie spus şi ce nu, marginalizând opozanţii care sunt ironizaţi condescendent, sau apelându-se la glume de genul „Bill Gates s-a supărat: în România va fi alocat un cip la două-trei persoane”.

→

Istoria de lângă noi

Ziua Independenţei României vs. Ziua Europei

Afrodita IORGULESCU

Ziua Independenţei României. Pe 9 mai 1877, la tribuna Adunării Deputaţilor, s-a citit, de ministrul de Externe al României, Mihail Kogălniceanu, Declaraţia de Independenţă a României faţă de Imperiul Otoman:

Domnilor, şi Camera, şi Senatul, la interpelările domnilor Stolojan şi Fălcoianu, au recunoscut că suntem în stare de rezbel, au recunoscut că suntem dezlegaţi de legăturile noastre cu Înalta Poartă şi că acele legături sunt rupte mai întâi de către Înalta Poartă.

(…) *În starea de rezbel cu legăturile rupte ce suntem?*

Suntem independenţi; suntem naţiune de sine stătătoare. (Aplauze) (…)

Însă, domnilor, acum încep greutăţile, fiindcă noua noastră condiţiune cu definirea independenţei noastre într-un mod mai determinat şi mai absolut trebuie să fie acceptată de Europa... (Aplauze)

Să amintim că prinţul Carol de Hohenzollern-Sigmaringen a intrat în Bucureşti pe 10 mai 1866 şi a depus jurământul în faţa adunării reprezentative a Principatelor Române Unite. Ziua de 10 mai a devenit astfel Ziua naţională a României (începând cu 1866 şi până în 1947).

În amintirea acestui eveniment, la 10 mai 1877, Camerele reunite ale Parlamentului României au votat Declaraţia de Independenţă (citită pe 9 mai), iar principele Carol a proclamat în faţa Parlamentului independenţa de stat a României.

România a fost recunoscută ca stat independent în urma Războiului de Independenţă din 1877-1878. Prin tratatele de pace din 1878 de la San-Stefano şi Berlin, România a obţinut a patra sa provincie, Dobrogea de Nord, cu judeţele Tulcea şi Constanţa. În anul 1878, domnitorul (principele) Carol I de Hohenzollern a primit titlul de „alteţă regală”.

În 1881, se împlineau 15 ani de domnie stabilă şi fructuoasă a lui Carol I. Era pace, iar diplomaţii încheiaseră discuţiile cu cancelariile europene pentru ca România să devină regat. Legea a fost propusă de liberali, dar a fost votată în unanimitate de Parlament. Astfel, în data de 14 martie/26 martie 1881, camerele reunite ale Parlamentului au votat transformarea ţării din Principat în Regatul României. Ceremonia de încoronare a avut loc pe 10 mai 1881.

Coroana Regală, pe care Ţara o pune astăzi pre fruntea Noastră, este făcută în arsenalul oştii din oţelul unui tun luat de la inamic la Plevna în ziua de 28 Noiembrie 1877 şi este stropit cu sângele eroilor căzuţi pentru independenţă. Coroana de aur ce Ţara pune astăzi pre fruntea primei sale Regine nu e împodobită cu pietre scumpe, dar faptele reginelor care vor purta simpla coroană de aur a Reginei Elisabeta vor face strălucirea ei.

Ziua naţională sărbătorită pe 10 mai 1881 a fost una dintre cele mai spectaculoase serbări din istoria României.

Noua poziţie de „Regat”, care fusese posibilă după dobândirea şi recunoaşterea independenţei şi după proclamarea şi recunoaşterea Regatului, necesita şi un cadru constituţional. Prin urmare, se impunea modificarea Constituţiei din 30 iulie 1866, care încă mai folosea titulatura „Principatele Unite”, pentru a specifica, printre altele, faptul că din acel moment şeful statului va fi numit rege, iar România, regat sau monarhie constituţională (Regatul României). Legea de revizuire a Constituţiei a fost depusă în ambele Camere la 22 decembrie 1882, prevederea de revizuire a Constituţiei fiind adoptată la 4 martie 1883.

Ziua de 10 mai a fost Ziua Naţională a României până în 1947. Era sărbătorită prin celebrele bătăi cu flori de la şosea. După 1947, comuniştii au declarant ziua de 23 august ca Zi Naţională (zi de eliberare socială şi naţională, antifascistă şi antiimperialistă).

După evenimentele din decembrie 1989, nu s-a revenit nici la regat, nici la 10 mai. Am rămas republică şi Ziua Naţională a României a devenit 1 Decembrie, cu trimitere clară la ziua de 1 Decembrie 1918 când Transilvania s-a unit cu Regatul României – nu cu republica România. Dar Basarabia şi Bucovina s-au unit cu Regatul României mai devreme, la 27 martie/9 aprilie 1918 şi, respectiv, la 15/28 noiembrie 1918.

În perioada comunistă, dar şi după 1989, pentru a abate atenţia de la ziua de 10 mai, care amintea de regat, ziua de 9 mai a fost considerată data proclamării independenţei de stat.

Ziua de 10 Mai a fost declarată totuşi zi de sărbătoare naţională (neliberă) prin Legea Nr. 103/2015, apărută în Monitorul Oficial nr. 336 din 18.05.2015. Nu s-a serbat până acum.

În ultimii ani, au existat mai multe iniţiative legislative legate de Ziua Independenţei României, nefinalizate însă. De exemplu, propunerea legislativă privind declararea zilei de 9 Mai – Ziua Proclamării Independenţei României, ca zi de sărbătoare naţională (iniţiatori: deputatul PSD Adrian Solomon şi deputatul minorităţilor naţionale Niculae Mircovici) a fost respinsă de către Senat la 07.11.2016 şi se află acum la Camera Deputaţilor, cameră decizională. Proiectul de Lege privind declararea Zilei de 10 mai drept Ziua Independenţei Naţionale (iniţiator, senatorul ALDE Ion Hadârcă) a fost adoptat tacit de către Senat la 05.02.2018 şi se află acum la Camera Deputaţilor.

Ziua Europei este o sărbătoare anuală a păcii şi unităţii în Europa. Sunt două date pentru sărbătorirea acestei zile: 5 mai pentru Consiliul Europei şi 9 mai pentru Uniunea Europeană (UE).

Ziua Consiliului Europei reflectă înfiinţarea sa la 5 mai 1949, în timp ce UE celebrează data propunerii înfiinţării Comunităţii Europene a Cărbunelui şi Oţelului (CECO) la 9 mai 1950. Liderii UE au decis să stabilească Ziua Europei la 9 mai, în amintirea *Declaraţiei Schuman*, rostite la 9 mai 1950 de Robert Schuman, ministrul francez al Afacerilor Externe. În 1950, naţiunile Europei făceau încă eforturi pentru a înlătura consecinţele dezastruoase ale Celui de-Al Doilea Război Mondial, care se încheiase în 1945. Ţările Europei erau hotărâte să caute modalităţi de a evita un alt război. Textul declaraţiei prevedea crearea unei Comunităţi a cărbunelui şi oţelului, ai cărei membri urmau să-şi gestioneze împreună aceste două resurse:

Pacea mondială nu poate fi asigurată fără a face eforturi creatoare proporţionale cu pericolele care o ameninţă.

Contribuţia pe care o poate aduce civilizaţiei o Europă organizată şi activă este indispensabilă pentru menţinerea unor relaţii paşnice. Asumându-şi, timp de mai bine de 20 de ani, rolul de campioană a unei Europe unite, Franţa şi-a pus dintotdeauna eforturile în slujba păcii. Nu am reuşit să realizăm o Europă unită şi ne-am confruntat cu războaie.

Europa nu se va construi dintr-o dată sau ca urmare a unui plan unic, ci prin realizări concrete care vor genera în primul rând o solidaritate de fapt. Alăturarea naţiunilor europene implică eliminarea opoziţiei seculare dintre Franţa şi Germania. Orice acţiune întreprinsă trebuie să aibă în vedere în primul rând aceste două ţări. (...)

→

Aceste idei despre transformarea umană (*enhancement*) nu mai sunt de multă vreme scenarii SF, deşi criticii ar putea să le eticheteze aşa, pentru a discredita orice atitudine de prudenţă faţă de tehnologii ce pot pune realmente în pericol însuşi modul de a fi uman, acea „demnitate umană” despre care vorbea Immanuel Kant, demnitate având la bază autonomia voinţei ghidată de raţiune. Desigur, despre demnitatea umană creştinismul are o viziune mult mai înaltă, dar în prezentul articol nu este spaţiu pentru a dezbate acest vast subiect.

Merită amintită distincţia fundamentală pe care o face sociologul Bryan Wilson (*Religia din perspectivă sociologică*, Editura Trei, Bucureşti, 2000), aceea dintre raţionalitatea formală sau instrumentală şi raţionalitatea valorică (reflexivă, teleologică). Raţionalitatea instrumentală se referă la aflarea celor mai bune mijloace pentru atingerea unor scopuri prestabilite, pe când raţionalitatea valorică are în vedere însăşi alegerea scopurilor respective. În prezent, raţionalitatea instrumentală este utilizată excesiv în detrimentul celei reflexive; alţii („societatea”, „corporaţia”, „lumea”, „bunii conducători”) ne aleg scopurile pentru care trebuie să luptăm. Unul dintre efectele faptului că acceptăm continuu noi tehnici ştiinţifice în majoritatea domeniilor vieţii sociale este că oamenii ajung să caute tot mai des soluţii tehnice la problemele lor, în loc să se bazeze pe menţinerea unor tipuri de atitudine morală ce ar reduce semnificativ numărul de cazuri problematice.

Revenind la tema ameliorării şi augmentării umane, mai precis, la subiectul microcipurilor – cheia resetării mult iubite de transumanişti: acesta nu este un pas aflat firesc în continuarea transplantului de organe, de exemplu, ci reprezintă un salt uriaş faptul ca în centrul de comandă al minţii tale să fie pusă o staţie de emisie-recepţie la care pot fi conectaţi diverşi terţi. Vi se pare ceva neînsemnat? Dacă este aşa, faptul se poate explica doar pentru că tot mai mulţi încep să se familiarizeze cu ideea; unii dintre beneficiarii (deja) acestor tehnologii îşi etalează „superputerile” în clipuri video ce pot ajunge la orice copil sau adolescent deţinător al unui telefon inteligent. Aşadar, vorbim despre un pas major (sau chiar „Pasul”) către transumanism, însă acest „dincolo de umanism” poate fi cea mai proastă idee pentru umanitate, pentru că ea nu reprezintă doar o călătorie spre Indii, spre polul sudic sau nordic al Pământului, ci acceptarea unei provocări în care riscul este incomparabil. Ce mai rămâne uman în transumanism? Doar „asamblarea” exterioară, aparentă, a corpului nostru?

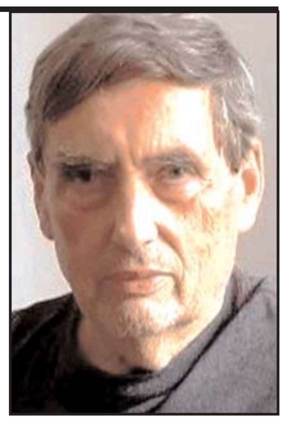
Ce se întâmplă când presupusele „beneficii” devin principala valoare într-o societate? Când calculul utilitarist domină dezbaterea etică? Se vor aduce constant tot mai multe argumente în vederea eficacităţii, iar multe aspecte fundamentale pentru ceea ce ne constituie ca oameni vor fi înlăturate mai întâi din educaţie (axată dintotdeauna pe valorile ce reies din experienţele umane; aici vorbim despre rolul miturilor, al literaturii, al filosofiei, istoriei, al limbilor clasice şi al celor străine, al artelor), apoi din piaţa muncii, pentru că, se consideră, multe profesii vor fi realizate mai bine de roboţi; chiar şi acelea de judecător, medic, profesor. Însă cum ar arăta o generaţie de copii în care profesorii sunt roboţi cu chip uman? Sincer, nu vreau să aflu răspunsul. Anumite experimente nu ar trebui făcute vreodată, pentru că efectele ar fi ireversibile pentru subiecţii implicaţi în ele. Ar fi un genocid moral, aşa cum a fost experimentarea regimurilor totalitare în secolul XX. Iar dacă cineva ar spune că vom avea ceva de învăţat din aceste experimente, ce fel de îndreptăţire ar putea fi adusă pentru a le iniţia? Cine poate stabili care este costul moral *rezonabil* al lor? Nimeni nu poate dobândi consimţământul informat al participanţilor la experimente globale precum cele vizate de transumanism.

Transumanismul înseamnă cu siguranţă schimbare, însă în detrimentul omului; este o schimbare în care domină acest „trans”, pe când umanismul rămâne în umbră, până la a deveni o amintire. Nu poate fi vorba despre un pariu câştigător atunci când riscul înseamnă însăşi lezarea ireversibilă a omului. Cu toate acestea, unii urmăresc atingerea utopiei transumaniste cu multă îndârjire. O fac din imprudenţă sau pentru că întrevăd un câştig deosebit prin realizarea acelor obiective? De remarcat faptul că hotărârea de a te arunca pe tine şi pe ceilalţi într-o prăpastie al cărei capăt nu se vede (dacă s-ar vedea, rezultatul ar fi acelaşi, odată ce ai sărit) este demnă de intenţii iraţionale, anarhiste. Este, prin excelenţă, pariul autodistructiv.

Istoria de lângă noi

Originea românilor (XII)

Vremea lui Burebista

Dan D. FARCAŞ

Conform cu *Geographica* lui Strabon, scrisă în jurul anului 20 AD, geţii (geto-dacii) trăiau pe ambele maluri ale Dunării şi se învecinau cu suevii, care locuiau în Pădurea Hercinică, undeva în vestul actualei Slovacii. Potrivit lui Marcus Vipsanius Agrippa (63 BC – 12 BC), Dacia era limitată de Vistula la apus şi de Marea Baltică în nord, ceea ce probabil era exagerat.

Putem presupune că pe atunci, rasial, geto-dacii erau aproximativ acelaşi amestec de Y-haplogrupuri ca şi populaţia României de azi, adică o treime urmaşii locuitorilor din paleolitic, o treime urmaşii imigranţilor din sud care au adus agricultura neolitică în urmă cu 8000-6000 de ani şi o treime urmaşii indo-europenilor, veniţi mai ales acum 5000-3000 de ani din nordul Mării Negre. Contemporanii dacilor, în special grecii, îi descriu ca fiind mai înalţi, cu pielea mai deschisă şi cu părul drept, de culoare deschisă şi ochii albaştri. De exemplu, Aristotel a scris că „sciţii de la Marea Neagră şi tracii au părul drept, pentru că atât ei înşişi, cât şi aerul din jur sunt umezi”. Conform lui Clement din Alexandria, Xenofan i-a descris pe traci ca fiind „roşcovani şi rumeni”. Pe coloana lui Traian, părul soldaţilor daci este înfăţişat mai lung decât părul soldaţilor romani, aceştia din urmă având şi bărbile tunse.

În jurul anului 200 BC, populaţia de pe teritoriul ţării noastre a intrat într-o rară perioadă de echilibru, respectând „paradigma celor două straturi” (adică invadatorii şi sedentarii, care trec apoi printr-un proces de asimilare reciprocă), aşa cum exemplificam şi în articolele anterioare. Atât agatârşii şi sciţii, veniţi din est, cât şi celţii din vest, fuseseră complet asimilaţi de băştinaşii daco-geţi, devenind, în bună măsură, elita lor conducătoare. Dar în ciuda acestui fapt, s-a păstrat o diferenţă importantă între cele două clase sociale: aristocraţia (tarabostes) şi oamenii de rând (comati).

Numai aristocraţia avea dreptul să-şi acopere capul, purtând o căciulă din fetru, existând şi alte diferenţe în îmbrăcăminte. Dar principala diferenţă era în ocupaţiile de bază. Vechii sedentari erau agricultori, apicultori, viticultori, crescători de animale. Meşteşugarii produceau ceramică, în general la roata olarului, alţii lucrau în minerit şi prelucrarea metalelor ş.a.m.d. Exploatările de aur şi argint ale Transilvaniei produceau o cantitate însemnată de metal preţios, din care se realizau mărfuri distinctive, de elită, fibule din argint masiv, plăci de metal preţios, coifuri decorative, dar şi faimoasele brăţări dacice, toate ilustrând un simţ artistic avansat.

Conform aceleiaşi paradigme, elitele militare ale triburilor locale – la fel cu elitele tuturor populaţiilor din zonă – nu socoteau demne de ele asemenea activităţi, considerând fireşti doar exploatarea economică a populaţiilor supuse şi expediţiile de jaf în teritoriile bogate din jur. Soldaţii de rând erau recrutaţi bineînţeles şi din marea masă a populaţiei. Tot în clasa elitelor trebuie încadrată şi preoţimea, care în această perioadă a căpătat o influenţă tot mai însemnată.

Populaţiile de pe teritoriul locuit de daci erau organizate într-un mare număr de triburi, fiecare având în vârf familii nobiliare. Majoritatea acestor triburi, dar nu toate, erau geto-dace. Ele erau unite conjunctural sub conducerea unor regi, cum au fost Cothelas, într-o zonă de lângă Marea Neagră, la sud de Dunăre, în secolul IV BC, sau Rubobostes, care controla o regiune din Transilvania în secolul al II BC. Uniunile de felul acesta erau atât militar-politice, cât şi ideologic-religioase, având, de regulă, o bază etnică.

Cetăţile de reşedinţă ale triburilor geto-dace aveau în terminaţie numele de „dava”. Aceste nume se regăsesc de la Nistru până dincolo de Munţii Apuseni, iar spre sud, până dincolo de Munţii Balcani. Dacii au dezvoltat, în decursul timpului, o tehnică proprie de realizare a fortificaţiilor, prin ceea ce s-a numit *murus dacicus* (zidărie dublă, cu umplutură de moloz şi grinzi de legătură), caracterizând complexele de cetăţi, cum ar fi cele din jurul sanctuarului Sarmizegetusa Regia (Costeşti, Blidaru, Piatra Roşie, Feţele Albe etc.), dar şi fortificaţii din Covasna, Breaza lângă Făgăraş, Tilişca lângă Sibiu, Căpâlna pe valea Sebeşului, Băniţa nu departe de Petroşani şi Piatra Craivii la nord de Alba Iulia. Totuşi, se ştie că pentru realizarea fortificaţiilor din Munţii Orăştiei au fost aduşi şi meşteri în construcţii din Grecia sau Italia. Gradul de dezvoltare urbană a dacilor a fost ilustrat pe Columna lui Traian, de pildă, în relatarea modului în care a fost cucerită Sarmizegetusa. Romanii au putut ocupa aceste cetăţi doar după acte de trădare, care le-a permis asediatorilor să distrugă conductele de apă potabilă.

Deşi aurul era exploatat relativ abundent, se pare că în civilizaţia dacilor acest metal avea un rol aparte, el nefiind permis să fie folosit (de pildă, ca podoabă) de oamenii de rând, ci doar de conducători, mai ales în ceremonii religioase. Ca exemple de artefacte din aur se pot menţiona faimoasele brăţări spiralate dacice sau coiful de la Coţofeneşti.

Până în perioada confruntărilor cu Imperiul Roman, nu există dovezi ale unei circulaţii monetare semnificative pe teritoriul ocupat de daci. În schimb, în mod paradoxal, pe teritoriul Daciei a existat o importantă activitate de batere de monede, pentru diferite tezaure regale, în vederea utilizării lor în exterior. Din acest motiv, primele monede produse au fost imitaţii ale unor monede de mare circulaţie. La început au fost imitate monedele de argint ale regilor macedoneni Filip II şi Alexandru cel Mare. La începutul secolului I BC, dacii le-au înlocuit pe acestea cu imitaţii ale denarilor de argint ai Republicii Romane. Un rege dac (Cotiso?) a bătut şi cantităţi mari de monede originale, faimoşii kosoni de aur. Toate aceste monede au fost destinate ca mijloace de plată în scopuri politice externe, cum ar fi remunerarea unor meşteri străini, sau pentru finanţarea unor operaţii militare în zone din afara Daciei.

Elita daco-geţilor continua expediţiile de jaf, mai ales la sud de Dunăre. Aceste raiduri au început să deranjeze pe romanii aflaţi în plină expansiune în aceeaşi zonă. Gaius Scribonius Curio, în timp ce era proconsul roman (75–73 BC) a întreprins o campanie încununată de succes împotriva dardanilor şi moesilor, devenind primul general roman care a ajuns cu armata sa pe malul fluviului Dunărea.

Înţelegând primejdia care se apropia şi pentru a face faţă ameninţării crescânde a Romei, triburile dacilor au convenit să se alieze, alegând drept şef suprem pe cel mai puternic dintre regii lor (*primus inter pares*), anume pe Burebista. Acesta s-a dovedit a fi cel mai puternic rege din istoria dacilor, domnind între 82-44 BC. Sub el, regatul dac a atins întinderea sa maximă. Spre vest, regatul acoperea Câmpia Panonică şi Slovacia, unde predominau triburile celtice Boii şi Tauriscii, care au fost înfrânţi şi supuşi, în 60-59 BC. În perioada 55-48 BC au fost anexate toate oraşele pontice greceşti, astfel încât, spre est, regatul acoperea litoralul Mării Negre, de la estuarul Bugului până în sudul actualei Bulgarii. Unii autori mai spun că, spre nord, regatul ajungea la râurile Pripeat, Vistula şi Oder, incluzând triburile germanice ale bastarnilor. Geograful grec Strabon estima că Burebista ar fi fost în stare să adune, în această perioadă, o armată de 200.000 de oameni (desigur, nu toţi daco-geţi).

Capitala lui Burebista era iniţial oraşul Argedava (numit şi Sargedava în unele scrieri istorice), probabil pe malul Argeşului, pe teritoriul actual al satului Popeşti, la vreo 10 kilometri de la intrarea din Bucureşti spre Bragadiru. Dar Burebista a transferat apoi capitala în zona Sarmizegetusa Regia, în munţii Orăştiei, care era mai bine situată strategic, fiind şi zona cea mai sacră a dacilor. În timp, aici au fost ridicate mari construcţii defensive. Apoi, cel puţin un secol şi jumătate, Sarmizegetusa a fost capitala dacilor, atingând apogeul sub regele Decebal.

Iulius Cezar a intenţionat să realizeze o campanie împotriva dacilor, între altele, şi datorită sprijinului pe care Burebista i l-a dat lui Pompei, rivalul său; dar Cezar a fost asasinat în anul 44 BC. Câteva luni mai târziu, Burebista a avut aceeaşi soartă, asasinat cel mai probabil de propriii săi nobili, care voiau să se întoarcă la vechile rânduieli, descentralizate, odată ce ameninţarea romană dispăruse pe moment. (Va urma.)

CECO, înfiinţată de Franţa, Germania, Italia şi Benelux (Belgia, Olanda şi Luxembourg), a fost prima dintr-o serie de instituţii europene supranaţionale care au stat la baza UE de astăzi.

Tratatele prin care s-a conturat UE de astăzi nu mai vorbesc explicit de „federaţie europeană”, dar o pregătesc cu paşi mărunţi, termenul folosit fiind de „integrare europeană mai multă”. Paşii mărunţi au fost: Tratatul de la Paris, Tratatul de la Bruxelles, Tratatele de la Roma, Tratatul de fuziune, Acordul de la Schengen, Actul unic european, Tratatul de la Maastricht, care a instituit *cetăţenia europeană* şi a introdus moneda unică, Euro, Tratatul de la Amsterdam, Tratatul de la Nisa, care a făcut posibilă extinderea UE la mai multe state. Un moment crucial ar fi fost adoptarea „Constituţiei Europene” (Tratatul pentru stabilirea unei Constituţii pentru Europa; 2004), care ar fi consfinţit UE ca stat federal. Această idee a fost abandonată, pentru moment, fiind respinsă de cetăţenii Franţei şi Olandei (două state fondatoare ale UE) prin referendumuri negative în mai 2005. Esenţa Constituţiei Europene a fost însă preluată de Tratatul de reformă (Tratatul de la Lisabona), care a intrat în vigoare la 1 decembrie 2009. Acesta este tratatul valabil astăzi.

Fără să existe statul (federal) UE, a fost deja introdusă în circulaţie moneda sa, Euro, la 1 ianuarie 2002. *Cum s-a ajuns să se creeze, pentru prima dată în istorie la această scară, o monedă fără stat?... şi o bancă centrală fără guvern?,* se întreabă celebrul economist francez Thomas Piketty în lucrarea sa *Capitalul în secolul XXI,* Grup Media LITERA, 2015, pag. 946-953. Acest lucru, spune el, explică problemele care au apărut şi vor mai apărea în unele state din zona euro. Şi acest lucru, cred eu, va împinge UE către federalizare (crearea statului federal) cât mai repede. Iar UE stat federal înseamnă pierderea oficială a independenţei statelor membre.

Concluzii. România a aderat la UE la 1 ianuarie 2007 şi sprijină integrarea mai multă/federalizarea („More Europe”), spre deosebire de unele state/grupuri care se opun federalizării (vor „a Better Europe”). România sărbătoreşte Ziua Europei la 9 mai, deci ea sărbătoreşte pierderea practic a independenţei sale tocmai în ziua de 9 mai! Vă mai întrebaţi de ce nu mai sărbătorim Ziua independenţei noastre, de ce nici nu ne hotărâm care este Ziua independenţei noastre (9 sau 10 mai)? Pentru că nu mai suntem practic independenţi!

Eu nu voi serba pe 9 mai ziua Europei, pentru că mă opun federalizării UE dorită de Bruxelles. Eu îl voi serba pe 9 mai pe George Coşbuc (care a murit la 9 mai 1918), care, în poezia sa *Decebal către popor,* ne spunea: „Din zei de-am fi scoborâtori,/ C-o moarte tot suntem datori!.../ Dar nu-i totuna leu să mori/ Ori câine-nlănţuit.” Şi voi serba pe 10 mai independenţa României – şi coroana regală. *Coroana regală nu este un simbol al trecutului, ci o reprezentare unică a independenţei, suveranităţii şi unităţii noastre. Coroana este o reflectare a Statului, în continuitatea lui istorică, şi a Naţiunii, în devenirea ei. Coroana a consolidat România prin loialitate, curaj, respect, seriozitate şi modestie.* (Regele Mihai I, 25 octombrie 2011)

(7 mai 2018; text apărut, uşor extins, şi la https://www.cotidianul.ro/ziua-independentei-romaniei-vs-ziua-europei/)

Podul de reviste

O carte-monument: *Călăraşii şi Renaşterea Naţională*

Raia ROGAC

Recent, la sediul central al Bibliotecii Municipale „B.P. Hasdeu” din Chişinău, a fost prezentată o carte complexă, o carte mărturisitoare şi evocatoare a unui mare început, care a dat naştere Mişcării de Eliberare Naţională, ce a condus la crearea Republicii Moldova, stat care se doreşte a fi unul independent, membru al Uniunii Europene. Cartea se intitulează *Călăraşii şi Renaşterea Naţională. Mărturii. Evocări. Imagini,* e semnată de scriitoarea Eugenia Bulat şi poartă sigla Editurii „UNU”.

Înainte de a descrie evenimentul, îmi amintesc că în ultimii ani, până la apariţia cărţii, autoarea era într-o activitate febrilă, total dedicată scrierii şi coagulării acestui amplu volum, la telefon răspundea monosilabic, fără a spune prea multe despre activitatea care-i răpea tot timpul. Ştiam că era preocupată de editarea unui volum dedicat fostului ei profesor de limba şi literatura română, care a şi văzut lumina tiparului în 2020, tot la editura menţionată mai sus, cu titlul sugestiv *PROFESORUL. Ştefan Sevastian Bulat. In memoriam.* De altfel, şi această carte este destul de amplă. În ea, pe 450 de pagini, Eugenia Bulat îşi aminteşte de personalitatea care i-a marcat şi modelat destinul, făcând-o să îndrăgească pentru toată viaţa „crinii latini”.

Călăraşii şi Renaşterea Naţională. Mărturii. Evocări. Imagini se dedică, după cum arată la începutul cărţii autoarea, „fraţilor întru Idealul Naţional, celor care au văzut cu ochiul minţii Basarabia reînviată şi Ţara-Mamă reîntregită, precum şi zecilor de mii de anonimi care i-au crezut şi i-au urmat”. Volumul înglobează 640 de pagini şi 280 de imagini de epocă. Cuprinzătoare şi originală în construcţie, cartea vine să dea multe răspunsuri pentru generaţiile noi, care au crescut după cutremurătoarele evenimente ale Renaşterii Naţionale şi care n-au fost martorii acelor vremuri când la marile adunări naţionale din piaţa care-i poartă numele nu încăpea mulţimea de zeci de mii de oameni ce-şi doreau eliberarea de sub chinga URSS. Se părea că atunci, odată cu oamenii uniţi în cuget şi simţire, şi caldarâmul, şi firele de iarbă, şi florile strigau într-un singur glas: Noi suntem poporul; Vrem limbă română şi alfabet latin; Trăiască Tricolorul etc. Pe lângă amintirile răvăşitoare, autoarea a mai prezentat şi o serie de interviuri cu participanţi activi ai Frontului Popular, originari din raionul Călăraşi – unul dintre centrele cele mai dedicate mişcării de trezire naţională, de asemenea, date istorice despre această localitate. Un capitol aparte, cu inspiratul generic „Noi am îmbrăţişat cauza naţională în chip dumnezeiesc”, inserează creionări, evocări, mărturisiri ale liderilor mişcării de eliberare naţională sau ale rudelor acestora, născuţi în raionul Călăraşi, începând cu Nicolae Pârţac, primul preşedinte al Frontului Popular din acest raion; Ştefan Maimescu, deputat în Parlamentul Independenţei; Alexandru Trifan, pictorul, fotograful şi arhivarul Frontului Popular Călăraşi şi al Cenaclului „Datina”; Valeriu Bulat, militant al Renaşterii Naţionale şi al Reunirii cu Patria-Mamă; Valentina Cuşnir, deputat în Parlamentul R. Moldova (2005-2009); Valerian Grosu, militant al Renaşterii Naţionale, primul primar ales în mod democratic în satul de baştină Bahmut, cel care venea la evenimente patriotice cu propriul Tricolor, pentru sine, dar şi pentru alţi 11 militanţi, drapelele fiind cusute de mama lui, Nionila; Gheorghe Pruteanu, militant al Renaşterii Naţionale, primar din iunie 1989 al satului Bravicea, şi alţii.

Nu este trecută cu vederea nici „Transnistria – o ţară de dânşii inventată”. De n-ar fi fost „această rană sângerândă până astăzi”, R. Moldova era în Uniunea Europeană, poate chiar reunită în formatul Patria-Mamă. La capitolul „În loc de Epilog”, Eugenia Bulat prezintă un interviu cu senatorul Ion Hadârcă, după 30 de ani de când fusese ales primul preşedinte al Frontului Popular din Moldova. Cartea se încheie cu „Anexe” care cuprind o serie de materiale semnificative privind Renaşterea Naţională, cum ar fi: Apelul lui Vasile Vâşcu, cel care a anticipat Renaşterea Naţională a Basarabiei; cuvântarea poetului şi preotului Alexei Mateevici „N-avem două limbi şi două literaturi”, rostită la primul Congres al învăţătorilor moldoveni din Basarabia la 25 mai 1917; luări de cuvânt ale deputaţilor moldoveni la primul Congres al Deputaţilor Poporului din URSS – Ion Druţă, Leonida Lari, Mihai Cimpoi, părintele Petru Buburuz; proclamările la cea de-a doua Mare Adunare Naţională din 16 decembrie 1990 împotriva referendumului unional; cuvântul de deschidere al lui Alexandru Moşanu, preşedintele Parlamentului Republicii Moldova, la şedinţa extraordinară consacrată Proclamării Independenţei Republicii Moldova; Declaraţia de Independenţă a Republicii Moldova; Rezoluţia 148 a Senatului SUA prin care americanii au dorit Moldova lângă România; cronologia evenimentelor începutului Mişcării de Eliberare Naţională, 3 iunie 1988–21 decembrie 1991; 11 paşi cronologici privind destrămarea URSS, separarea Transnistriei şi Independenţa Republicii Moldova; lista combatanţilor originari din Călăraşi, căzuţi în acţiunile de luptă pentru apărarea integrităţii Republicii Moldova; lista participanţilor la acţiunile militare pentru apărarea integrităţii şi independenţei

Republicii Moldova, originari din raionul Călăraşi; condamnarea de către Parlamentul European a Pactului Ribbentrop-Molotov; Declaraţia Academiei Române privind unitatea limbii române; lecţia ambasadorului Daniel Ioniţă adresată lui Igor Dodon; „Moldovenii ne-au dat cea mai profundă lecţie de românism”, cuvânt prezentat de către acad. Ioan Aurel Pop, preşedintele Academiei Române, la festivitatea dedicată Centenarului Marii Uniri de la 1918 la Universitatea „Babeş Bolyai” din Cluj-Napoca la 30 martie 2018. Şi dacă se spune că *Finis coronat opus,* Eugenia Bulat a ţinut cont de înţelepciunea acestui proverb latin: pe ultima pagină, înainte de *Cuprins,* alături de fotografia lui Mihai Eminescu pe fundalul hărţii României Mari este prezentat crezul marelui poet: „Rusia voieşte să ia Basarabia cu orice preţ: noi nu primim niciun preţ. Primind un preţ, am vinde; şi noi nu vindem nimic”.

Cât de actuale sunt aceste cuvinte!...

Mă gândesc cât de titanică a fost munca Eugeniei Bulat timp de patru ani, cât de mult a trăit şi retrăit acele momente de anvergură pentru noi, cei înstrăinaţi de Ţara-Mamă, dar cu părinţi, fraţi şi surori mai mari care s-au născut în România Mare, când din tot sufletul credeam că se va săvârşi din nou minunea şi mica Moldovă va întregi, ca altădată, Ţara Mare. Fiecare din cei care au luptat şi au strigat sloganele dezrobirii în Piaţa Marii Adunări Naţionale îşi are propriile amintiri. Pe lângă toate calităţile acestei cărţi unicat, ea serveşte şi de îndemn pentru ca fiecare localitate, fiecare persoană care are ceva de spus, să le aştearnă pe hârtie, să le lanseze pentru publicul larg, pentru că, după ce deja au trecut mai bine de trei decenii, unii au impresia că toate schimbările s-au făcut cu bagheta magică sau au căzut mană din cer. Cartea e un mare manifest prin care participanţii la Mişcarea de Eliberare Naţională, chiar şi după moarte, îndeamnă să nu uităm cu ce sacrificii a fost obţinută Independenţa şi să luptăm pentru acele idealuri sfinte de la început care, pe parcurs, din păcate, o parte, au fost îndepărtate, altele uitate.

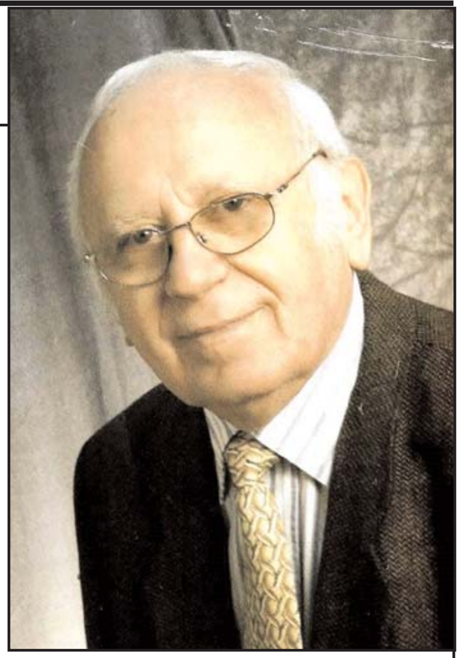
Dar să revenim în sala istorică cu coloane albe a Bibliotecii Centrale a Bibliotecii Municipale „B.P. Hasdeu”, la lansarea cărţii. Primul botez al volumului, cum era şi firesc, a avut loc în centrul raional Călăraşi, apoi la Biblioteca Naţională a Moldovei. Eu aş zice că lansarea ei e binevenită oriunde şi oricând, în orice bibliotecă, în orice şcoală, în orice instituţie de învăţământ superior. Pe post de moderatoare a fost scriitoarea şi criticul literar Maria Pilchin, care are la activ numeroase prezentări şi moderări de carte şi de fiecare dată o face cu multă pricepere, pregătire şi profesionalism. De data aceasta, preambulul moderatoarei a fost mai extins, între altele fiind spuse următoarele: „Aceasta este o carte surprinzătoare, care scoate în prim-plan momente importante din istoria noastră recentă. Cartea, pe lângă faptul că este o frumoasă istorie a Renaşterii Naţionale din zona Călăraşilor, este şi o scriitură mnemonică despre acele timpuri, despre acei oameni adunaţi în cadrul Cenaclului *Datina*. Naraţiunea e şi mai actuală după 24 februarie 2022. Chiar zilele acestea mă uitam la Tricolorul arborat, mă uitam cu mândrie, războiul intensifică sentimentele pe care în timp de pace nu le simţim. *Călăraşii şi Renaşterea Naţională*… e o carte colosală, este o muncă colosală. E o carte în care Eugenia Bulat îşi pune întrebarea: am obţinut o biruinţă – Independenţa, este ea reală sau *de jure,* corespunde ceea ce se scrie în manuale cu ceea ce s-a întâmplat în adevăr? Cartea mărturiseşte o istorie reală din perspectiva studiului istoric. Citind cartea, înţelegi multe. Sadova, Călăraşii, înseamnă Republica Moldova. Odată cu deschiderea arhivelor, la mulţi li s-au deschis ochii şi urechile. Tot mai mult conştientizăm cât este de important să deosebim. adevărul de minciună. Vă îndemn să citiţi această carte, o carte despre conservare şi perpetuare, o carte polifonă, în care afli despre identitate şi emancipare naţională la sfârşitul veacului trecut în Republica Moldova. Unul din cei mai prezenţi în această carte, în imagini şi prin atitudini, este scriitorul, deputatul, omul politic Ion Hadârcă.”

Înainte de a reda pe scurt şi luarea de cuvânt a lui Ion Hadârcă, aş vrea să remarc faptul că, la începutul democraţiei, Eugenia Bulat avea 33 de ani, vârsta lui Hristos. Atunci ea a luat în mâini timona Primăriei Sadova, înrolându-se activ în Mişcarea de Renaştere Naţională, stimulând sătenii prin exemplul propriu s-o susţină.

Ion Hadârcă: „Pot vorbi ore întregi despre epopeea prin care am trecut, sfidând fuga timpului împotriva căruia e greu să lupţi. Cartea *Călăraşii şi Renaşterea Naţională. Mărturii. Evocări. Imagini* este un monument scris al Renaşterii Naţionale. Autoarea a adunat cu hărnicie, cu efort eroic o mulţime de materiale documentare. Este o carte voluminoasă, dar în acelaşi timp compactă. Este un act de justiţie în rostirea adevărului. Nu pot să nu fac o paralelă cu evenimentele actuale din Ucraina. Şi noi am fost pe muchie de cuţit, pe margine de prăpastie, în câteva rânduri. E foarte greu să vorbeşti despre aceste lucruri. Îmi amintesc de participarea noastră la primul Congres al deputaţilor poporului din URSS din 25 mai 1989, eram cu Leonida Lari, Mihai Cimpoi, Grigore Vieru, Ion Ciobanu, Nicolae Dabija, Ion Druţă. Împreună cu delegaţii din Riga am condamnat Tratatul Ribbentrop-Molotov, însă nu toţi delegaţii noştri au susţinut această opinie, temându-se că ruşii vor dezlănţui Armata a 14-a, stabilită de zeci de ani la Tiraspol. Din păcate, acest lucru s-a întâmplat, totuşi, în 1992. Această carte este un model şi o incitare să se molipsească şi alţii din alte localităţi de acest lucru: de a mărturisi adevărul în propria haină. Regretabil că sunt unii care interpretează nu tocmai prin prisma adevărului cele întâmplate, de exemplu, atitudinea recentă a lui Iurie Roşca. Miezul de aur al Mişcării de Eliberare Naţională este în cartea Eugeniei Bulat. Nu s-au realizat toate lucrurile aşa cum am gândit şi am visat noi.

→

Ion Taloş

Ion Taloş s-a născut la 22 iunie 1934 în Prodăneşti, judeţul Sălaj. După şcoala generală în satul natal (1940-1944), urmează Şcoala Normală din Cluj (1945-1952), unde absolvă, în 1957, şi Facultatea de Filologie a Universităţii locale. Este angajat la colectivul de folclor al Institutului de Lingvistică din Cluj, este bursier al Fundaţiei „Alexander von Humboldt” (1966-1971), îşi face doctoratul la Universitatea din Bucureşti (1970) cu teza *Jertfa zidirii în obiceiurile şi legendele europene*. Lector de limba şi literatura română la Universitatea din Köln (1978-1983), unde se stabileşte definitiv în 1985. Profesor la Universitatea din Köln (începând din 1985), Privatdozent şi profesor la Facultatea de Filosofie a Universităţii din Köln (începând din 1993). Profesor invitat al Facultăţii de Studii Europene, Universitatea „Babeş-Bolyai” din Cluj (2001-2004).

Fondator al *Anuarului de folclor*, membru al redacţiei *Revistei de etnografie şi folclor,* colaborator la *Revista de folclor,* unde a debutat în 1958. A colaborat la *Anuarul Muzeului Etnografic al Transilvaniei, Anuarul Arhivei de Folclor, Cahiers roumains d'études litteraires, Fabula, Jahrbuch für Volksliedforschung* (Freiburg), *Steaua, Tribuna, Vatra* ş.a. A luat parte la finalizarea unor mari proiecte de cercetare internaţională, cum ar fi *Enzyklopädie des Märchens* (editată de Kurt Ranke şi Rolf Wilhelm Brednich), *Internationale Volkskundliche Bibliographie* (1979-1982), *The Encyclopedia of Religion* (editor Mircea Eliade, 1987), *Märchen und Märchenforschung in Europa* (editori Diether Roth şi Walter Kahn, 1993). Pentru *Petit dictionnaire de mythologie populaire roumaine* (2001) a fost distins cu Premio Internazionale di Studi Demoetnoantropologici „G. Pitre-S. Salomone Marino. Citta di Palermo”, precum şi cu Premiul „Timotei Cipariu” al Academiei Române. Face parte din Société Internationale d'Ethnographie et Folklore (Paris), Kommission für Volksdichtung (Freiburg – Edinburgh), Deutsche Gesellschaft für Volkskunde (Göttingen) şi International Society for Folk Narrative Research (SUA).

A tradus din română în germană şi invers. Este cetăţean de Onoare al Municipiului Cluj-Napoca.

Dintre cărţile publicate: *Jertfa zidirii în obiceiurile şi legendele europene* (1970), *Meşterul Manole. Contribuţie la studiul unei teme de folclor european* (vol. I, 1973; vol. II, 1997), *Gândirea magico-religioasă la români. Dicţionar* (2001), *Petit dictionnaire de mythologie populaire roumaine* (2002), *Cununia fraţilor şi Nunta Soarelui sau incestul zădărnicit în folclorul românesc şi universal* (studiu monografic şi corpus de texte, 2004), *Lupta voinicului cu leul. Mit şi iniţiere în folclorul românesc* (2007), *Franz Obert – cel mai de seamă etnolog ardelean din deceniul al şaselea al secolului al XIX-lea* (2011), *Omul şi Leul. Studiu de antropologie culturală* (2013), *Folclor spaniol/sefard în România. File de istorie culturală* (2017), *D'Italica à Sarmizegetusa. Réflexions sur la culture populaire romane* (2016), *Ovidiu Bîrlea – Ion Taloş: Corespondenţă 1963-1977* (2017), *Împăratul Traian şi conştiinţa romanităţii românilor. Cultură orală şi scrisă din secolele XV-XX* (2021).

Enigmele etnogenezei: alternativa „traianizării”

Nicolae CONSTANTINESCU

Cu fiecare carte a sa, Ion Taloş, *Privatdozent* şi profesor la Universitatea din Köln (din 1985), fost cercetător la Institutul de Lingvistică din Cluj, mai apoi profesor invitat al Facultăţii de Studii Europene de la Universitatea „Babeş-Bolyai” din Cluj-Napoca, membru de onoare al Academiei Române, provoacă bucuria inimii şi încântarea spiritului celui care o citeşte. Născut la Prodăneşti-Sălaj, în 1934, educat la Universitatea din Cluj, folclorist, etnolog, antropolog, culturolog, comparatist de renume internaţional, Ion Taloş a servit cu devotament cultura şi ştiinţa românească, de a căror matrice a rămas strâns legat, „de la tinereţe până la bătrâneţe”, deşi, aflat acum la o vârstă venerabilă, profesorul arată o tinereţe spirituală de invidiat sau, mai bine zis, de admirat, în ciuda loviturilor vieţii, care nu l-au ocolit în ultimul timp (cu discreţie notează, pe pagina de gardă a volumului pe care îl comentăm aici, „În amintirea zilei de 18 ianuarie 1964, când s-a născut Ion-Florin şi «când ceru-l credeam pe pământ»”, rememorând naşterea fiului mult iubit, care a purtat ca nume de botez numele părinţilor săi neconsolaţi (Ion şi Florica), plecând, prea devreme, „din lumea cu dor în cea fără dor”.

Studiul *Împăratul Traian* *şi conştiinţa romanităţii românilor. Cultură orală şi scrisă din secolele XV-XX* (1) este cupola strălucitoare a edificiului ştiinţific elaborat de Ion Taloş în cei peste 60 de ani de intensă activitate de cercetare în domeniul culturii (populare, în primul rând), dacă luăm ca an de debut anul 1960 (*Pe urmele poetei populare Veronica Găbudean, Revista de folclor*, 5, 1960), cum se specifică în „Bibliografie”, din *Romania Occidentalis/Romania Orientalis*, Volum omagial dedicat prof. univ. Dr./Festschrift für Ion Taloş, Editura Fundaţiei pentru Studii Europene, Editura Mega, 2009, pp. 17-31, în care sunt înregistrate, la secţiunea „Monografii/Monographien”, opt titluri, la „Studii şi articole”, 128 de titluri, la „Ediţii şi traduceri”, 10 titluri, la care trebuie adăugate încă alte realizări remarcabile ale marelui om de ştiinţă, apărute după această dată – *Omul şi leul. Studii de antropologie culturală*, Editura Academiei Române, 2013, şi *Folclor spaniol/sefard în România. File de istorie culturală,* Editura Hasefer, 2017 (2). O Operă, cum se vede, de mari dimensiuni şi de mari profunzimi, care îl făcea pe Ion Muşlea, unul dintre mentorii de început ai marelui folclorist/ etnolog/antropolog/ culturolog de mai târziu, să prevadă, pe baza studiilor publicate până acum (1965) că „Ion Taloş va fi, în curând, un nume cu greutate în folclorul românesc”. Previziune care s-a adeverit cu asupra de măsură!

Cum am spus-o în multele ocazii în care am scris despre *opera exemplară* a marelui nostru contemporan, Ion Taloş este adeptul lucrului bine făcut, al *definitivului*, aşa cum o arată incomparabilele sale monografii despre teme fundamentale ale folclorului românesc – *Meşterul Manole. Contribuţie la studiul unei teme de folclor european*, I, Editura Minerva, 1973, şi *Idem. Corpusul variantelor româneşti,* 1997, *Cununia fraţilor şi Nunta Soarelui. Incestul zădărnicit în folclorul românesc şi universal,* 2004, *Omul şi leul. Studiu de antropologie culturală,* 2013, anticipat de o comunicare la Academia Română, *Lupta cu leul. Mit şi iniţiere în folclorul românesc,* 2007 (3), la care se adaugă un eseu bine documentat despre *Folclor spaniol/sefard în România. File de istorie culturală*, 2017, menţionat mai sus.

Nici acum situaţia nu este roză, încă mulţi sunt în aşteptare… Acum suntem în centrul atenţiei Europei în legătură cu găzduirea refugiaţilor din Ucraina. Am un serial în *Literatura şi Arta* cu această temă. În concluzie: cartea *Călăraşii şi Renaşterea Naţională. Mărturii. Evocări. Imagini* de Eugenia Bulat merită Premiul Naţional.”

Dan Nicu, reprezentantul tinerei generaţii, de o vârstă cu Renaşterea Naţională, a mărturisit că îi este recunoscător Eugeniei Bulat nu doar pentru carte, dar şi pentru ambianţa de la revista *Clipa siderală*, pe care Domnia Sa a condus-o 20 de ani. „Această carte pentru mine este extrem de valoroasă pentru că mă ajută să înţeleg prezentul. Suntem români, atât!”, a încheiat vorbitorul, dând de înţeles că va fi în continuare un militant pentru perpetuarea cauzei Renaşterii Naţionale. Un alt vorbitor de aceeaşi vârstă – Ion Mischevca, jurnalist, istoric şi redactorul cărţii, a mărturisit că a fost răvăşit după lectura volumului, remarcând că e cartea care te face să simţi sentimentul de luptă, de zbatere a acestui popor în perioada de restrişte. „Citind cartea, am ajuns la concluzia că e o simbioză armonioasă între lucrare ştiinţifică, memorialistică şi roman. Foarte mult suflet şi pasiune cuprinde”, a mai spus tânărul cercetător.

La eveniment au participat şi au vorbit în cheia renaşterii naţionale şi scriitorii Vasile Malaneşchi, Nicolae Popa, Nicolae Rusu, originari din zona Călăraşi.

Elevi de la Liceele Teoretice „Mihail Sadoveanu”, „Vasile Alecsandri” şi Gimnaziul „Ion Creangă” din raionul Călăraşi au susţinut un emoţionant spectacol literar-muzical, după scenariul şi prezentarea profesoarei de limbă şi literatura română Margareta Florea.

Eugenia Bulat a mulţumit tuturor celor care au contribuit la apariţia cărţii, echipei editoriale, bibliotecii gazdă, nu în ultimul rând moderatoarei, vorbitorilor şi tuturor participanţilor la eveniment, solicitând audienţei să cinstească cu un minut de reculegere memoria luptătorilor şi militanţilor pentru eliberare naţională din raionul Călăraşi, cei care au trecut hotarul veşniciei. Scriitoarea a reamintit încă odată principalele momente, spre luare aminte, spre a nu uita sacrificiul celor care au făcut posibilă eliberarea, reţinând şi faptul ca factorii de răspundere trebuie să tragă concluzii şi să îndepărteze greşelile făcute, pentru a înlesni mersul spre cursul european.

Despre cartea *Călăraşii şi Renaşterea Naţională. Mărturii. Evocări. Imagini* se poate vorbi încă mult şi la superlativ. Închei însă aici, cu o scurtă prezentare a autoarei, care, prin truda asupra acestei cărţi, şi-a demonstrat încă odată devotamentul faţă de Cauza Naţională.

Eugenia Bulat s-a născut la 19 septembrie 1956, în satul Sadova, raionul Călăraşi, R. Moldova, sat pe care, în 1990, fiind primul primar ales în mod democratic, l-a înrudit cu Sadova din judeţul Suceava. Este poetă, publicistă, director fondator/redactor-şef al Revistei literare *Clipa siderală* (1995-2015, Premiul de Stat pentru Tineret în Domeniul Literaturii, 2009); membră a Uniunii Scriitorilor din R. Moldova şi din România. A absolvit Universitatea de Stat şi Universitatea Pedagogică „I. Creangă” din Chişinău. Debutează la 1994 cu volumul de versuri *La Putna mi-e drumul* (Premiul I la Salonul Naţional de Carte). Au urmat: *Poeme de pe Valea Plângerii, Silabisind în tainele iubirii, Stalactite, Veneţia ca un dat. Jurnalul unui evadat din Est* şi *În debara. Al doilea jurnal al unui evadat din Est* (ediţii bilingve); *Piatra de Ca' Vendramin. Dialogurile străinei cu vechiul său prieten Alter. Al treilea jurnal al unui evadat din Est* (Junimea, Iaşi, 2017, Premiul Uniunii Scriitorilor din R. Moldova); *Profesorul. Ştefan Sevastian Bulat. In memoriam* (Ed. UNU, 2020, Premiul Fondului Literar din R. Moldova). În 2010, este distinsă cu Ordinul Republicii.

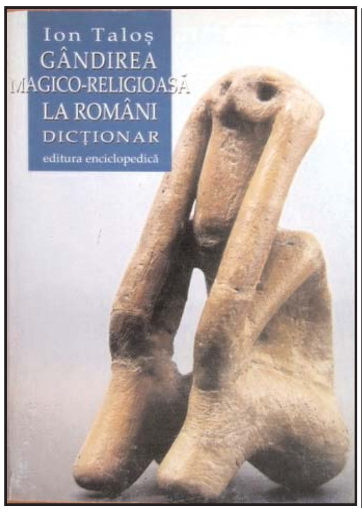
Seniori ai culturii

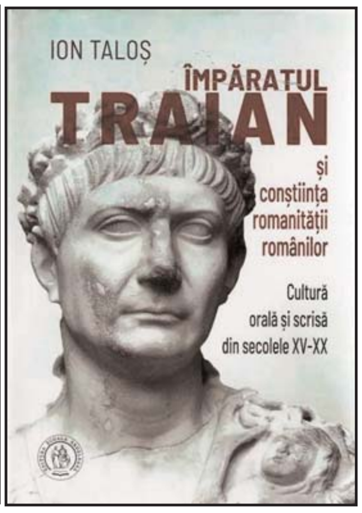
Cu volumul *Împăratul Traian...*, Ion Taloş iese, oarecum, din sfera de confort a studiilor de folclor românesc comparat, în linia tradiţională, pe cărările magistral ilustrate, spre exemplu, de un Petru Caraman (*Colindatul la români, slavi şi la alte popoare* [1933, în limba polonă], 1983, în româneşte, sau de Adrian Fochi, cu *Femeia lui Putiphar* (K2111). *Cercetare de folclor şi literatură comparată* (1982), angajându-se într-un domeniu apropiat, acela al studiilor culturale, asociindu-se mai degrabă istoricilor, lingviştilor şi romaniştilor care, de secole, vor să dea de capăt chestiunii, altminteri clare pentru cei mai mulţi dintre noi, a originii romane a poporului român şi a latinităţii limbii vorbite de acesta. Pentru mulţi istorici, culturologi, lingvişti, problema a fost rezolvată, dovezile sunt evidente, vorbele cronicarului având temeinicia unui adevăr de necontestat: „...toţi de la Râm se trag".

Totuşi, miza nu este doar aceea de a reafirma un astfel de adevăr, ci şi de a contrazice un punct de vedere reiterat de unii dintre cei vechi, dar şi de istorici din vremurile mai noi, precum Lucian Boia, care „neagă explicit existenţa conştiinţei romane a românilor", susţinând teza „despre primordialitatea unor intelectuali occidentali în stabilirea apartenenţei noastre la romanitate" (pp. 21-22).

I se alătură lui Ion Taloş, de fapt îl premerge şi îl susţine, un istoric de autoritate, preşedintele Academiei Române, Ioan-Aurel Pop, care respinge părerea unui alt mare savant, istoricul Constantin Daicoviciu, care susţinea că „elitele româneşti au aflat despre originea noastră latină de la umaniştii italieni", iar mai de curând „anumiţi «experţi» (ghilimelele aparţin autorului – n.n. N.C.) (între care, în anii din urmă, profesorul Lucian Boia) au tras concluzia că originea noastră daco-romană este un mit cult, pus la cale de istoricii naţionalişti din Epoca Modernă şi Contemporană" (Ioan-Aurel Pop, *Lectori salutem!*, Prefaţa la Ion Taloş, *Împăratul Traian...*, pp. 11-14) (şi aici, sintagma „istoricii naţionalişti" are un puternic sens delimitant).

Teza lui Taloş, pe cât de seducătoare, pe atât de greu de acceptat, la prima vedere, pune accentul pe *memoria milenară a satului* (subl. ns. N.C.) şi a locuitorilor acestuia, care ar fi păstrat în afundurile ei amintirea împăratului Traian, cuceritorul Daciei pe care a populat-o cu conaţionali de-ai săi, coloniştii romani, din al căror amestec, din convieţuirea cu femeile dace, a rezultat poporul român. Poate că „rezumatul" nostru nu reproduce fidel teza lui Taloş, poate – în mod cert – aceasta este mai subtilă în esenţa ei, mai ales atunci când memoria milenară a poporului nu s-a concretizat în povestiri istorice, ci în amintiri despre marile construcţii ale epocii traiane: „Unele dintre tradiţiile orale referitoare la construcţiile traiane ne obligă să le vedem originile în Antichitatea romană şi să acceptăm că ele au traversat Evul Mediu şi au ajuns până la noi; alte tradiţii au fost create în timp, în jurul acestor construcţii sau, altfel spus, construcţiile au constituit punctul de pornire pentru creaţii literar-folclorice de-a lungul celor două milenii." (p. 23) Şi, mai departe, pe acelaşi fir al demonstraţiei: „Tradiţia orală (...) s-a format firesc, pe baza dovezilor materiale existente: *podul, drumul, valurile, cetăţile*, ori *poarta lui Traian...*" (p. 24)

Cu abilitatea şi consecvenţa unui adevărat om de ştiinţă, Ion Taloş adună şi combină informaţii de ordin istoric, lingvistic, larg cultural pentru a configura contextul care ar fi putut să-l zămislească pe Traian împăratul şi cuceritorul Daciei, purtând însemnele mitice ale unui întemeietor, străbătând secolele, păstrat miraculos în amintirea stră-stră-strănepoţilor săi de la Dunăre şi din Carpaţi, încât, confirmă documentele de arhivă, „se vorbeşte despre Traian în orice colibă ţărănească", aşa cum rezultă din răspunsurile la cele patru chestionare puse în circulaţie de Al.I. Odobescu (1871), B.P. Hasdeu (1884-1885), Nicolae Densuşianu (1893, 1895), Ion Muşlea (1934). „Chiar dacă cele patru chestionare au urmărit scopuri specifice şi, cu excepţia Chestionarului Densuşianu, s-au referit doar indirect la Traian, ele au adus un material folcloric deosebit de valoros referitor la tradiţia orală a marelui împărat, material care n-a fost pus încă suficient în valoare." (p. 54)

Istoria factuală nu îl ignoră (nici nu ar avea cum) pe învinsul lui Traian, regele Decebal, aureolat şi el cu trăsături legendare, cei doi alcătuind un cuplu inalienabil povestirilor istorice împănate cu motive mitologice.

În ciuda prezenţei relativ limitate, în timp, a lui Traian, ca persoană fizică, pe pământul vechii Dacii, sursele materiale lasă loc unui amplu proces de „traianizare a pământului dacic": „Memoria colectivă a păstrat amintiri referitoare la *podul* lui Traian peste Dunăre, la *Pratul* unde a fost serbată victoria asupra lui Decebal, la *Poarta Romanilor*, la Masa lui Traian, la *cetăţile, drumurile şi valurile* lui Traian şi la alte locuri mai puţin importante". (p. 109)

Dacă pentru podul lui Traian există dovada concretă, arheologică, a picioarelor podului de la Turnu Severin, pentru *Pratul lui Traian* cercetătorul face o investigaţie istorică şi lingvistică de mare amplitudine, inventariind cuvântul în diferite contexte şi supunând opiniile în legătură cu originea şi circulaţia acestuia în limba română, pentru a ajunge, în cele din urmă, la o concluzie personală, susţinută mai înainte de E. Coşeriu şi, pe urmele acestuia, de T. Teaha, anume că „termenul PRAT este unul moştenit din latină în limba română, şi anume, într-o evoluţie naturală, ca regionalism. Expresiile *Prat de (la) Traian* sau *Câmpul lui Traian* atestă una dintre cele mai vechi legende istorice păstrate, probabil din Antichitate, în folclorul nostru, neluată în seamă până acum de ştiinţa folclorului" (p. 127).

Cu aceeaşi minuţie sunt înregistrate şi comentate şi alte vestigii materiale şi lingvistice, să le zicem, precum „drumurile lui Traian pe sol" sau „drumuri romane", dar şi „drumul lui Traian pe bolta cerească" , aceasta ca o dovadă a faptului că „românii din toate regiunile ţării au proiectat pe cer părţi ale peisajului traianizat, acordând astrelor, alături de semnificaţii biblice şi astronomice, înţelesuri noi, de coloratură istorică" (p. 147), astfel încât, conform răspunsurilor la Chestionarul lingvistic al lui Hasdeu, *Calea Lactee* devine *Calea robilor*, în peste 300 de localităţi, *Calea* sau *Drumul lui Troian* în 47 de localităţi (şi aici trebuie subliniată dezbaterea lingvistică privitoare la „Traian" şi dubletul „Troian" care circulă nestingherit în formulările orale/scrise ale numelui), iar *Calea orbilor* în 40 dintre localităţile anchetate pe baza chestionarului lingvistic" (*Idem*).

În construcţia monumentală pe care profesorul Ion Taloş o ridică în sprijinul tezei cu privire la mitul etnogenezei românilor, care îl are în centrul său pe împăratul Traian, savantul aduce în sprijin argumente din toate zonele culturii, orale şi scrise, luând în discuţie aspecte mai puţin sau deloc reţinute din biografia reală sau imaginară a împăratului roman, între care „erotismul" acestuia, pe care îl identifică cu „domnul de rouă", dintr-o poveste populară românească, studiată în amănunt de Petre Florea (colaborator la monografia despre Traian, 2021). „Prin urmare, în folclorul din sud-vestul României are loc suprapunerea legendelor împăratului mitic, *Domnul de Rouă*, cu ale celui real, împăratul Traian" (p. 174).

În acelaşi context, de data aceasta contestându-i calitatea de mit al etnogenezei, este adusă în discuţie opinia lui G. Călinescu (*Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, 1941) cu privire la cele patru mituri „fundamentale" care „au fost şi sunt încă hrănite cu o fervenţă crescândă, constituind punctele de plecare mitologice ale oricărui scriitor naţional", între care „întâiul mit e Traian şi Dochia simbolizând constituirea însăşi a poporului român".

„Asachi – scrie eminentul critic şi istoric literar – a răspândit povestea Dochiei, fata lui Decebal, urmărită de Traian şi prefăcută de Zamolxe, la rugămintea ei, în stâncă, spre a scăpa de urmăritor." Paragraful consacrat analizei poemului lui Asachi se încheie cu o frază deconcertantă, din punct de vedere terminologic, dar nu lipsită de sens: „De n-ar fi această formă a *basmului* decât un răsunet al *legendei* lui Asachi şi totuşi *mitul* a luat consistenţă şi stăpâneşte conştiinţele" (Călinescu, *op. cit.*) – „basm", „legendă", „mit", trei categorii narativ-folclorice care trec una într-alta, cu specificarea că mitul „a luat consistenţă şi stăpâneşte conştiinţele", ceea ce dă lecţiunii lui Călinescu autoritatea unui adevăr.

Cu toate acestea, credincios tezei sale, Ion Taloş respinge vehement calitatea de mit al etnogenezei a poemului lui Gheorghe Asachi, pentru că acesta „dispune de o autenticitate folclorică abia sesizabilă, vechimea lui este minimă, aderenţa populară la el e neglijabilă, aria lui de răspândire se reduce la câteva localităţi, iar variantele cunoscute sunt nesigure." (p. 176)

Cu o neistovită forţă şi rigoare în a aduna argumente şi dovezi în favoarea ipotezei după care Traian ar fi eroul mitic fondator al poporului român, Ion Taloş parcurge, cu creionul în mână şi cu mintea limpede, toate (cele mai multe) documente istorice, izvoare orale şi scrise, monumente închinate acestuia, precum *Columna lui Traian*, care atestă prezenţa, în memoria populară, pe durata a aproape două milenii, a învingătorului lui Decebal.

„Traianizarea" (termenul pare să-i aparţină lui Taloş) vechii Dacii şi conştiinţa locuitorilor de mai târziu ai acesteia (românii) că toţi sunt „urmaşii lui Traian" (poate că/sigur aici au intervenit şi păturile culte, din ţările româneşti, şcoala, învăţătorii, mai ales în contextul intrării lor în „eonul naţionalităţilor") sunt argumente solide în susţinerea tezei cu privire la mitizarea împăratului. „Aşadar – conchide cercetătorul – împăratul Traian e prezent în conştiinţa oricărui român; el e viteaz, milos şi bun; doar foarte rar sunt relevate însuşiri negative ale lui. El e adevăratul nostru strămoş."

Aş fi fost tentat să închei acest comentariu sumar la cea mai recentă scriere a savantului umanist Ion Taloş cu maxima/sentinţa lui Ovidiu din *Heroides, Finis coronat opus*, cu sensul „Sfârşitul încununează opera", gândul meu mergând către o încoronare, prin acest studiu, a unei opere strălucite, fără egal, în cultura românească a secolului al XX-lea şi începutul celui de al XXI-lea veac. Dar nu este exclus şi îi dorim din suflet marelui nostru contemporan să producă, în continuare, noi sfârşituri glorioase ale vastei sale opere.

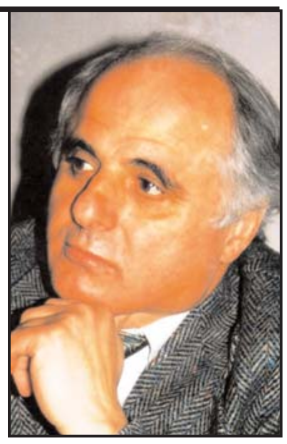
Note

1. Ion Taloş, *Împăratul Traian şi conştiinţa romanităţii românilor. Cultura orală şi scrisă din secolele XV-XX*. Prefaţă de Ioan-Aurel Pop. Cu o anexă de Ion Taloş şi Petre Florea, Editura Şcoala Ardeleană, Cluj-Napoca, 2021, 426 p. + Ilustraţii

2. Despre acestea două din urmă, vezi Nicolae Constantinescu, *Profesorul Ion Taloş sau vocaţia definitivului, în Conferinţa internaţională Tradiţii, identitate naţională, dialog intercultural, diversitate/ International Conference Traditions, National Identity, Intercultural Dialogue, Diversity,* Editor/Edited by Delia Anamaria Răchişan, 2017, pp. 485-490.

3. Vezi însemnările mele pentru fiecare dintre acestea: Nicolae Constantinescu, *Ion Taloş, „Meşterul Manole", Scânteia*, anul XLIII, nr. 9766, 1974, republicat în *Citite de mine... Folclor, Etnologie, Antropologie, Repere ale cercetării (1967-2007),* Volum editat de C.N.C.P.C.T., Colecţia „Anotimpuri culturale", 5, 2008, pp. 173-174; *Idem, Un alt „Meşterul Manole", în Adevărul literar şi artistic,* nr. 458, 2 martie, 1999, republicat în *Citite de mine..., op. cit.*, pp. 175-180; *Idem, Ion Taloş, „Meşterul Manole". Contribuţie la studiul unei teme de folclor european,* II *Corpusul variantelor româneşti,* 1997, în *Limbă şi literatură. Societatea de Ştiinţe Filologice din România,* vol. III-IV, 1998, pp. 132-135; *Idem, Ion Taloş, Omul şi Leul. Studiu de antropologie culturală,* în *Limbă şi literatură.* Societatea de Ştiinţe Filologice din România, vol. I-II, 2017, pp. 111-114.

Mihaela Albu, cărturarul

Tudor NEDELCEA

În ultimele două-trei decenii, în spaţiul literar-cultural din arealul românesc, un nume apare tot mai frecvent, **Mihaela Albu.** Tânăra pensionară craioveană, este o prezenţă fizică de invidiat la Universitatea Columbia între 1999-2002, dar şi redactor-şef al revistei *Lumină lină. Gracios Light,* ambele din New-York, dar mai ales este o prezenţă intelectuală, publicând în prestigioase periodice sau întreprinzând acţiuni de înalt nivel intelectual între românii pretutindenari.

Mihaela Albu a abordat varii domenii literare: poezie, proză, critică şi istorie literară, memorialistică, publicistică. Este, se poate spune, un scriitor total, fapt mai rar în rândul femeilor creatoare.

S-a născut la Craiova, la 10 iunie 1947, în familia Eleonorei (n. Constantinescu) şi a profesorului Mihai Popescu. În Cetatea Băniei a urmat cursurile Şcolii Generale Nr. 9 (finalizate în 1961), ale Liceului „N. Bălcescu" (1961-1965) şi apoi, la Bucureşti, a fost studenta Facultăţii de Filologie (1965-1970), unde şi-a susţinut şi doctoratul, în 1983, cu teza *Romanul românesc din deceniul opt,* sub conducerea ştiinţifică a lui Ion Dodu Bălan. A fost profesor în comuna Baldovineşti-Olt (1970-1973) şi la Şcoala nr. 1 Balş (1973-1974). Din 1975 este cadru didactic la Universitatea din Craiova, până în 2010, când se transferă, pentru doi ani (2010-2012), la Facultatea de Jurnalism a Universităţii „Spiru Haret" din Bucureşti. La universitatea craioveană a desfăşurat o activitate prodigioasă, la catedră, în iniţierea şi organizarea cursurilor de vară „C. Brâncuşi", cu participare internaţională, sau prin activitate ştiinţifică-editorială. Dat fiind activitatea sa prodigioasă şi prestigioasă totodată, nu înţelegem pentru ce motiv n-a putut obţine conducerea de doctorat, aşa cum alţi „iluştrii necunoscuţi" „conduc" astăzi doctorate la Universitatea craioveană.

În străinătate a fost însă apreciată, fiind *visiting professor* la Universitatea Columbia din New-York (1999-2002), primul profesor care a redeschis catedra „N. Iorga", iar din 2000 este redactor-şef al revistei *Lumină lină. Gracios Light* (director pr. prof. Theodor Damian). A fost redactor la ziarul *Lumea liberă* şi a susţinut pagina literară la *Romanian Journal,* fiind aleasă membru corespondent al Academiei Româno-Americane (ARA). La prestigioasa universitate Columbia a organizat prima conferinţă a studenţilor româno-americani, cu peste 500 de participanţi. A susţinut, de asemenea, conferinţe pe tema exilului românesc – o dimensiune majoră a preocupărilor sale – la Institutul Cultural Român din NY, precum şi la universităţile din Cernăuţi şi Chişinău,

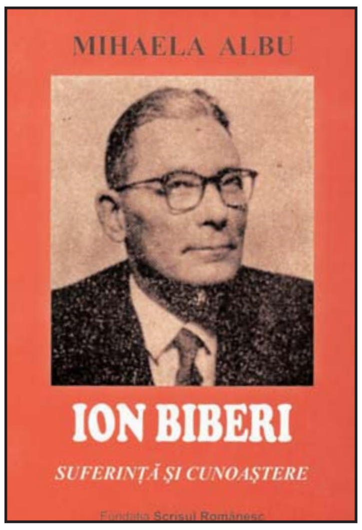
Mihaela Albu este în acelaşi timp iniţiatoarea unor reviste literare; astfel, ea a înfiinţat şi conduce Asociaţia Internaţională „Carmina Balcanica", care editează revista omonimă de peste 10 ani, iar în 2018 a înfiinţat revista *Antilethe,* consacrată exclusiv problematicii exilului, fiind singura revistă din ţară pe această temă.

A debutat revuistic în *Ramuri* (1975) şi editorial cu studiul monografic *Ion Biberi,* în 1994, reluat cu subtitlul *Suferinţă şi cunoaştere* în 2005, la Fundaţia Scrisul Românesc. *O carte uluitoare!* – notează D.R. Popescu – *Mărturiile unor creatori de geniu* [se referă la cartea de interviuri a lui I. Biberi, *Lumea de mâine*, apărută în 1945, n.n.] *O carte care ar trebui reprodusă în întregime dacă m-aş încumeta să scriu un studiu despre Ion Biberi, un scriitor care a încercat să trăiască în înţelegere cu semenii săi şi cu sine. Un scriitor pe care „lumea de mâine", visată de el, l-a pus la colţ.*

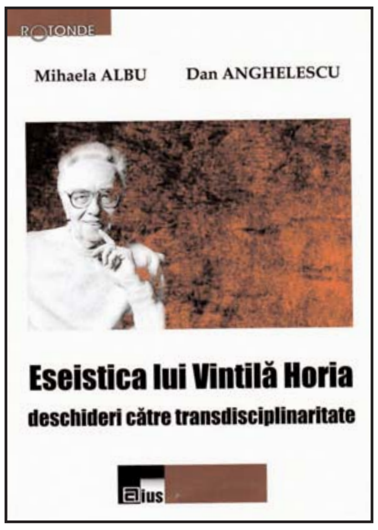
Mihaela Albu a scris o monografie profundă despre acest scriitor prolific, dar uitat, purtând o corespondenţă lămuritoare asupra resorturilor creaţiei (1977-1985).

A colaborat/colaborează la numeroase reviste din ţară şi din străinătate: *Contemporanul, Convorbiri literare, Luceafărul, Oglinda literară, Euro-museum, Contact internaţional, Curtea de la Argeş, Portal-Măiastra, Porto-Franco, Astra, Poezia, Hyperion, Mozaicul, Lamura, Contrafort, Ramuri, Banchetul, Litere, Noul Literator, Caligraf, Europa* (Novi Sad), *Lumea liberă* (SUA), *Origini. Romanian Roots* (SUA), *Meridianul românesc* (SUA), *Lumină lină. Gracious Light* (SUA), *Lo Straniero* (Italia) etc., etc.

Bibliografia creaţiei Mihaelei Albu este impresionantă: Poezie: *Între două porţi* (2002), *Ca o dragoste târzie* (2005), *Catharsis. Poems* (2006), *Lumină înluminată* (2011), *Timpul din ceasuri* (2017), *Armoarul cu poeme* (2019), *10 poeme* (2020), *Nisiparniţa* (2021); Proză: *Je ne regrette rien* (bilingv, româno-englez (2012); Critică şi istorie literară: *Relatare/reprezentare: de ce avem roman?* (1997), *Citind la New-York scriitori români* (2007), *Cultură şi identitate* (2008), *Memoria exilului românesc. Ziarul „Lumea liberă"* (2009), *Presa literară din exil* (vol.1-2, 2009, 2011), *Les revues littéraires de l'exil roumaine. Luceafărul* (2013), *Un uomo universale. I. Biberi* (2015), *Eseistica lui Vintilă Horia. Deschideri către transdisciplinaritate* (2015, cu Dan Anghelescu), *Eseistica unui fost săgetător: Vintilă Horia* (2016, în colaborare cu Dan Anghelescu), *În labirintul cărţilor* (vol. 1-3, 2015, 2017, prefaţa de Th. Codreanu), *Mircea Popescu, o conştiinţă a exilului românesc* (2019, cu Dan Anghelescu), *L.M. Arcade – un scriitor român în exilul parizian* (2020, cu Dan Anghelescu), *Necunoscutul scriitor Virgil Ierunca* (2020, în colaborare cu Dan Anghelescu), *Jurnalism cultural în exilul românesc* (2021); *Jurnal: Et in America* (2009), *Et in America. Lumini în Oglindă* (2010), *Întâlniri cu Aurora* (2021).

A abordat şi interviurile într-o carte cu titlu generic: *Azi despre ieri,* până în prezent apărând trei volume (2018, 2019), printre personalităţi figurând Slavco Almăjan, Dan Anghelescu, Barbu Cioculescu, Aurora Cornu, Dinu Zamfirescu, Tudor Nedelcea, Th. Damian, Mihai Neagu Basarab.

Aşa cum menţionam şi în fişa din *Dicţionarul General al Literaturii Române,* ediţia a II-a, A/B, 2016, pp. 113-114, Mihaela Albu şi-a definit metaforic starea poetică prin volumul *Ca o dragoste târzie, „lumină înluminată",* cu o tematică intelectualistă. Ca istoric literar, două titluri au reţinut în mod special atenţia specialiştilor: *Iscusita zăbavă,* o examinare a fenomenului literar românesc, începând cu „filosofii limbii române" (Eminescu-Noica), oprindu-se asupra creaţiei lui Creangă, Macedonski, Blaga, Arghezi, Nichita, Ioan Alexandru, Petre Ţuţea, Marin Preda, Marin Sorescu etc. În vol. *În labirintul cărţilor* tratează obiectiv literatura română sub comunism ca disidenţă sau rezistenţă, remarcând curajul lui I.D. Sîrbu, M. Sorescu, O. Paler, Aug. Buzura în acele vremuri.

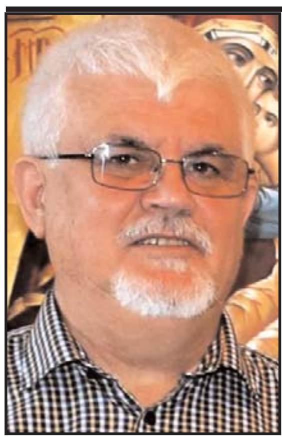
Specialistă este, indiscutabil, în problematica exilului românesc, scriind numeroase cărţi şi articole pe această temă despre scriitori pe care, în parte, i-a cunoscut, fiind consultată de instituţiile academice în acest domeniu.

Voi stărui asupra celor mai recente cărţi de memorialistică şi istorie literară. *Întâlniri cu Aurora* este un jurnal clasic cu detalii interesante şi lămuritoare despre Aurora Cornu (1931-2021), căsătorită cu celebrul Marin Preda între 1955-1959. O dragoste sfâşietoare, cum sunt toate marile iubiri din literatură (vezi Eminescu-Veronica Micle), între doi creatori. (Aurora a absolvit Şcoala de literatură „M. Eminescu", a condus secţia de poezie a revistei *Viaţa românească.* Din 1965 s-a stabilit în Franţa, căsătorindu-se cu inginerul de sunet de la Televiziunea Franceză, Aurel Cornu. A scris poezie, un roman, articole în diverse reviste, a jucat într-un film. Mihaela şi Aurora s-au cunoscut la New York, de aici naşterea acestui jurnal.) Aurora l-a iubit pe Marin Preda până la moarte, cum însăşi mărturiseşte: *În septembrie 1965, când am părăsit România, am lăsat scrisorile lui Marin în păstrarea familiei mele. Le-am recuperat 13 ani mai târziu şi le-am purtat cu mine la Paris, Londra, New York, Washington.* Este vorba de 20 de scrisori, 19 cărţi poştale, plus „un cartonaş în casă", 31de fotografii. Şi lui Marin Preda i s-a găsit, în noaptea morţii sau uciderii sale, la Mogoşoaia, o fotografie a Aurorei. Aurora Cornu, este, după cum comentează Mihaela Albu, „un spirit oral şi spirit narativ, prin excelenţă", făcând parte din „exilul superior" (Cioran, Eliade, Horia), iar relaţia Aurora-Marin e o dovadă a complexităţii sufletului. „L-a părăsit pe Marin Preda, dar n-a încetat să-l iubească, a trăit alături de un caracter puternic, dar nu s-a lăsat dominată de acesta", remarcă Mihaela, care mai dezvăluie şi alte detalii despre interlocutoarea sa: îi plăcea să dăruiască, avea înclinaţie spre ocultism, magie, dar şi spre artă. Personajul Aurora, continuă mărturisirea fascinantă a Mihaelei „m-a urmărit mereu, chiar şi atunci când luni şi chiar ani nu ne-am întâlnit sau nu am vorbit la telefon". Până la 6 decembrie 2020, data ultimei însemnări, la împlinirea vârstei de 89 de ani. „Când mai vii, Aurora?", o întreabă Mihaela. „Nu mai vin, puică, sunt bătrână. Vino tu!" Peste trei luni, Aurora Cornu a trecut la cele veşnice. N-a mai venit în ţară, fiziceşte vorbind, dar este o prezenţă marcantă în cultura română, graţie nu numai Mihaelei Albu, dar şi altor intelectuali de marcă: Marin Sorescu (în *Jurnal. Roman al călătorilor,* 1999), Eugen Simion (*Aurora Cornu, Convorbiri despre Marin Preda,* 1998), prin Marin Preda (*Scrisori către Aurora*, 2001) şi chiar prin propriul său volum de *Poezii* (1995), dar şi prin impozantul volum *Marin Preda. Anii formării intelectuale* (1929-1948), ediţia a doua, revăzută şi adăugită (486 p.), de Stan V. Cristea, apărut în 2019.

Cea mai recentă carte a Mihaelei Albu este una mult-aşteptată: *Din exil... acasă cu Eminescu de mână*, apărută la Editura Muzeului Naţional al Literaturii Române, cu o prefaţă de Th. Codreanu, un renumit eminescolog. Cartea reuneşte studiile publicate în străinătate de autori cu notorietate, necunoscute în ţară, prohibite în perioada epocii comuniste: Mircea Eliade, Vintilă Horia, N.I. Herescu, B. Munteanu, V. Ierunca, Horia Stamatu, E. Turdeanu, G. Uscătescu, C. Amăriuţei, L. Boz, Al. Ciorănescu, O. Vuia, Al. Busuioceanu etc.

→

In memoriam

Dr. Artemiu Publiu Alexi

Alexandru DĂRĂBAN

S-a născut la data de 8 aprilie 1847 în Sângeorgiul-Român, comitatul Bistriţa-Năsăud, din părinţi grăniceri plugari. A fost necăsătorit. S-a stins din viaţă la 15 octombrie 1896, fiind înmormântat în cimitirul Bisericii greco-catolice din Rebrişoara, având şi un frumos monument.

A urmat şcoala trivială din satul natal în vremea când era învăţător Iosif Georgiţă, care avea pe lângă şcoală o grădină de pomi fructiferi, învăţându-i pe şcolari pomicultura. Acesta poate să fi fost imboldul care l-a împins pe tânărul Alexi spre studiul ştiinţelor naturale.

A urmat clasele I-III la Liceul săsesc din Bistriţa, iar clasele IV-VIII la Liceul din Blaj, beneficiind de o bursă de la fondurile grănicereşti, absolvind acest liceu în anul 1868. A urmat studiile universitare la Viena (1868/1869) şi la Graz (1870/1872) unde, în septembrie 1874, îşi luă doctoratul în Ştiinţe Naturale.

În 1869, când Alexi era student la Viena, a fost ales secretar al Societăţii literar-sociale „România" a studenţilor români, iar când a urmat cursurile universitare la Graz a fost membru al Societăţii studenţilor români „Sentinela".

În 1873 a fost numit profesor provizoriu de Ştiinţe naturale la Gimnaziul din Năsăud, iar de la 19 august 1881, profesor ordinar definitiv, această numire fiind aprobată de Ordinariatul greco-catolic românesc din Gherla şi de Ministerul Cultelor şi de Instrucţiune Publică de la Budapesta.

În anul şcolar 1893/1894 s-a îmbolnăvit, trebuind să-şi ceară un concediu mai lung. Boala agravându-se, a fost nevoit să se pensioneze, după o muncă la catedră de 23 de ani.

Odată cu venirea lui ca profesor la Năsăud a pus bazele unui cabinet de ştiinţele naturii, comandând colecţii de minerale şi cristale, preparate, tablouri pentru botanică şi zoologie. Un lucru inedit pentru acele vremuri a fost procurarea unui schelet uman. I-a fost pus la dispoziţie de către comitetul fondurilor grănicereşti teren pentru aranjarea unei grădini botanice conform cerinţelor studiului botanicii, unde s-au plantat şi cultivat 35 de specii de plante din diferite familii.

Cabinetul s-a îmbogăţit cu o colecţie mineralogică (1.033 de bucăţi) primită în dar de la cavalerul Manz din Iacobeni (Bucovina), iar grădina botanică s-a mai îmbogăţit cu 74 de arbori şi arbuşti aduşi de Alexi din Viena, precum şi cu mai multe specii de plante de munte dăruite de Florian Porcius, renumit botanist, viitor academician.

A introdus în programa şcolară şi excursiile botanice cu elevii în împrejurimile Năsăudului, studiind şi flora de pe terenul băilor din Sângeorzul natal. A mai făcut excursii botanice şi în alte zone din Transilvania, dar şi în România şi Dobrogea.

A predat la gimnaziu şi Fizica, fiind cel dintâi profesor năsăudean care a introdus manuale şcolare ale unor autori din Vechiul Regat. Fiindcă era obiceiul ca profesorii trebuiau să-şi aleagă şi alte materii pe lângă specialitatea lor, Alexi şi-a ales Limba Română şi Poetica. În 1875/1876 a introdus pentru prima dată, în mod sistematic, gimnastica în gimnaziu.

În anul 1883/1884 a înfiinţat o staţie meteorologică pe lângă gimnaziu, în urma datelor culese de la această staţie scriind o carte, prima lucrare românească în acest domeniu.

În anul 1873, profesorii gimnaziului din Năsăud au întemeiat Banca „Aurora" – a doua bancă românească din Ardeal, după „Albina" – unde îl găsim pe Alexi printre fondatori, fiind şi secretarul de şedinţă la înfiinţare. A înfiinţat prima librărie românească în Năsăud, numind-o „Concordia".

Şi-a făcut şi serviciul militar, la 1 noiembrie 1875 fiind numit locotenent în rezervă în cadrul Regimentului românesc nr. 63 din Bistriţa, până în 31 decembrie 1881.

A ţinut numeroase conferinţe: „Despre omul fosil sau preistoric", la adunarea generală a Astrei, Blaj, 1877; „Românii la Plevna", la adunarea generală a Astrei de la Turda, 1880; „Importanţa studiului meteorologic şi necesitatea înfiinţării de observatorii meteorologice în diferite părţi ale Transilvaniei", la adunarea generală a Astrei de la Dej, 1882; „Importanţa studiului botanic. Influenţa vegetaţiunilor asupra dezvoltării vieţii animalice şi asupra dezvoltării civilizaţiunii omeneşti", la adunarea Astrei din Braşov, 1884; „Conferinţă despre Wilhelm Tell", la adunarea generală a Astrei de la Şomcuta mare, 1886, etc.

A fost implicat şi în activitatea politică, fiind un membru activ al Partidului Naţional Român. La data de 8/20 iulie 1878 a fost prezent la Conferinţa Naţională ce a avut loc la Sibiu, în care a fost ales în comisia de 9 membri pentru conducerea conferinţei, fiind desemnat ca notar ad-hoc pentru întocmirea procesului-verbal de la sfârşitul şedinţei. În 1881 a fost din nou prezent la o conferinţă naţională la Sibiu, semnătura dr. Artemiu Publiu Alexi apărând pe procesul-verbal în calitate de secretar.

S-a implicat în înfiinţarea Societăţii pe acţiuni „Hebe" din localitatea natală, editând şi o broşură pe această temă.

Pentru meritele sale ştiinţifice a fost decorat cu Medalia „Bene Merenti" de Argint şi Aur (clasa a II-a şi a III-a) de către Regele Carol I al României.

Dintre lucrările (scrierile) sale publicate de-a lungul vremii, menţionăm: *Resbelul orintale ilustrat,* Graz, Editura Paul Cieslar, 1878, 724 p. (cu Maxim Pop); *Românii la Plevna: disertaţie însinnată pentru adunarea generală a asociaţiunei transilvane ţinută la Turda în dîlele de la 7, 8 şi 9 Augustu 1880,* Gherla, Imprimeria Giorgiu Lazaru, 1880, 35 p.; *O escursiune botanică în România şi Dobrogea,* Sibiu, Tipografia Arhidiecezană, 1883, 108 p.; *Compendiu de meteorologie,* Braşov, Tipografia Alexi, 1889, 177 p.; *Helveţia şi Wilhelm Tell,* Braşov, Tipografia Alexi, 1889, 127 p. A publicat numeroase articole în *Albina, Arhiva Someşană, Familia, Federaţiunea, Foaia Societăţii Românismul, Gazeta Transilvaniei, Noua Bibliotecă Română, Observatorul, Revista Sciinţifică, Românul, Traian, Transilvania, Tribuna* şi *Şcoala Română.*

Referinţe bibliografice: Virgil Şotropa şi Nicolae Drăganu, *Istoria şcoalelor năsăudene*, Năsăud, 1913, pp. 339-340; Iuliu Moisil, *Artemiu Publiu Alexi (1847-1896)*, în *Arhiva Someşană*, Năsăud, 1938, nr. 24, pp. 235-260; C. Diaconovici, *Enciclopedia Română* – vol. I, 1898, p. 105.

Semn(al) de carte

Ioan Barbu, *Un Ragaiac interbelic – Gib I. Mihăescu,* Editura TipoMoldova, Iaşi, 2021

Epilogul, reprezentat de studiile a doi reputaţi jurnalişti şi scriitori, Şerban Cionoff şi Clara Mărgineanu, asupra romanului *Rusoaica,* explică alegerea titlului acestei lucrări: *Un Ragaiac interbelic.* Practic, întretăierea autobiograficului şi a ficţionalului a dat capodopera lui Gib I. Mihăescu, lucru recunoscut de critica literară, autorul câştigându-şi, pentru totdeauna, un loc de vârf în istoria literaturii române. Epilogul are, aşadar, rolul de a redefini contextul prin care imaginea acestui scriitor rămâne vie în contemporaneitate.

Ioan Barbu a realizat o lucrare monumentală: în primul rând, pentru că reînsufleţeşte figura emblematică a unui scriitor de unii uitat, iar în al doilea rând, pentru că studiul său are valoare documentară. (Mihaela I. Rădulescu, la finalul prefeţei)

Eduard Fischer, *Război fără armată. Lupta mea pentru apărarea Bucovinei contra ruşilor* (Ediţie îngrijită, note şi comentarii de Rodica Jugrin şi Ştefan Purici), Editura Academiei Române, Bucureşti, 2020 (Seria Centenarium, nr. 10)

Lucrarea *Război fără armată. Lupta mea pentru apărarea Bucovinei contra ruşilor,* de general al Jandarmeriei, cavaler al Ordinului Militar „Maria-Theresia", dr.h.c. Eduard Fischer, cu un cuvânt introductiv de locotenent-colonelul Emil Seeliger, o planşă, două schiţe şi 13 imagini, se înscrie în colecţia „Enciclopedia Bucovinei în studii şi monografii", seria „Memorii", colecţie fondată în anul 1996 sub patronajul Academiei Române. Este a 50-a lucrare din această colecţie, fiind elaborată sub egida Institutului „Bucovina" din Rădăuţi.

Volumul supus atenţiei publicului cititor a fost conceput de Eduard Fischer şi redactat, în anul 1935, de locotenent-colonelul Emil Seeliger, scriitor militar, un vechi prieten al general-maiorului bucovinean. (…)

Publicarea volumului întocmit de Eduard Fischer are la bază principiul *audiatur et altera pars,* potrivit căruia doar din confruntarea opiniilor şi analiza mărturiilor se poate ajunge la adevărata cunoaştere şi înţelegere a evenimentelor. (Editorii, în Notă asupra ediţiei)

Mihaela Albu a obţinut, fireşte, numeroase premii sau distincţii din partea Uniunii Scriitorilor Români sau a Uniunii Ziariştilor Profesionişti din România, la diverse festivaluri literare sau ştiinţifice din ţară sau din străinătate, a fost apreciată de critici renumiţi (Marian Barbu, Marius Chelaru, Mirela Roznoveanu, Th. Damian, D. Matală, A. Michiduţă, Aurel Savu, Dan Mănucă, Dan Anghelescu, G. Stănescu, Daniela Sitar-Taut, Zenovie Cârlugea, Gh. Grigurcu, Cassian Maria Spiridon, C.M. Popa, Fl. Miu, Aurelian Titu Dumitrescu, Eugen Evu, Al. Cistelecan, Şt. Borbely, G. Coşoveanu etc.).

Dar recentul Premiu de excelenţă „M. Eminescu" pentru „cel mai bun volum de exegeză şi editologie" (*Din exil... acasă cu Eminescu de mână*) are o semnificaţie aparte. După cum se ştie, la Botoşani se acordă anual, în ianuarie, Premiul „Eminescu" pentru poezie, acordat de „juriul" obştii scriitoriceşti. L-au primit poeţi, chiar şi unii mediocri, alţii (altele) pentru poezie pornografică, fiind huiduită de public. Nu l-au primit însă Ioan Alexandru, Adrian Păunescu, Grigore Vieru, Nicolae Dabija, Vasile Tărâţeanu ş.a.

Mihaela Albu a fost înnobilată cu acest premiu, întrucât acesta s-a acordat la Suceava, în juriu fiind critici şi istorici literari cu notorietate şi probitate ştiinţifică, precum Theodor Codreanu şi Adrian Dinu Rachieru.

E grăitor, nu? În România dezbinată, unde războiul românilor contra românilor este întreţinut politic, există două culturi/literaturi: una naţională şi alta antinaţională, globalistă, contrazicând zicerea părintelui poet patriot Alexie Mateevici: *N-avem două limbi şi două literaturi. Ci numai una.* [...] *Aceasta să se ştie din capul locului, ca să nu mai vorbim degeaba*, sau a genialului G. Călinescu: *Literatura română este una şi indivizibilă.*

Mihaela Albu a obţinut pe merit acest premiu care poartă numele „românului absolut" (Petre Ţuţea) pentru contribuţia sa eminescologică, dar poate fi socotit şi pentru întreaga sa carieră didactică universitară şi ştiinţifică.

A servit cultura română impunând-o şi în străinătate, a considerat exilul românesc ca parte integrantă a culturii noastre de care nu avem de ce să ne ruşinăm; dimpotrivă.

Aristia Pompeiu, iubire şi devotament

Eufrosina OTLĂCAN

Nu-i vom întâlni numele printre evocatele femei romånce celebre. Abia dacă este amintită de biografii marelui matematician. Dar tocmai cele foarte puţine rânduri pe care le aflu ca fiindu-i dedicate în cartea *Dimitrie Pompeiu* (Editura Tineretului, Bucureşti, 1963) a lui Mihail Şt. Botez (n. 1902, matematician, licenţă la Universitatea din Bucureşti, doctorat la Genova, profesor universitar la Iaşi şi Bucureşti) sau în capitolul din volumul I al cărţii *Istoria matematicii în România,* a lui George Şt. Andonie, mă impresionează profund şi îmi trezesc o revoltă faţă de ignorarea de care au avut parte femeile care, în umbra bărbaţilor celebri, au pus umărul la această celebritate. Dacă un dicton latin ne aminteşte că ştiinţa se sprijină pe umerii Giganţilor, ar trebui să vedem că mulţi dintre aceşti Giganţi au găsit un punct de sprijin pe umeri fragili de femeie.

Aristia a fost soţia genialului matematician Dimitrie Pompeiu, fiinţa din umbră care a asigurat atmosfera de calm şi căldură sufletească a familiei şi l-a susţinut chiar şi materialiceşte în mulţi ani grei ai savantului.

Au scris despre Dimitrie Pompeiu fostul său student Mihail Şt. Botez, inginerul istoriograf al matematicii, George Şt. Andonie, matematicienii Octav Onicescu şi Solomon Marcus, doctorul Gheorghe Marinescu în Răspunsul la Cuvântul său de Recepţie în Academia Română, dar şi alţii. Voi face mai întâi o prezentare concisă a marelui nostru matematician.

Dimitrie Pompeiu s-a născut la 22 septembrie 1873 în comuna Broscăuţi, lângă Dorohoi. Copilăria, petrecută împreună cu cei doi fraţi în casa părinţilor în satul Dimăcheni, unde tatăl primise funcţia de învăţător, nu a mai fost una fericită din momentul în care tatăl lor i-a părăsit, iar mama, hotărâtă şi curajoasă, i-a crescut singură. După şcoala primară din sat, Dimitrie a urmat gimnaziul în Dorohoi, oraşul care era totuşi un centru cultural activ, aici aflându-se chiar şi un ateneu.

În anii gimnaziali, Dimitrie, dornic de a cunoaşte cât mai mult, se îndreaptă către literatură şi muzică, învaţă să cânte la vioară (ca şi pe Gheorghe Ţiţeica, născut în acelaşi an 1873, vioara nu-l va părăsi toată viaţa); desenează, face compoziţii frumoase la limba română, traduce cu uşurinţă din latină şi are faimă de bun la matematică. În 1889 intră, prin concurs, la Şcoala normală de institutori din Bucureşti, unde toţi elevii erau bursieri. Şcoala îi are „tutori" pe dr. Constantin Istrati şi Alexandru Odobescu, cel care o crease după model francez. Pe Alexandru Odobescu îl va lua Pompeiu ca model de viaţă.

Absolvind şcoala normală în 1893, cu diplomă şi premiu, merge învăţător la Şcoala Primară Nr. 1 din Ploieşti, la clasa întâi. Aici va preda unei clase cu 68 de copilaşi – niciunul nu-şi ştia numele întreg! „Mulţi erau fiii muncitorilor de la sonde, copii cuminţi şi plini de cuviinţă", scrie Botez. Ploieştiul fiind aproape de Bucureşti, îi permite lui Pompeiu să frecventeze activităţi la Facultatea de matematică de la Universitate şi este admis ca membru al Societăţii „Amicii ştiinţelor matematice" condusă de Constantin Gogu. Pasiunea sa pentru matematică este o constantă a minţii şi preocupărilor, iar ţelul este Parisul. Chiar nefiind încurajat de familie şi colegi, care-i spuneau că „ţinteşte prea sus", găseşte sprijinul soţiei sale, împreună cu care va pleca la Paris, în 1898.

La Paris, frecventând în anul şcolar 1898-1899 clasa de matematici speciale, îşi trece bacalaureatul francez la universitate cu menţiunea „très honorable", după care se înscrie la Sorbona. Aici îşi ia licenţa în matematici în 1903, urmând ca în 31 martie 1905 să susţină doctoratul în faţa comisiei prezidate de marele Henri Poincaré. Teza trata *Continuitatea funcţiilor de variabilă complexă.* Lucrarea contrazicea alte rezultate ce păreau intuitive şi, doar după câţiva ani, imensa valoare i-a fost pe de-a întregul recunoscută, iar celebri matematicieni, români şi străini, au luat-o ca bază a cercetărilor lor. Matematicianul francez Paul Painlevé scria că, în teza sa de doctorat, Pompeiu a rezolvat o problemă fundamentală din domeniul teoriei funcţiilor analitice.

Întors în ţară după obţinerea doctoratului, Pompeiu a fost numit la Universitatea din Iaşi, apoi la Universitatea din Bucureşti şi la Politehnica din Bucureşti şi a avut un rol deosebit la Universitatea din Cluj, unde, după 1919, timp de 15 ani a predat şi a organizat seminarul de matematici. Mai reţinem angajarea sa ca profesor agreat la Sorbona, din 1926, unde a ţinut lecţii câte o lună pe an în 1926, 1929 şi 1931, iar în 1931 a organizat la Universitatea din Poitiers un mic colocviu matematic franco-român.

În 1937 a prezidat al doilea Congres interbalcanic al matematicienilor, care s-a ţinut la Bucureşti, iar în septembrie 1946 a fost preşedinte al celui de al treilea Congres al matematicienilor români, la Bucureşti. Dimitrie Pompeiu a fost şi primul director al Institutului de Matematică al Academiei Române.

Pe lângă activitatea de profesor universitar, Pompeiu a îndeplinit şi funcţii de stat; a fost inspector general în Ministerul Instrucţiunii Publice, preşedinte

al Consiliului permanent din acest minister, iar, pe timpul guvernului Iorga, a fost preşedinte al Adunării Deputaţilor, unde „a condus calm şi cu mult farmec dezbaterile parlamentului", ne spune Andonie.

Octav Onicescu povesteşte despre întâlnirea lui Dimitrie Pompeiu cu Henri Poincaré. „Era în 1904, la Paris. Un tânăr care îşi învăluie voinţa sa tare în calmul privirii ochilor săi mari, care păreau a contempla îndepărtatele dealuri moldovene evocatoare de poezie, bate la poarta maestrului matematicii contemporane, Henri Poincaré". (*Mathematica*, XIX, 1943)

Solomon Marcus l-a văzut pe Dimitrie Pompeiu ca „personificarea matematicii de fineţe" (*Nevoia de oameni,* Spandugino, 2015). „Faţă de nimeni nu am simţit o afinitate atât de mare ca aceea pe care am avut-o faţă de Dimitrie Pompeiu." (pag. 98) Şi îi ilustrează trăsăturile: curiozitate, apetenţă pentru paradox, pentru construcţiile insolite care scandalizează intuiţia comună, natura lirică, reflexivă, contemplativă, dicţiunea sa la interfaţa dintre vorbire şi cântare, întârziere asupra unor aspecte care te conduc la frontiera dintre realitate şi vis. „Eleganţa şi fineţea îl caracterizau." Marcus vorbeşte cu profunzimea matematicianului despre profunzimile creaţiei lui Pompeiu. Dar şi despre firea de artist, admirator al poeziei lui Bacovia. Impactul uman al lui Pompeiu era mai mare decât al lui Ţiţeica. „Pompeiu era, prin prezenţa lui fizică, un om de care te îndrăgosteai imediat. Adică era tot ce se putea imagina împotriva rutinei şi împotriva plictiselii."

Aşa trebuie să-l fi văzut pe Dimitrie Pompeiu, cu mulţi ani în urmă, şi colega sa, institutoarea de la Şcoala Nr. 1 din Ploieşti, Aristia Dragomirescu. Scrie M.Şt. Botez în cartea sa: „Printre colegii săi de atunci se găsea şi tânăra institutoare Aristia Dragomirescu, o femeie instruită, cu un distins farmec şi cu multă voinţă, care sprijini de la început, cu multă căldură, dorinţa tânărului său coleg de a-şi desăvârşi studiile în străinătate. Curând după numirea lui Pompeiu la Ploieşti, între cei doi tineri se născu o puternică prietenie care se desăvârşi prin căsătorie. Şi astfel, pentru Pompeiu, viaţa căpătă o altă faţă."

Pe Aristia Pompeiu o găsesc în fotografia grupului de matematicieni participanţi la Congresul matematicienilor români de la Turnu Severin în 1932. De fapt, deduc că printre cele 8 sau 9 doamne din această fotografie, ea este cea singură din primul rând şi foarte aproape de Pompeiu. Desigur, prezenţa sa nu ne este semnalată în cartea lui Andonie, care precizează numele matematicienilor francezi şi români prezenţi în acest grup.

Că Aristia a avut o înrâurire deosebită asupra formării şi creaţiei marelui savant, o dovedeşte chiar faptul că numele său este amintit în *Istoria matematicii în România* a lui Andonie, iar matematicianul M.Şt. Botez, documentat prin convorbiri directe cu membri ai familiei, după cum mărturiseşte în carte, a şi scris ceva mai multe rânduri despre soţia lui Dimitrie Pompeiu. Din când în când îmi sunt de folos şi cele scrise de Andonie.

Până la plecarea la Paris, familia Dimitrie şi Aristia Pompeiu aveau trei copii: Marcel, Margareta şi Ortansa. Îmi pot închipui cu ce stare sufletească şi-a lăsat mama pe cei trei copilaşi în grija surorii sale, chiar ştiind că vor fi iubiţi şi bine îngrijiţi! Dar, „la bine şi la greu"… Au putut pleca, făcând economii din lefuri, ajutaţi şi de unchii lui Dimitrie (fraţi ai mamei sale) şi cu un împrumut rambursabil din drepturile de salariu ale amândurora.

Ajunşi la Paris cu puţin bagaj, închiriază un mic apartament. Viaţa nu este uşoară, le impune mari restricţii la cheltuieli. „Deseori se mărgineau numai la masa de prânz, cina o amăgeau cu câte un ceai, îndulcit cu economie." Pompeiu se refugia în lumea cărţilor, Aristia, cu modestia care o caracteriza, avea grijă să gospodărească micile fonduri băneşti de care dispuneau. Prieteni la Paris, care să-i încurajeze, uneori şi să-i ajute, le sunt doar Victor Place, fiul fostului consul al Franţei la Iaşi, mama acestuia şi un medic dentist, Leon Blumenfeld, a cărui familie provenea din părţile de nord ale Moldovei.

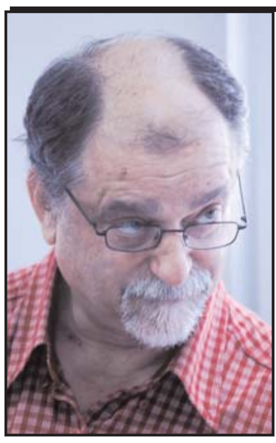
În condiţiile în care Pompeiu pregătea bacalaureatul francez şi examenele la facultate, Aristia devine mamă a încă două fetiţe: Alice şi Odette. După ce şi-a trecut licenţa în 1903, pentru a-l ajuta să-şi facă doctoratul, Aristia se întoarce în ţară cu cele două fetiţe şi-şi reia funcţia de institutoare. Cu salariul ei şi cu încă un împrumut, Pompeiu a putut să rămână la Paris, să studieze şi astfel, la 31 martie 1905, să-şi ia doctoratul la Sorbona.

Botez descrie impresionanta întâmpinare a Aristiei şi a celor două fetiţe la întoarcerea acasă: „Revederea dintre mamă şi copiii lăsaţi la Ploieşti a fost plină de farmec. Când a coborât din tren, mai mult a ghicit decât şi-a recunoscut copiii, căci în atâţia ani ei crescuseră şi se schimbaseră. Iar copiii se uitau la *doamna* care avea un aer atât de străin şi care spunea că e mama lor! Dar, ceea ce îi uimea şi mai mult erau cele două fetiţe, *surorile de la Paris.* Cea mai mărişoară, Alice, rotea în toate părţile ochii rotunzi şi negri şi vorbea prea repede ca ei să o înţeleagă. După puţine zile, copiii s-au obişnuit unii cu alţii şi viaţa de familie şi-a regăsit firul."

Sentimentele lui Pompeiu–tată sunt conturate de biograful său. Scrie Botez: „Singurătatea înconjurătoare începe să-l obosească şi îi era dor de gălăgia copiilor. În minte vedea chipurile celor două fetiţe de care se despărţise în urmă cu ceva timp şi îşi construia imaginile celor rămaşi în ţară. Voia să aibă mereu veşti şi le scria fiecăruia cărţi poştale frumos ilustrate, la care copiii răspundeau trimiţând tăticului dorul lor. (…) Pompeiu a fost un afectiv, iar afecţiunea era în bună parte împlinită de copii, pe care îi iubea cu înţelepciune."

Aceste cuvinte le spune M. Botez despre afecţiunea lui Pompeiu. Eu o văd în spatele acestei armonioase familii pe mama celor cinci copii, pe soţia iubitoare şi devotată a unui bărbat ilustru, pe Aristia. Nu ştiu când s-a stins din viaţă Aristia Pompeiu. Celebrul ei soţ, academician Dimitrie Pompeiu, a părăsit lumea matematicilor şi lumea cea reală la vârsta de 81 de ani, în 8 octombrie 1954.

Sub crugul Eminescului

Mihai Eminescu – Horaţiu
Poezia ca formă superioară de cultură (I)

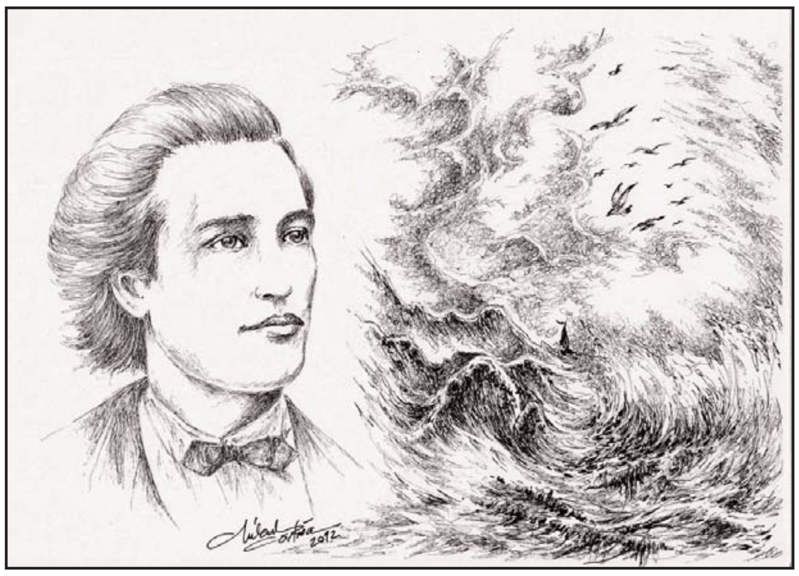
Lucian COSTACHE

Răspundem şi prin acest text celor care au mania „surselor" care l-au inspirat pe Eminescu sau pe care le-a urmat, celor cu intenţia de a discredita originalitatea marelui nostru poet şi a unuia dintre cei mai mari lirici ai lumii. Reamintim că recursul cultural, istoric, mitic la sursele gândirii umane dintotdeauna, la resursele limbii şi culturii cărora le aparţin, a fost un îndreptar al tuturor scriitorilor de vastă cultură şi cu atât mai mult a celor ce se încadrează în fenomenul de *transculturalitate* în sensul pe care-l dă Basarab Nicolescu termenului. Am adăuga studiile remarcabile ale profesorului eminescolog Theodor Codreanu în acest sens şi cele ale altui redutabil cercetător al operei eminesciene, profesorul Nicolae Georgescu, dar şi ale academicienilor Eugen Simion şi Mihai Cimpoi care, de-a lungul timpului, au atras atenţia că nu există în literatura universală scriitor important care să se sustragă de la cunoaşterea în profunzime a literaturii dinaintea lor şi a epocii în care au trăit, a marilor culturi ale lumii, sistemelor filosofice ori mitologice, a istoriei gândirii umane şi a formelor estetice ale epocilor anterioare, a resurselor limbilor în care au scris şi gândit: Homer, Horaţiu, Virgiliu, Ovidiu, Shakespeare, Dante, Goethe, Byron, Victor Hugo, Poe, Baudelaire, Blaga, Mircea Eliade. Domnul academician Eugen Simion atrăgea atenţia, cu deosebit echilibru, că eforturile „detractorilor", care apar din când în când ca să răspundă unor oportunităţi conjuncturale, sunt tot atât de păgubitoare ca şi acelea ale „zeloşilor" ce vorbesc în necunoştinţă de cauză şi emit „judecăţi de valoare" fără să-l fi citit pe poet şi fără să-i aprofundeze opera, acele apariţii administrative, politice, ocazionale şi festiviste.

Am ales aici, pentru o minimă comparaţie, trei texte aparţinând poetului latin Horaţiu (Quintus Flaccus – 65-8 î.Ch.), la care Eminescu face referire în *Satira V / Scrisoarea V / Dalila:* „Mistuit de focul propriu, el atunci s-ar recunoaşte/ Şi, pătruns de-ale lui patimi şi amoru-i, cu nesaţiu/ El ar frânge-n vers adonic limba lui ca şi Horaţiu" (toate variantele la *Dalila* păstrează referinţa la poetul latin), în traducerea lui Eminescu. Textele sunt din 1880: *Către Mercur.* Horaţiu, *Ode*, III, 11 (scrisă în metru original); *Către Bullatius.* Horaţiu, *Epistole*, I, 11; *Către sclav.* Horaţiu, *Ode*, I, 38 [Horatius. *Opera Omnia.* 1. *Ode. Epode. Carmen Saeculare*. Ediţie îngrijită, studiu critic, note şi indici: Mihai Nichita. Ediţie critică. Stabilirea textului şi selecţia traducerilor din *Ode, Epode* şi *Carmen Saeculare*: Traian Costa; 2. *Satire. Epistole. Arta Poetică,* Ediţie critică. Ediţie îngrijită, studiu introductiv, note şi indici: Mihai Nichita. Bucureşti, Editura Univers, 1980. *Către sclav,* traducere de Titu Dinu şi traducere de M. Eminescu; *Către Bullatius*, traducere de Mihai Eminescu; *Către Mercur,* traducere de Mihai Eminescu]. O primă odă publicase Eminescu în *Familia*, II, 25, 14/26 August 1866: *La Bucovina*. În acelaşi număr al revistei apărea şi prima parte a studiului despre *Satire* al lui I. Heliade Rădulescu.

Între poeţii citaţi, care deplâng prezentul şi laudă trecutul, este şi Horaţiu, poetul care, după N. Iorga, „ca om nu se pare să fi stârnit pasiuni". G. Călinescu (*Opera lui M. Eminescu*, II) considera că ideea *Scrisorilor* eminesciene „porneşte de la Horaţiu", Perpessicius completând că „afirmaţia s-ar cuveni dovedită." (Mihai Eminescu. *Opere*, II, p. 172) Între temele prelegerilor de la Berlin pe care le audia Eminescu era şi un *Briefe des Horatius.* Într-un articol din *Timpul,* din 10 octombrie 1881, Eminescu atinge problema ingratei şi vitregei munci intelectuale, amintind şi de cugetarea lui Horaţiu: „Câte triste exemple avem despre aceasta; câţi autori, câţi poeţi tineri, plini de merit şi de viitor, au murit sau şi-au părăsit drumul prescris de către natură, numai pentru că în patima lor n-au găsit nici glorie, nici acea *aurea mediocritas*, ce fiecare scriitor, zice Horaţiu, ar trebui s-o aibă, nici măcar pâinea de toate zilele". În privinţa *Odei (în metru antic),* chiar dacă Cezar Papacostea o trecea în „lotul influenţei lui Horaţiu", numeroasele variante lasă complet în urmă gestaţia primară, cu invocarea lui Napoleon, fiind necesar, cum scria Perpessicius, „să se tempereze zelul comparatiştilor, ispitiţi de excese".

Doar oda *Către sclav* o putem compara ca traducere diferită, celelalte două fiind redate în traducerea poetului nostru. Nu ne rămâne decât să observăm, atât cât se poate, acele construcţii ce poartă amprenta personalităţii poetice a lui Eminescu, nu atât cât fidelitatea traducerii, şi să notăm, pe cât posibil, numele proprii şi referinţele mitice, istorice, culturale generale. O primă observaţie trebuie să facem privind expansiunea în Imperiul Roman a personalităţii umane, la reliefarea autorităţii personale, *auctoritas*, dar şi cu referire la meritele personale, *natura, virtus,* care pot modela istoria. Dezvoltarea personalităţii umane încurajată de reformele lui Augustus, dar şi de epoca lui Hadrianus,

au „postulat pe plan literar afirmarea liricului, în contrast cu ideologia oficială care, exaltând virtuţile eroice, promovează idealul unei opere majore, de preferinţă o epopee. Poeţii, revendicându-şi libertatea opţiunilor artistice, răspund prin refuzul epicului. Loc comun în poezia epocii dominată de liric (Virgilius, Horaţiu, Propertius, Ovidiu). Argumentul cel mai des invocat era particularitatea personalităţii artistice, talentul, *ingenium,* şi resursele creatoare, *vires*." (Mihai Nichita, *Horaţiu poetul. O biografie lirică*, în Horatius. *Opera Omnia*. 1, Bucureşti, Editura Univers, 1980, p. 13)

Trebuie ţinut cont de observaţia pe care o făcea Perpessicius în *Lămuririle* la ediţia sa critică, începută în 1939, cu privire la „Aparatul critic – *Variante*", atrăgând atenţia că lui Eminescu nu i se poate aplica *metoda statistică* folosită de Constantin Botez în ediţia sa, poetul făcând parte „din altă categorie de spirite, şi chiar într-însa poate fi un caz aparte": „Pentru a ilustra cu numele unuia singur, întreagă această familie de galerieni ai spiritului, am spune că Eminescu face parte din familia unor de-alde Flaubert, ale cărui manuscrise au impus până acum, în cel mai înalt grad, prin revenirile şi retuşările operate – deşi, dacă nu ne-ar opri teama de suspiciune, cred că şi înaintea gloriosului normand, tot Eminescu ar avea mai multă îndreptăţire să fie proclamat patron al breslei făuritorilor de expresie. Şi pentru că întâmplarea ne serveşte, iată pe această temă un text întrucâtva mai rar. Cu expresia lui Favorinus, şi despre Eminescu s-ar putea spune, ca despre Virgiliu, că-şi modela versurile *more atque ritu ursino*. Dar poate că nu strică să transcriem cele câteva rânduri, fie şi-n cea mai aproximativă tălmăcire: «Amicii şi familiarii lui Virgiliu, zise Favorinus, ne-au comunicat, în privinţa geniului şi manierelor sale, că poetul de obicei îşi cultiva versurile după deprinderile şi ritul urşilor. Căci după cum animalul acesta dă la iveală dintru-întâi o progenitură necioplită şi diformă, căreia numai după aceea tot netezindu-şi şi mângâindu-şi puii, le dă formă şi un contur, la fel şi cu creaţiunile iniţiale ale lui Virgiliu. Din neperfecte şi fără relief cum erau la început, prin îngrijire şi aplicaţie, ajunge să le imprime liniile unei fizionomii».” (Aulus Gellius, *Noctes Atticae*, XVII, 10; apud. Perpessicius. *Mihai Eminescu, Opere.* I, 1939, pp. XXXIII-XXXIV.)

Mai mult chiar – continuă editorul – râvna lui Eminescu „merge la poemul întreg, pe care-l pipăie, îl netezeşte, îl mângâie şi-l modelează, ca pe o făptură vie, pe care o asistă şi o călăuzeşte de la primii paşi, nesiguri, ai copilului până la exuberanţa mândră a adolescentului sau la cumpănita armonie a omului vârstnic. A impune, deci, sistemul statistic unei lumi în care fiecare formă îşi are individualitatea ei, înseamnă a ucide însuşi principiul vieţii care le animă. *Urând principiul vieţii, ador ale lui forme*, spune, într-unul din sugestivele şi răzleţele lui versuri de atelier, Eminescu, şi aceasta trebuie să şi-o repete necontenit cel ce năzuieşte să reconstituie imaginea veridică şi integrală a atelierului de creaţie eminesciană. Orânduind totul pe acelaşi plan, sistemul statistic suprimă tocmai lucrul cel mai de preţ în creaţia eminesciană: vârstele poeziei. […] Orice s-ar zice, cu Eminescu ne aflăm în tărâmul miracolelor, unde mijloacele de explorare curentă nu ajung şi unde, singură, răbdarea, cu aliatul ei de nădejde, timpul, răzbesc şi biruie toate dificultăţile." (Perpessicius, *op. cit.*, p. XXXIV) Sub semnul lui Horaţiu a fost considerată şi poezia *Criticilor mei,* publicată în *Ediţia I Maiorescu,* decembrie 1883, şi reluată de revista *Convorbiri Literare*, în numărul din 1 februarie 1884. Poezia a avut comentarii divergente. N. Iorga considera că „de undeva, nedatabil, e răvaşul către criticii care nu înţeleg truda din care singură poate răsări altă poezie decât aceea a *cuvintelor goale ce din coadă au să sune*". (N. Iorga, *Istoria literaturii româneşti contemporane*, vol. I, 1934, p. 298) Caracterizarea aceasta, comenta Perpessicius, „este de două ori justă, atât în privinţa datei (1876), misterioasă câtă vreme lipseau preciziunile, cât şi în aceea a temei, în jurul căreia, ca în celebra ramură de Salzburg a lui Stendhal, cristalizase întreaga poezie." (Perpessicius, *op. cit.*, III, p. 282) Ca „opusă", este consemnată părerea lui Nicolae Sulică (*Eminescu şi clasicismul latin,* în *Anuarul liceului de băieţi „Al. Papiu-Ilarian" din Târgu Mureş*, 1930-1931, pp. 40-41), exprimată „câţiva ani mai înainte, cu prilejul studiului despre influenţele horaţiene în poezia lui Eminescu, după care *Criticilor mei* ar fi fost mai puţin mărturia vreunei reacţiuni subiective, cât expresia atitudinei generoase şi a solidarizării poetului cu întreaga «breaslă a scriitorilor serioşi»". Editorul infirmă corectitudinea acestei opinii, „aproape în întregime", aducând în discuţie atmosfera din *Scrisoarea II, Criticilor mei* „cristalizându-se aproape simultan cu preliminariile polemice" ale acestei satire. Criticul adaugă că „tot cam în aceeaşi vreme, imaginea esenţială, a poeziei e folosită, într-o situaţie oarecum diferită, în interesanta confesiune *Icoană şi privaz* (ms. 2278, 34), una din puternicele poezii postume ale lui Eminescu: «Între-un poet nemernic, ce vorbele înnoadă/ Ca în cadenţe rare să sune trist din coadă/ Şi-ntre [-ofiţerul] ţanţoş cu spada subsuoară/ Alegere nu este, alegerea-i uşoară.»" Poezia, „net subiectivă, ivită ca un ecou al reacţiunilor personale, închide, în ochii poetului chiar, un tâlc şi un accent de mai adâncă biografie." (Perpessicius, *op. cit.*, III, pp. 282-283)

Poezia este esenţială pentru a înţelege că trebuie să diferenţiem între tema unei poezii, care poate fi generală, comună, la o mare sumă de poeţi, şi idee, concepţie, adică acea atitudine-atmosferă faţă de tema atinsă, dar mai ales forma pe care o capătă textul şi care e amprenta inconfundabilă a marelui artist.

→

Sub crugul Eminescului

Mihai Eminescu, în consemnările contemporanilor şi urmaşilor

Narcis ZĂRNESCU

Nicolae Iorga îl considera pe Eminescu „întruparea literară a conştiinţei româneşti, una unică şi nedespărţită", iar Elena Văcărescu scria că el pare a fi „un sfânt păstor român care nu mână oi, ci stele". În exerciţiul meu de admiraţie faţă de „poetul nepereche", cum îl denumea George Călinescu, îi invit la un Banchet platonician imaginar pe marii Creatori, de la Homer şi Dante la Shakespeare şi Goethe. Şi fiecare, la rândul său, rosteşte o *Laudatio,* îngenunchiază simbolic în faţa Geniului creator, Unic, încarnat pentru o clipă de eternitate în Operele lor. Acum, după Homer şi Dante, se apropie Shakespeare. Mai târziu, va veni rândul lui Goethe. În exerciţiul meu de imaginaţie, se întrevăd la orizont viitorii creatori, din veacurile ce va să vină. Eminescu, *primus inter pares,* „sfântul preacurat al ghiersului românesc", cum i-a spus Arghezi, îi aşteaptă, pentru schimbul de daruri şi omagii, un *potlach* singular, un ritual doar al celor iniţiaţi întru misterul lui Eyn Sof.

Pentru că poetul naţional a lucrat dintotdeauna, după cum scria Tudor Vianu, „cu ideea originilor lumii, a infinitului, a creaţiei", el avea să devină, în viziunea lui Constantin Noica, „omul deplin al culturii române", dar şi „românul absolut", în dialogurile socratice ale lui Petre Ţuţea. De aceea, nu este întâmplător că, de 15 ianuarie, românii sărbătoresc Ziua Culturii Naţionale, care este şi Ziua limbii române, o zi sacrală a Geniului românesc. Abia, însă, după aproape două secole, am înţeles că „noi suntem naţia lui Eminescu…" (Lucian Boia).

Până la Eminescu, poeţii, lucrători cu şi întru Logosul românesc, păreau nişte Botezători, glăsuind în pustie, dar care presimţeau că va veni Unul, Unicul, ce va cuvânta, cum nu se mai auzise până atunci, şi va binecuvânta cu Duhul sau simţirea cugetul şi limba românească.

Contemporanii poetului descoperă în Eminescu „o lumină de lumini" (Al. Hodoş); un filosof, care „revărsă valuri de lumină în cugetarea românească" (A.T. Laurian). Pentru Hasdeu, Poetul este un trimis al lui Dumnezeu. Iar Vlahuţă şi Iorga îl consideră un „Zeu tânăr". Dacă la moartea lui Eminescu, Caragiale consemnează apoteoza „Sfântului tânăr", C. Rădulescu Motru susţine *înveşnicirea* eminesciană: „Pecetea pe care a aplicat-o geniul acestui poet pe ceara sufletului românesc este singura pecete care nu s-a ros de dintele vremei şi are caractere citeţe pentru orişicine; pecetea altora a durat cât a durat şi viaţa lor trupească. Nemuritor în înţelesul permis al cuvântului este numai Eminescu" (C. Rădulescu Motru, *Ce ne învaţă Eminescu*, în *Convorbiri literare*, anul LXXII, nr. 6, 7, 8, 9, iunie-septembrie, 1939, p. 742). Un veac mai târziu, Lucian Boia va afirma că Poetul naţional poate fi circumscris de mitul „salvatorului sau al personajului excepţional în care simţim nevoia să ne proiectăm. (…). Sfântul Patron al Naţiunii Române şi, în acelaşi timp, unul dintre marile spirite universale. Ne afirmăm în faţa lumii, ne legitimăm în faţa lumii cu Eminescu." (*Mihai Eminescu, românul absolut. Facerea şi desfacerea unui mit,* Bucureşti, Humanitas, 2015, sqq)

Iată doar o mică parte din consemnările contemporanilor şi urmaşilor, care dezvăluie admiraţia tuturor generaţiilor posteminesciene faţă de Poetul naţional, ctitor al limbii române moderne, a cărui Operă se înscrie printre cărţile sfinte ale neamului românesc.

(Fragment din volumul, în curs de apariţie, intitulat *De veghe la destinul lui Eminescu. De strajă la destinul Limbii Române.*)

Nu e deloc întâmplătoare amprenta *gândului* implicat în orice act creativ, privit ca o tortură („Ce din ele tot alege/ Aruncând din ele multe"), pe care o întâlnim în toate textele eminesciene, pentru că numai *gândul* („mintea", „privirea clară", „minte rece, ochi de ghiaţă", „porţile gândirei", „gândirea rece-clară") este zămislitor *de forme* („închegarea în forme"); el, *gândul,* dă formă emoţiilor şi stărilor oarecare, care altfel ar rămâne dezarticulate, şi definit ca atare în *Criticilor mei,* în toate cele trei variante, ca o constantă conceptuală proprie poetului nostru: „Dar când inima-ţi frământă/ Doruri vii şi patimi multe/ Ş-a lor glasuri a ta minte/ Stă pe toate să le-asculte// De-unde iei privirea clară/ Care-n linişte alege/ Ş-acelor menite vieţii/ Viaţa-n floare să le lege// Ah! atunci pe cap îţi cade/ Tot infernul, lume, cerul/ *Unde vei găsi cuvântul/ Care spune adevărul".* (Cu variantele: „Dar *când capul ţi-l frământă/ A gândirei negre valuri";* „De-unde iei *privirea clară*/ Ce din ele tot alege/ Aruncând din ele multe/ Stă *în forme să le-nchege*"; „Dar când inima-ţi frământă/ Doruri vii şi patimi multe/ Ş-a lor glasuri, *a ta minte// Sgomotos şi îndărătnic/ Bat în porţile gândirei*/ Toate cer intrare-n lume/ *Şi vesmintele vorbirei";* „Şi ca valurile mării/ *Bat la porţile gândirei/* Toate cer intrare-n lume/ Prin organele vorbirii"; „Când *în propriul tău suflet/ Un vulcan vuieşte-n ceaţă/* De-unde [iei] *spre a-l pătrunde/ Minte rece, ochi de ghiaţă.";* „Sgomotos şi îndărătnic/ Ele *bat fugind sub tâmple/* Toate *cer să se-ntrupeze/ File albe să le împle".* „Pentru-a tale proprii patimi/ Pentru propria-ţi viaţă/ De-unde iei *judecătorii/ Ne-nduraţii ochi de ghiaţă// Şi gândirea rece-clară/ Care-n linişte alege*/ Şi celor menite vieţii/ Rodu-n floare să li lege// Cu o *sigur creatoare/ Trăsătură de condei*/ Unor să li dai viaţă/ Multor viaţa să le-o iei". („C-o măiastră a naturei/ Trăsătură de condei/ La puţine să dai viaţă/ Multor viaţa să le iei.")

Criticilor mei e una dintre cele mai răscolitoare poezii, o odă dedicată eforturilor artistului de geniu, care şlefuieşte, până la epuizare, forma, căutând perfecţiunea şi *straiul* care să-l reprezinte, caracteristică pe care, în ceea ce-l priveşte pe Eminescu, o considerăm una biografică.

O investigare mai atentă a operei lui Horaţiu ne poate aduce un beneficiu în plus referitor la personalitatea lirică a lui Eminescu, *dar nu ca sursă* în opera poetului latin, ci în configurarea a două spirite asemănătoare, în altă realitate istorică, în altă epocă şi în alt loc. Putem aprecia că la ambii scriitori, atunci când e vorba de manifestarea spiritului critic, răspunderea poziţiei este asumată. Horaţiu pare că adoptă „un gest de angajare prudentă, de atenuare a subiectivismului, dar şi ca o doză de conformare la normele genului". (Mihai Nichita, *op. cit*., p. 18) Eminescu nu estompează decât rareori această atitudine critică, fiind adesea vehement. O face doar în textele solemne, de expresie aforistică, cum e, de exemplu, *Glossă*. Această vehemenţă, până la revoltă şi blestem, este adaosul epocii şi presiunii sociale şi politice, sentimentale a poetului. Comună este însă (dar această modalitate este comună la toţi marii poeţi imaginativi, şi în sensul ingeniozităţii) supradimensionarea concret-senzorială a imaginii şi a expresiei. Un plus de expresivitate se câştigă din privirea antitetică a realităţilor, pentru a asigura echilibrul lumii şi amânarea prăbuşirii iremediabile a fiinţei umane. *Răul,* în toate ipostazele sale de manifestare, e parţial înfrânt, de *oaze de viaţă fericită*, la Eminescu, prin elogiul vieţii rustice, întoarcerea la copilărie şi tinereţe, la vremurile de demult, în comparaţie cu trecerea de *mijlocul vieţii* şi de prezent („Au prezentul nu ni-i mare…?"), a *insulelor fericite,* cum e Insula lui Euthanasius, ori situarea în sfera „imposibilului", a *adynaton*-ului, a feeriilor fantastice.

O formă de identificare şi de apărare împotriva agresiunilor cotidiene o reprezintă *satira,* formă a libertăţii de critică asupra vieţii sociale şi politice, mai puţin biografică la Eminescu, dar care, oricum, aduce un plus de intensificare a liricului, de interiorizare şi de concentrare. *Viciile*, nu ale unor persoane numite, ci ca ipostaze ale *răului* dintotdeauna, peste epoci şi locuri, sunt apostrofate, vizându-l pe „cel ce merită încondeiat", *dignus describi, culpari dignos, approbiis dignum*" – „pe cei vrednici de învinuire". Satira însă e doar o formă de eliberare, de detaşare raţională şi emoţională, dar nu vindecă. Din alt punct de vedere, cei doi poeţi se întâlnesc în ceea ce Mihai Nichita numeşte „«idealul de perfecţiune artistică», de la o poetică a sublimului, bazată pe talent, *ingenium,* «inspiraţie divină», *mens divinior*, şi o înaltă capacitate de expresie, *os magna senatorum,* «un glas în stare de intonaţii solemne»". (*Op. cit*., p. 19) Titlul *Os magna senatorum* apare ca titlu într-una din variantele la poezia *La Heliade* (*Familia*, Anul III, Nr. 25, iunie 1867). Tiparul metric a fost identificat în versiunea *La moartea lui Heliade* în poezia *An Goethe* de Schiller. Astfel de spirite, Horaţiu şi Eminescu, adepţi ai *epistolei* şi *satirei* (la Eminescu atât de strâns îngemănate: vezi oscilaţia editorilor şi criticilor literari, începând cu Maiorescu, în a numi aceleaşi texte când *Satire*, când *Scrisori*), vor găsi şi formele cele mai adecvate de exprimare, foarte variate: monologul interior, confesiunea în formă epistolară, duelul folcloric, procesul, referinţa juridică, dreptatea, referinţa culturală, mitologică, istorică, artistică, literară, polemica literară, discuţia dintre „protagonişti" ori ipostaze interiorizate, predica, pilda şi învăţătura, disputa dintre „maistru" şi neofit, comedia ori dramele relatate, aproape epopeic, dar cu armele liricului, ale poeziei lirice. Eminescu a înţeles foarte bine viziunea poetică a *odelor,* care trebuia să pornească de la o metaforă cadru, de la o imagine arhetipală care presupunea întotdeauna, ca un reflex, implicarea zeilor, semizeilor şi eroilor legendari, adică o componentă mitică ce duce la o întâmplare reprezentativă, la un *arhetip*: „Nu credeam să-nvăţ a muri vrodată;/ Pururi tânăr, înfăşurat în manta-mi,/ Ochii mei nălţam visători…"

În *Epistole*, Horaţiu „depăşeşte morala defensivă" din *Satire*: „Scopul vieţii este fericirea, care poate fi atinsă de «omul drept şi înţelept», *vir bonus et sapiens,* orientat spre valori suverane, adevărul şi binele, *quid verum atque decens,* identice cu virtutea, *virtus.*" [În *Urât şi sărăcie*, Eminescu medita astfel, *ascuţind gândul,* implicând astfel un intelect activ: „Virtutea e-o poveste… *când gândul ţi-l ascuţi/* Tu vezi că slăbiciuni sunt vestitele virtuţi…"] Aceasta nu se mai limitează la evitarea răului ca în *Satire*, „fuga de viciu e doar începutul înţelepciunii", la o purtare corectă, după opinia comună, despre un *vir bonus,* determinată de frica de pedeapsă: „«Cei buni urăsc păcatul de dragul virtuţii»/ *Oderunt peccare boni virtutis amore* (I, 16, 52). Poetul se angajează cu toate resursele pe această cale, cu un efort de concentrare asupra lui însuşi, *omnis in hoc sum,* de descoperirea esenţei umane în propria experienţă, dar şi de investigaţie exterioară, socială." (M. Nichita, *op. cit.*, p. 34) Dar caracteristicile acestea, orientarea spre valori suverane, spre un ideal, le găsim deopotrivă la Vergilius, Ovidiu, Shakespeare, Petrarca, Dante, Victor Hugo, Poe, Byron, Baudelaire, Blaga, la toţi marii lirici ai lumii, dar fiecare cu *forma* sa proprie, cu ideaţia sa. (Va urma.)

Urmuziana

DEM: Scrisoarea nr. 3

Ana OLOS

În 18/IV 1922, cel care semna „Demetrescu” o invita pe Domnişoara la „o mică plimbare, mâine, miercuri, la orele 11 pe Calea Victoriei, prin dreptul lui Riegler, sau poimâine la aceeaşi oră”, pentru a vorbi despre unele „chestiuni” din scrisoare. Curios nevoie mare de impresiile ei de lectură...

Era Săptămâna Luminată. Ora 11 de dinainte de prânz din zilele de miercuri şi joi presupune că amândoi erau liberi atunci, că Domnişoara fie că nu lucra niciunde, fie era în vacanţă. Profesoară? Locul întâlnirii, cafeneaua Riegler de la parterul hotelului Hugues, cu un proprietar francez, plus propoziţia în franceză, acel „chose curieuse et... bizarre” din prima misivă, ar sugera că dumneaei era profesoară de franceză.

Demetru era nerăbdător s-o revadă. Cele două întrevederi îl îndreptăţiseră să creadă că şi ea dorea asta. Era încă în plină euforie după apariţia celei de a doua proze, de unde şi „expansiunea poate cam prea animată” din seara când s-au cunoscut. La fel şi convingerea că „fanteziile” lui publicate într-o revistă serioasă vor înclina balanţa relaţiei în favoarea sa. De ce? *Pâlnia şi Stamate* se bucurase deja înainte de publicare de primirea entuziastă a grupului de literaţi şi artişti de faţă la lectura „romanului” în interpretarea lui Ciprian, în toamna anului ce trecuse. Poate chiar la Riegler? Atunci îi oferise Tudor Arghezi rubrica de umor din revista lui. Tot atunci, prezent şi el, Marcel Iancu a schiţat portretul ce-l arăta atât de viril. Se lăsase greu convins, dar odată ce-şi văzu „romanul” tipărit, Demetru, de acum „Urmuz”, deveni alt om, încrezător în valoarea scrierilor sale. Le-a transcris cu grijă într-un caiet cu coperţile de culoarea vinului, decis să le publice în volum. Deci nu se îndoia că Domnişoara Marie, care, după ce s-au cunoscut, s-a arătat atât de binevoitoare, veselă şi cu simţul umorului, va gusta cele scrise de el. Îi şi scrisese că deşi semnase „Urmuz”, nu este „ursuz”, fiind doar „o persoană căreia îi plac originalităţile”, însă nu şi banalitatea. Dar totuşi, din prudenţă, îi trimise doar *Cugetul Românesc* cu *Ismail şi Turnavitu*, nu şi „romanul”. Deşi mai reuşit, era poate prea îndrăzneţ pentru începutul relaţiei lor. Aşa că aştepta cu nerăbdare nu doar s-o revadă, ci mai cu seamă părerea ei despre „nuvelă”.

Dacă miercuri dimineaţă îi găsise scuze că n-a venit – cunoscând şi obişnuit din familie cu „enigmele bizare şi neimportante ale psihologiei sexului [...] frumos”, pe măsură ce treceau orele, neliniştea şi nerăbdarea lui creşteau. S-a frământat toată noaptea, cântărind tot felul de ipoteze. E vina lui? E vina ei? Rostind cu voce tare, ba şi în somn, întrebarea „De ce?”, „De ce?” sau varianta „De ce n-ai venit?” În dimineaţa de joi, cu mult înainte de ora 11, se plimba agitat în faţa cafenelei, sperând s-o vadă. Iar când auzi cele 11 bătăi ale clopotelor bisericii din apropiere, se simţi sufocat de emoţie. Dorinţa lui de a o revedea crescuse în intensitate. Abia după ce trecu sfertul academic şi ea tot nu apăru, se gândi că putea să fi intervenit ceva ce s-o împiedice să vină. Era îngrijorat. Ce putea să fie? Era bolnavă? S-a întâmplat ceva în familie? O nenorocire? Moartea cuiva? O luă încetişor spre strada Berzei, disperat, dar sperând... Nu observă nimic deosebit la casa unde locuia ea. Niciun semn că ar fi murit cineva. Întâmplarea făcu s-o vadă venind pe aceeaşi femeie cu care vorbise cu câteva zile în urmă. O întrebă dacă Domnişoara era bine, sănătoasă. Ea îl privi mirată şi-i răspunse că da. E chiar foarte bine. Demetru îi mulţumi încurcat şi plecă fără s-o mai întrebe nimic.

Era copleşit de sentimente contradictorii. Nedumerit, ofensat, umilit, jignit în amorul propriu... Dornic s-o vadă, dezamăgit de absenţa ei, suferind de chinurile unei iubiri ce nu şi-o mărturisea nici lui însuşi... Ce era de făcut? Singura şansă de a afla adevărul era să-i scrie din nou. Să-i ceară explicaţii.

Se întoarse la cafeneaua Riegler, bucurându-se că la ora aceea în local nu se afla niciun cunoscut de-al lui. Ceru un şvarţ, un coniac, apă şi nişte coli de hârtie. Se apucă să scrie într-o stare de surescitare nervoasă. Începutul era uşor. O introducere protocolară: „Îmi cer, mai întâi *toate scuzele mele* pentru nedelicateţea ce comit, să mai scriu, după atât de eloquenta D-tale tăcere...” (Italicele din citate aparţin în exclusivitate autoarei, în rol de lector-intrus, cam maliţios.) Dar continuarea se dovedi mai dificilă. Ce să-i scrie? Sau mai degrabă cum să-i scrie? Nu obişnuise să scrie altor femei, în afara celor din familia sa. Deşi vanitatea îl oprea să insiste (nu-i sta în obicei), de vreme ce ea nu venise şi nici nu-i trimisese măcar un rând să-şi explice absenţa, era îndreptăţit să-i ceară explicaţii. Regreta că nu putea să-i scrie cum ar fi vrut, „cu toată căldura”. Veşnicul protocol, bunele maniere... Deşi vorbiseră despre iubire, o făcuseră doar în general. Aşa că relaţia lor a rămas tot între graniţele stricte ale politeţii. Nici măcar nu-şi permitea să i se adreseze cu numele de botez sau cu „tu”. Rupse prima foaie şi începu pe o alta. Nici de data asta nu era decis ce să-i scrie. Mototoli mai multe foi şi le aruncă în frapieră. În cele din urmă, disperat, ceru un coniac mare, îl sorbi grăbit şi părăsi localul. Avea nevoie de mişcare pentru a-şi limpezi gândurile. Avea nevoie şi de mai multă hârtie specială pentru corespondenţă...

Se făcu târziu când ajunse acasă. Şi tot nu era hotărât ce să-i scrie. Poate, ca şi tânărul Werther, în contratimp cu ritmul mai lent al Charlottei (cum avea să observe Rolland Bathes la seminarele lui: v. *Discursul îndrăgostit.* Trad. şi note de Magda Jeanrenaud, Polirom, 2018), se prea grăbise. Poate că, după „expansiunea lui prea animată”, ea crezuse că el voia doar o aventură galantă. Ori, ne mai fiind o adolescentă, Domnişoara sperase o relaţie serioasă, curtarea finalizată în căsătorie. Deci prefera „jocul lent” spre a se convinge de seriozitatea lui. Aşa că, de data asta scrisoarea lui trebuie să fie, mult mai lungă. Şi nicidecum într-un stil glumeţ. Trebuia să-i demonstreze cu orice preţ că este un om serios. Însă, înainte de toate, trebuia să afle de ce nu venise, iar apoi să-i mai ceară o întrevedere. Cu argumente convingătoare. Adică un fel de interpelare, de era să gândească în termeni juridici, dar, amintindu-şi de Cicero, şi o *pledoarie pro domo sua...* Tocmai el care, ca judecător, urâse tertipurile şi vorbăria avocaţilor! Trebuia să pledeze, s-o convingă că, deşi atât de deosebiţi, există lucruri care îi unesc. Şi aminti de nişte versuri din Vlahuţă, despre iubire, forţa creatoare: „Pe toţi ca într-o mreajă-i leagă universala simpatie”... Dar fără sentimentalisme! Scrisoarea şi-o începe deci cu o expunere de motive din propriu-i punct de vedere. Pe de o parte, recunoaşterea posibilelor greşeli ce le făcuse prin comportamentul său prea impulsiv şi-i va cere să nu-l judece după cele scrise sub pseudonim, menite doar să amuze. Pe de altă parte, îi va reproşa Domnişoarei absenţa ei de la o noua întrevedere cerută de el.

Spre încântarea noastră, a fanilor lui Urmuz, tocmai absenţa fizică şi tăcerea Domnişoarei Marie au declanşat în Demetru ceea ce Roland Barthes numise „discours amoureux”, cu exemple ale „figurilor” din *Suferinţele tânărului Werther, Banchetul* lui Platon şi alte opere literare, analizate în delaliu la seminariile sale din 1974-1976, ţinute la École pratique des hautes études de la Collège de France. Considerând versiunea publicată a seminariilor lui Barthes un fel de text tutorial şi sursă de inspiraţie, dar numind „figurile” mai degrabă motive şi leitmotive, am putea identifica câteva din cele cam o sută ale semioticianului, plus şi altele, în scrisoarea nr. 3 a lui Demetru-Urmuz: adresarea, aşteptarea, absenţa, alternanţa, afirmarea, contradicţia, aparenţa, adevărul, asemănarea, diferenţa, dependenţa, frustrarea, deprimarea, deprecierea, duplicitatea, circumscrierea, câmpul de reprezentare, (auto)prezentarea, (ne)obişnuinţa, (auto)amăgirea, efecte, diferenţa dintre sexe, enigma, afinitatea iubirea/amorul, dorinţa, promisiunea, sugestia, plăcerea, speranţa, convingerea, alegerea, viaţa etc. Dar să vedem chiar scrisoarea.

Reţinem mai întâi că îndrăgostitul este întotdeauna subiectiv, deci monologic, îndeobşte depresiv, ceea ce se observă deja în a doua misivă a sa către Marie, abundând de verbe la forma negativă, fie că Demetru se referă la el însuşi sau la destinatara scrisorii. Fapt ce a contribuit, printre alte multe motive, la decizia ei de a pune punct relaţiei cu acest domn Demetrescu. Cu cât mai repede, cu atât mai bine! Înainte ca rugăminţile lui s-o înduioşeze sau insistenţele lui să devină supărătoare.

Scrisoarea nr. 3, „discursul amoros” al lui DEM, constă din paragrafe lungi, fragmentate, frazele lungi alternând uneori cu unele mai scurte, terminate aproape toate cu puncte de suspensie ce reflectă starea lui emoţională intensă, nevoia lui de un respiro. O pauză. O tăcere. Un discurs întrerupt. Un reproş... Sau doar o indicaţie de lectură, sugerându-i destinatarei că, din... delicateţe, nu şi-a pus pe hârtie toate câte ar fi putut să-i mai scrie...

Spre a-i capta şi întreţine atenţia cititoarei, repetă cuvinte, sintagme, idei etc... Laitmotive... Ecouri ca de *ritornello?* Apelativul „Domnişoară”, ce la începutul scrisorii pare o formă convenţională de adresare, apare din a doua frază cu precizarea: „Adresându-mă *acelei* din D-ta, aşa cum s-a manifestat, ce i-aş mai putea adăoga, Domnişoară?!” Şi formula revine mai apoi spre mijlocul scrisorii amplificată: „Am scris toate cele de până aici, Domnişoară, silit de nevoie şi adresându-mă *acelei* din D-ta care s-a manifestat faţă de mine, aşa cum s-a *manifestat...*” Înainte de a-i reproşa inconsecvenţa comportamentului ei, o măguleşte. Încearcă s-o convingă că este „în fond, alta” în realitate, aşa cum îi spune lui instinctul. Deci aparenţele înşeală, îi zice cititorului-intrus al epistolei. Apoi el o roagă *să facă abstracţie* de cele scrise până atunci, adresându-se de acum „fiinţei ei reale” [adică cea din imaginaţia lui, îşi zice lectorul răutăcios]. Şi urmează cele două puncte cu care se termină paragraful... Adică partea I a discursului amoros. După care urmează o confesiune „sinceră”, în cazul că nu o va mai revedea. De fapt, DEM – aşa cum scria Barthes despre duplicitatea îndrăgostitului – îşi transferă dualitatea asupra „obiectului” iubirii sale, Domnişoara. Aşa cum el este un om serios, deşi scrie trăsnăi la reviste *serioase* – dar cerându-i să nu-l judece după ele, la fel şi ea este altfel decât apare la prima vedere. Din nou motivul aparenţă vs. esenţă. Prin urmare, există între ei o „afinitate”. Numai că Demetru, indecis, pare să oscileze între kierkegardianul *sau sau* disjunctiv şi cel corelativ.

După un scurt interludiu sentimental – deşi el neagă că ar fi – spre a-i spune „adevărul”, se declară „un zeflemist *în tot şi toate...*” Şi continuă în contrapunct cu: „Ceva îmi spune, însă, că între noi există o afinitate reală, înnăscută...” Şi din nou, două afirmaţii măgulitoare despre ea şi o interogativă exclamativă, deloc *sentimentală...*: „Şi acum vrei să rămâi o floare ce nu mai vrea să zâmbească... o rază de lumină ce nu vrea să se mai arate? ... De ce?...” Ceea ce aminteşte unui lector răutăcios că în precedenta frază scrisese un pic confuz: „Originalitatea sau iubirea de o asemenea *buruiană* nu este obligatorie pentru nimeni...”

→

Un site dedicat lui Urmuz poate fi găsit la adresa www.curtealuiurmuz.ro.

Un puzzle biografic: Eliza Vorvoreanu, sora lui Urmuz

Florian COPCEA

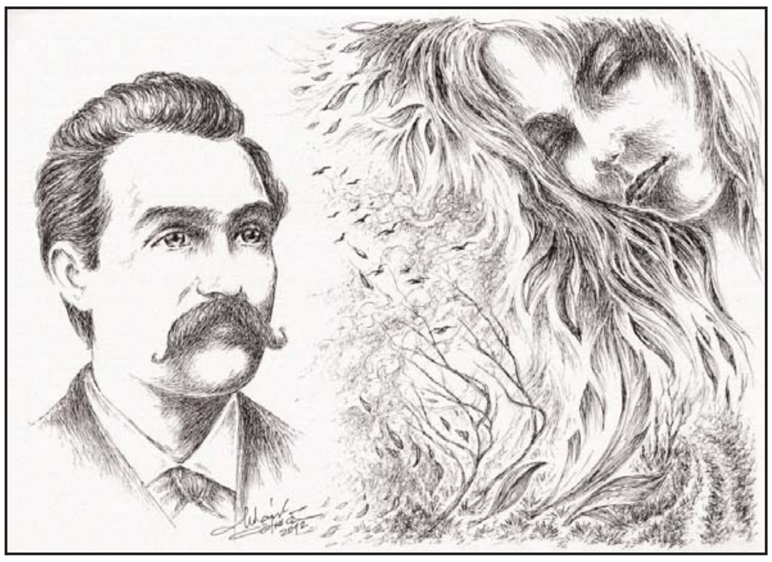
Orice act de cercetare şi interpretare a documentelor arhivistice privitoare la biografia unei personalităţi presupune un demers destul de dificil pentru stabilirea traiectoriei existenţiale a acesteia şi a relaţiilor directe pe care le-a avut cu cei din jur. Elementele monografice, acceptate unanim sau controversate, au astfel darul de a reconstitui destine, de a scoate din „colbul vremii” felii de viaţă uitate, în ultima instanţă foarte valoroase pentru istorie. A încerca aducerea în actualitate a unei figuri emblematice din trecut echivalează, nu încap dubii, cu munca lui Sisif, mai ales dacă timpul şi oamenii, din pricini mai mult sau mai puţin înţelese, nu l-au „tezaurizat” în panteonul ancestral.

Este cazul Elizei Vorvoreanu, sora lui Demetru Dem. Demetrescu-Buzău, celebrul Urmuz, născut la 17 martie 1883, autorul *Paginilor bizare*, care, cum mărturisea aceasta, deşi este „autorul unei opere atât de redusă ca întindere”, este „unică – poate – în felul ei, în literatura tuturor timpurilor”. Eliza (întâlnită în documentele cercetate şi sub diminutivele Lizica şi Elisa) Vorvoreanu a intrat în istoria literară ca unul dintre cei mai fideli şi credibili monografi ai lui Urmuz, ea reuşind, prin mărturisirile şi amintirile depănate, să refacă portretul-efigie al celui „mai plăsmuitor de universuri fictive din literatura noastră […], cel mai paradoxal scriitor român” (George Pruteanu).

În scopul întregirii şi refacerii enigmaticei saga a familiei lui Urmuz, am considerat oportun să identificăm unele izvoare documentare care, genealogic sau chiar tangenţial, vin în legătură cu tragicul Urmuz. Pe aceste temeiuri se bazează considerentele de faţă. Din capul locului trebuie să spunem că Eliza Vorvoreanu reprezintă un reper călăuzitor în descifrarea biografiei lui Urmuz. Faptul că am descoperit în memoria arhivelor izvoare edificatoare, puţin sau deloc cunoscute, ne-a creat sentimentul satisfacţiei împlinirii unei datorii ce nu putea fi amânată. În consecinţă, „petele albe” trebuiau şterse grabnic.

Eliza Ionescu, prima fiică a doctorului Dimitrie Ionescu-Buzău (1855–1907) şi a Elizei, fostă Paşcanu (1864–1938[1]), s-a născut în Curtea de Argeş la 3 martie 1884[2]. Studiile secundare le urmează, cum scrie în acelaşi document, la „Inst. Parapilian”, iar studiile superioare la Facultatea de Litere a Universităţii din Bucureşti, despre acestea din urmă notând personal: „A trecut examenul de capacitate în 24 august 1910 [cu] D. Onciul; funcţionează în învăţământul superior secundar [din] octombrie 1910 (cu titlu provizoriu, [şi din] mai 1923 (cu titlu definitiv)”.

În anul 1908, studentă fiind, îi face o vizită (şi hotărăşte să rămână aici o perioadă) fratelui Mitică în localitatea Colu (Răchiţele), judeţul Argeş, unde acesta era judecător. Potrivit mărturiei sale, l-a găsit pe scriitor „departe de a fi un om morocănos, un ursuz”, motiv pentru care acesta nu încetează să povestească „cu umor absurd”, ei şi proprietarilor la care se afla în gazdă, tot felul de „halucinaţii”. Coroborând datele indicate (olograf) în „Raportul” nr. 168 din 23 noiembrie 1922 cu care Eliza Vorvoreanu înaintează „Doamnei Directoare” – un indiciu clar care demonstrează că în acel an nu devenise directoare – „o listă de lucrări la cursul de lb. română, lucrări ce pot servi în mod fericit (instructiv şi moralizator) şi la şezătorile de sâmbăta ale elevelor”, şi confesiunea făcută în altă pagină a aceluiaşi document, potrivit căreia „după 20 de ani de muncă conştientă fac şi acum totul cu mult drag şi mă forţez să-mi înviez avântul tineresc”, reiese cu certitudine anul în care a devenit cadru didactic: 1909. În context se poate avansa ipoteza că după absolvirea facultăţii a fost repartizată la Turnu Severin unde deja funcţiona Şcoala Profesională de Fete, înfiinţată la 11 ianuarie 1893 din iniţiativa administra-

ţiei locale şi cu aprobarea Ministerului Instrucţiunii Publice. În această perioadă, domnişoara Eliza Ionescu îl cunoaşte pe căpitanul Virgil Vorvoreanu, comandant al Regimentului 95 Infanterie[3] din Garnizoana Turnu Severin, cu care se şi căsătoreşte. La 30 septembrie 1913 Urmuz îi expediază prin poştă o epistolă destul de scurtă, semn că semnatarul se afla într-o suspectă criză de timp: „Eu plec diseară la Casimcea (Tulcea – n.n.) şi am început să mă pregătesc de voiaj. Am publicat în ADEVĂRUL recenzia despre nuntă. Desigur acuma trebuie să fii mult ocupată cu instalarea căminului şi cuib[ului] vostru.” Se pare că în anul următor se naşte rodul dragostei lor – Virgil Constantin Vorvoreanu. Despre existenţa acestuia informaţiile sunt destul de sărace. Numele lui apare ortografiat – Ing. Virgil Const. – doar pe coloana funerară aflată în Cimitirul Bellu, în dreptul căruia sunt adăugaţi anii „1914–1994”. Că soţii Vorvoreanu au avut un fiu o confirmă o ştire apărută, mult mai târziu, în „organul eparhiei ortodoxe române a Caransebeşului” – *Foaia Diecezană* (anul LI, nr. 25/21 iunie 1936, pp. 4–5): „Încheindu-se anul şcolar (1936 – n.n.), din motive familiare, soţul d-sale fiind mutat în Garnizoana Bucureşti, iar *fiul urmând cursurile universitare* (subl. ns.), Doamna profesoară Elisa Colonel Virgil Vorvoreanu, directoarea Liceului de fete (din Turnu Severin – n.n.) a fost transferată la Bucureşti”.

Revenind la Virgil Vorvoreanu, trebuie amintit că la 5 decembrie 1915 este trimis la Regimentul 84 Infanterie „Bistriţa” dislocat în Garnizoana de pace Ibaşfalău, judeţul Târnava Mică. Nu se cunosc împrejurările în care, între 1-6 septembrie 1916, în timp ce restul trupelor se instalează pe aliniamentul Tisei, este trimis pe front, în zona de conflict Turtucaia, unde trupele de infanterie române suferă o grea înfrângere. Drept urmare, la începutul anului 1917 este luat prizonier. Numele său figurează în „Lista ofiţerilor români prizonieri în lagărul de la Crefeld/Krefeld”[4] din Germania.

Nu excludem posibilitatea ca Virgil Vorvoreanu să fi fost la origine urmaşul unui boier dintr-o localitate din Câmpia Română, patronim comun al majorităţii Vorvorenilor care s-au stabilit de-a lungul timpului în Oltenia. În sprijinul supoziţiei ne vine şi lucrarea istoricului Filip-Lucian V. Iorga, *Impactul Primului Război Mondial asupra descendenţilor boierimii române*, apărută la Editura Muzeului Literaturii Române. Iată un fragment convingător în acest sens, dintr-o notă de subsol: „Pe tabelul cu ofiţeri români prizonieri în lagărul de la Crefeld (Krefeld) *pot fi recunoscute mai multe nume boiereşti* (subl. ns.) şi este posibil (constatăm, aici, o oarecare nesiguranţă – n.n.) ca purtătorii lor *să fie urmaşi de boieri* (subl. ns.): căpitanul de cavalerie Ceaur-Aslan din Mihăileni – Dorohoi, magistratul Emil Cămărăşescu, avocatul Dumitru Hasnaş, funcţionarul Ion Hasnaş, studentul Mihai Mitilineu, căpitanul Virgil Vorvoreanu etc.”

În prima parte a anului 1918 Virgil Vorvoreanu, alături de alţi camarazi, este repatriat, şi după ce trece victorios pe sub furcile caudine ale unei comisii de anchetă care trebuia să stabilească cum a fost luat ostatic, dacă a fraternizat cu inamicul şi dacă a trădat secretele militare, este trimis la unitatea în care îşi începuse cariera, în Turnu Severin, unde i se afla familia. Eliza Vorvoreanu îşi desfăşura activitatea didactică la unitatea de învăţământ la care fusese repartizată după facultate.

→

O cugetare filosofică despre viaţă marchează o schimbare de tonalitate: „Aşa e viaţa... trecem unii pe lângă alţii, care am putea deveni cei mai buni prieteni, dacă ne-am cunoaşte mai bine, şi ne cunoaştem, totuşi, numai o clipă, în treacăt, pentru a ne grăbi înainte, neştiind nici noi unde, acolo unde capriciul sau inconştientul întâmplării ne duce pe fiecare în mod fatal...” Cugetare ce pare să fie luată dintr-unul din caietele pierdute. Şi, de data asta, în ipoteza că se vor revedea în urma acestei scrisori, din nou rugămintea ca ea să facă abstracţie de tot ce-i scrisese înainte.

După care motivul/tema va fi iubirea, deşi ceva mai înainte menţionase doar interesul de a o cunoaşte din „pură curiozitate”, ca un om care îi face curte. Amintindu-i că ea îi spusese că iubirea e „o necesitate”, după el, iubirea este „o boală a orgoliului sexului şi a amorului propriu contrariat”. (?!) Dar face deosebire între „amorul pur, ideal”... „un simplu deziderat, o aspiraţie fără obiect concret şi definitiv, admirabil pretext şi mare nerv pentru realizarea operelor de artă”. Spre deosebire de iubirea pentru „o femeie atrăgătoare în carne şi oase”. Şi din nou un derapaj sentimental sau mai degrabă erotic, amintind de grădina Edenului, cu savurarea deliciilor tuturor fructelor ce le poate oferi. Şi o interdicţie severă: „Dar, Domnişoară, să nu mai vorbim de iubire...”, mirându-se şi el, care nu are „nici obiceiul scrisorilor sentimentale”, că i-a scris atât de mult.

Şi de aici trece la ceea ce voise de la început. Marie să-i mai acorde o nouă şansă. Numai că devine din nou protocolar. „Cu un singur rând trimes pe adresa din alăturata cartă de vizită (poate cea oferită de mine nu o mai aveţi) D-ta poţi limpezi o situaţie întreagă... Sunt gata să primesc orice răspuns, decât continuarea unei tăceri, a unei enigme insuportabile şi chinuitoare...” Însă în fraza următoare, la acel „singur lucru” adaugă şi un altul. Şi anume, îi cere să-i acorde, dacă îi face şi ei plăcere, Duminică, după terminarea slujbei de la Biserica Schitul Măgureanu „o scurtă întrevedere, de câteva minute, pentru lămurirea unei situaţiuni cu atât mai bine...” Prin acceptare, ea va fi „prea drăguţă şi prea atentă”, deşi poate că el n-ar merita...

Din nou scuze, aici pentru lungimea scrisorii şi (probabil spre a-i „excita” curiozitatea, v. Scrisoarea nr. 1), regretul că ea nu-i permite ca el să-i scrie „cu totul altfel – cu toată căldura şi arta ce-o meriţi”. Încheie convenţional: „te rog să primeşti sentimentele mele cel mai alese şi întreaga mea consideraţie” şi semnează „Al D-tale DEM”.

O „voce” cu totul alta decât cu care ne obişnuise Urmuz. Dar de fapt cel ce scrie este îndrăgostitul DEM, care pe parcursul scrisorilor îi desenează negativul unui portret, insistând asupra a ceea ce nu este de fapt, scrisoarea fiind împestriţată din nou de verbe la negativ. În comparaţie, portretul Domnişoarei, aşa cum se desprinde din scrisoare, este mai vag, DEM insistând mai mult asupra „manifestărilor” ei faţă de el însuşi, complimentele echilibrând reproşurile, cu scuze pentru bizareriile ce s-ar datora enigmaticului „sex frumos”, personalizat în scrisoarea nr. 3, devenind „sexul *D-tale* frumos”.

Câte n-ar mai fi de spus despre scrisoare... Şi de imaginat receptarea ei de către o domnişoară trecută prin război, emancipată, militând şi ea pentru egalitatea dintre sexe şi dreptul la vot a femeilor... Dar asta e o altă poveste...

Urmuziana

În anul 1919 este numită directoare a nou-înfiinţatei Şcoli Secundare de Fete – gradul I din oraşul de la Dunăre, ale cărei cursuri încep la 7 decembrie 1919 cu 74 de eleve repartizate în două clase de studiu. Din păcate, unitatea îşi încetează activitatea după finalizarea anului şcolar, la decizia Ministerului Instrucţiunii, Cultelor şi Artelor[5], probabil din cauza localului insalubru în care funcţiona. În documentul respectiv se atestă: „Înfiinţarea este hotărâtă de onor Minister cu Ord. No. 99.171 din 10 sept. 1919. Prefectura judeţului Mehedinţi înaintează acest ordin Dnei El. V. Vorvoreanu, care îşi ia greaua sarcină să pue un mic ajutor dat de primărie, bazele acestei şcoli. În sept. 1920 onor minister desfiinţează şcoala. Însă, dna Vorvoreanu cu un mic nr. de profesori continuă gratuit cursurile aşa că în ianuarie 1931 şcoala este trecută definitiv în bugetul statului.” Dârzenia, abnegaţia şi dăruirea Elizei Vorvoreanu, şi ale colegilor săi, a permis zecilor de elevi să nu-şi întrerupă studiile. Corpul profesoral, pe tot parcursul anilor în care Ministerul nu a mai finanţat şcoala, a menţinut-o pe profesoara lor de română în funcţia de director[6]. La 26 octombrie 1922 şcoala se va muta într-o clădire din strada Nerva, închiriată de la Primăria Turnu Severin. În „Anuarul” unităţii de învăţământ din 1923 directoarea Eliza V. Vorvoreanu scria: „Nouă profesoarelor, înţelegând şi simţind ce trebuie să fie o şcoală adevărată, ne este dat să pornim încet, încet, pe calea deschisă acum, muncind numai şi numai în folosul elevelor noastre, dând exemplu de abnegaţie şi devotament şi vom avea satisfacţia de a face din fiicele comunelor judeţului nostru adevărate femei conştiente de funcţiunea pe care sunt chemate să o îndeplinească în stat, mai ales viitoare mame şi soţii demne de neamul mare din care azi fac parte. Muncind aşa, noi, profesori şi profesoare, vom dovedi că şcoala de azi trebuie să fie şcoala vieţii adevărate.” În anul şcolar 1925/1926 Şcoala Secundară de Fete şi-a modificat denumirea în Liceul de Fete T. Severin (cu două cicluri: gimnazial şi liceal) şi sub această titulatură va rămâne până în anul 1948. De menţionat, în unele documente de secretariat sau emise de diverse alte entităţi sociale, culturale sau administrative şi puse în circulaţie oficială apare şi sub denumirea Liceul de Fete „Principesa Mamă Elena”, astfel explicându-se prezenţa parafei aplicate pe acte cu antetul corect.

Pentru a-şi „familiariza elevele cu arheologia şi mitologia greacă”[7], făcând „dovada unei solide şi perfect asimilate culturi umaniste pusă însă pozitiv în slujba edificării estetice şi etice”[8] a acestora, Eliza V. Vorvoreanu va scrie şi publica în 1925 povestirea *Ţesătoarea* (Ed. Librăria şi Tipografia „Ramuri”, Suc. T. Severin), o prelucrare inspirată a mitului iscusitei ţesătoare Arachne, fiica lui Idmon din Colofon, intrată în conflict cu zeiţa Atena, inventatoarea meşteşugului ţesutului pânzei. Povestea Elizei valorifică elementele mitologice descrise de Ovidiu în *Metamorfoze* (cartea a VI-a, 5-54, 129-145), utilizând cu pricepere un limbaj literar elevat în care devin vizibile arhetipurile poetice clasice, aflate în vogă în acea epocă. *Ţesătoarea,* „aprobată de Minister cu No. 41706/Mai 1924 […] scrisă în folosul Liceului de Fete T. Severin”, şi apărută cu „câteva desemnuri de elevele Brăila şi Mărculescu, cl. VI-a”, a fost pusă în scenă în sălile de clasă şi la „Casa Luminii”, instituţie culturală de prestigiu, la ale cărei şezători Eliza V. Vorvoreanu organiza spectacole, medalioane literare şi ţinea comunicări pe teme literare şi de etică. Multe dintre acestea din urmă au fost publicate fragmentar în revista *Datina,* în suplimentul acesteia, *Şcoala Mehedinţiului,* şi în *Viaţa Nouă* (condusă de Ov. Densuşianu). De fapt, Eliza recidivează, ea aflându-se cu *Ţesătoarea* la a doua tentativă de a „imita” într-un fel patima fratelui: a mai scris şi piesa de teatru (într-un act) *Crăciunul neamurilor,* care se va juca la o „serbare cu tombolă” organizată în 3 ianuarie 1922 şi la alte manifestări (concursuri, vizite regale, şezători etc.), alături de piese cunoscute din dramaturgia universală: *Doctor fără voie* de Molière, *Livada cu vişini* de A. Cehov ş.a.

Activitatea Elizei V. Vorvoreanu a fost mult mediatizată în presa vremii, locală şi interregională. Ziarul clujean *Cultura Poporului* (an VI, nr. 151/duminică 7 martie 1926), de pildă, face în pagina 4 un succint bilanţ al manifestărilor iniţiate de profesoară împreună cu alţi animatori culturali din toamna anului 1925 şi până în primăvara anului 1926 la „Palatul Teatrului Cultural din oraşul nostru” şi la „Casa Luminii”, ocazie cu care se apreciază că atât ea, cât şi „d-na maestră V. Guşiţă au depus toată sârguinţa pentru reuşita lor”. Pentru meritele sale a fost aleasă vicepreşedintă a Ligii Culturale Filiala Tr. Severin. Dintr-un *Memoriu olograf* (nr. 168/23 noiembrie 1929), constatăm că nu mai deţinea funcţia de director al Liceului de Fete, în locul său fusese numită o anume „Domnişoară profesoară Prescură”. I se adresează acesteia pentru a-i cere permisiunea ca „elevele mele” să prezinte „la cursul de lb. română” lucrările literare ce le au pregătite: „1. Cl. VII-a – *Neamul Şoimăreştilor* şi *Venea o moară pe Siret* (Sadoveanu); *Ion* şi *Ciuleandra* (Rebreanu); *În lumea drepţilor* (Brătescu-Voineşti); *Întunecarea* (Cezar Petrescu); *Arhanghelii* (Agârbiceanu); Hogaş (Opera). 2. Cl. V-a – Poezia lirică a lui: Eminescu, Vlahuţă, Coşbuc, Alecsandri, Cerna, Iosif, Văcăreştii, Gr. Alexandrescu. 3. Cl. VI-a – aceleaşi lucrări. […] Mă voi sili – luându-mi dealtfel de bunăvoie o însărcinare foarte grea – să le fac a pricepe (pe elevele care nu erau în stare «să realizeze în mod satisfăcător producţiuni artistice» – n.n.), încetul cu încetul, ce este adevărul, binele şi frumosul, şi-apoi voi fi la dispoziţia îndatoririlor mele, în toată desăvârşirea lor.”

În luna august 1931, Ministerul Instrucţiunii Publice, Cultelor şi Artelor „a aprobat să gireze direcţiunea liceului, de la 15 septembrie, până la alegerea de directori”[9] pe profesoara-titular Aurora Silaghi. Cu adresa 179.657/4 noiembrie 1931 aceeaşi autoritate îi comunică prof. Eliza V. Vorvoreanu: „Doamnă Profesor. Avem onoarea a vă face cunoscut că Ministerul având în vedere Raportul no. 51/1931, cu rezultatul alegerii pentru directori la liceul de fete din T. Severin. Având în vedere dispoz. art. 102 din Legea Învăţ. Secundar din 1928 şi modificările introduse prin lege din iunie 1931; Ministerul vă numeşte pe ziua de 1 noiembrie 1931, ca director cu titlu provizoriu, pe timp de 3 ani, la Liceul de Fete din T. Severin”[10]. O misivă[11] asemănătoare este primită şi de cea care deţinea provizoriu funcţia de directoare, prin care i se aducea la cunoştinţă că în postul de director al Liceului de Fete din T. Severin a fost numită de la 1 noiembrie 1931 Eliza V. Vorvoreanu şi că „pe aceeaşi dată delegaţia D-v. încetează şi vă rugăm a da în primire cu inventar în regulă averea şcolii”.

Soţul Elizei, înaintat la gradul de colonel, devine comandant al Regimentului 95 Infanterie Tr. Severin. Datorită seriozităţii de care a dat dovadă la conducerea unităţii, dar şi a respectului de care se bucura din partea autorităţilor, care îl invitau alături de soţie la toate festivităţile ce aveau loc în urbe, i se face cinstea de a fi numit în Comitetul de execuţie al Mausoleului-criptă din Tr. Severin în care au fost depuse osemintele ostaşilor eroi din Primul Război Mondial[12] ai Regimentelor 17 Infanterie şi 57 Infanterie Mehedinţi. La 4 iunie 1933, monumentul (executat după planurile arhitectului State Baloşin de sculptorul Theodor Burcă şi pietrarul Carol Umberto) va fi inaugurat. Elevele Elizei V. Vorvoreanu au susţinut un program artistic în memoria martirilor morţi pentru patrie, adunând aplauzele celor de faţă, aşa cum s-a întâmplat şi cu militarii lui Virgil, care au intonat cântece patriotice. În prima parte a anului 1936, colonelul Virgil Vorvoreanu va fi mutat în Garnizoana Bucureşti. Eliza trebuia să-l urmeze, drept care solicită transferul de la Liceul de Fete din Tr. Severin. Spre sfârşitul anului şcolar, între lunile septembrie-octombrie 1936, îşi ia în trei rânduri concediu pentru rezolvarea la Bucureşti „a unor probleme familiale”. La insistenţele sale, din luna noiembrie 1936, prin Decizia MICA nr. 207.494/9 decembrie 1936, în locul său este delegată directoare, cu data de 1 decembrie 1936, Aurora Silaghi[13]. Ministerul Instrucţiunii, Cultelor şi Artelor o încunoştinţează că i s-a aprobat detaşarea începând cu data de 1 septembrie 1937 la catedra de limba română la Şcoala Normale de Fete Măgurele[14]. I se repartizează patru ore de limba română la Şcoala Comercială Elementară de Fete nr. 2, probabil arondată instituţiei de învăţământ unde i se aprobase detaşarea, iar două ore de filosofie la Liceul „Carmen Sylva”[15]. La o telegramă pe care MICA/Direcţia de Învăţământ Secundar o trimite directoarei Liceului de Fete din T. Severin, aceasta din urmă îi comunică: „La telegrama dvs. avem onoarea a vă trimite, aici alăturat, foaia calificativă ataşată de *D-na Col. Vorvoreanu* (subl. ns.) la cererea D-sale de transferare No. 78.053 din 26 aprilie 1937, rugându-vă să binevoiţi a o completa cu datele necesare şi să o restituiţi imediat Ministerului”[16]. Ultimul document semnat de Eliza V. Vorvoreanu şi aflat în inventarul Direcţiei Judeţene a Arhivelor Naţionale Mehedinţi este o cerere[17] olografă (înregistrată sub numărul 395/10 februarie 1938) prin care solicită noii conduceri să îi elibereze „un certificat prin care să mi se adeverească următoarele: 1. Nr de ani de funcţionare la şcoala ce o conduceţi (1919, de la înfiinţare –1936); 2.Titlu cu care am funcţionat (ord. numire, detaşare, transfer); 3. Obiectul predat (cu nr. de ore săptămânal); 4. Salarul primit (extras stat de lefuri, reţineri, Cas. Pensii, impoz.); 5. Gradaţiile acordate (cu nr. de aprobare – ultima 1936; 6. Absenţele şi concediile”. Semnatara, „Eliza V. Vorvoreanu, (cu domiciliul în – n.n.) str. Puţul cu Plopi nr. 14, prof. Şc. Normală Otteteleşanu, Măgurele”, ruga să se dispună urgentarea înaintării documentelor respective „în vederea înfiinţării unui registru personal pentru evidenţa drepturilor de pensie”.

Eliza V. Vorvoreanu, sora lui Urmuz, a rămas în amintirea „întregii societăţi severinene” care îi purta „toată stima şi recunoştinţa pentru modul cum a creat această şcoală (Liceul de Fete, cu transformările sale anterioare – n.n.), sufletul şi priceperea ce-a pus la luminarea şi educaţia atâtor generaţii de copile” (*Foaia Diecezană*, nr. 25/21 iunie 1936, pp. 4-5, Caransebeş). Nu punem punct aici scurtei „istorii” a Elizei V. Vorvoreanu. Odiseea continuă. Ea va deceda în anul 1973 şi va fi înmormântată la Cimitirul Bellu, alături de care aproape doi ani mai târziu va fi înhumat şi ofiţerul de carieră Virgil Vorvoreanu.

Note

1. Anul decesului mamei lui Urmuz nu a fost cunoscut până acum de biografi. La stabilirea datei propuse de noi s-au avut în vedere două surse: a) Ziarul *Universul* (anul LVI, nr. 116-130, martie 1939) publică acest comunicat laconic: „La Bis. Sf. Apostol. (din Bucureşti – n.n.) parastas de 6 luni pentru bunul şi dragul col. Nicu Vorvoreanu şi *de un an* (subl. ns.) pt. scumpa lor mamă (nu este exclus ca anunţul să fi fost comandat de Aurora, a treia soră a lui Urmuz, soţia ofiţerului pomenit – n.n.) Eliza Dr. Dem”; b) *Necropola Capitalei*, carte-memorial a lui G. Bezviconi (Bucureşti, 1972), „adusă la zi până în anul 1972” de soţia acestuia – Tatiana, el decedând în anul 1966, unde se publică, de la pagina 45 „Lista celor înmormântaţi în cimitirele capit. Mai ales în Cim. Beliu”. Aici figurează înmormântaţi, în locul de veci nr. 50-3 (redăm *ad litteram*): Demetrescu-Buzău, Demetru, 1883–1923, scriitorul Hurmuz, fiul doctorului D. Ionescu-Buzău; Ionescu-Buzău, Const., 1885–1914, a scris versuri; Ionescu-Buzău, Daniel, 1887–1921; Ionescu-Buzău Dem. 1855–1907, doctor, publicist; soţie: Eliza,1864–1938, părinţii scriitorului Hurmuz. Prin menţionarea numelor acestora s-ar putea răspunde la întrebarea: *unde sunt înmormântaţi părinţii lui Urmuz?*, dar în acelaşi timp adânceşte misterul absenţei numelor lor de pe coloana monument-funerar aflată la mormântul lui Urmuz unde sunt trecuţi: Preot Filip-Paşcan [?u] (??–??) şi soţia sa Maria 1827–1898; Petru P. Paşcanu 1853–1933; Ana P. Paşcanu 1858–1944, Aurora N. Vorvoreanu 1893–1952 (soră); Colonel Nicu Vorvoreanu 1889–1938; Laetiţia Ionescu-Buzău 1899–1919 (soră); Dr. Daniel Ionescu-Buzău 1887–1921 (frate); Alice Ionescu-Buzău ??–1919; Florica Stoicescu 1890–1988 (soră); Constantin Stoicescu 1886–1959; Familia Vorvoreanu/ Eliza 1884–1973 (soră); G-ral Virgil 1884–1975; Ing. Virgil Const. 1914–1994; Marieta 1925–??; Doctorul Christian Pashcan (? frate preot Paşcan), Născut la 7 aprilie 1847/ Decedat la 7 decemb. 1879. (*Adăugirile din paranteze şi semnele de întrebare aparţin acad. Gh. Păun.*)

Cărţi şi autori

Avatarul lui Vintilă Horia

Olimpia IORGA-POPESCU

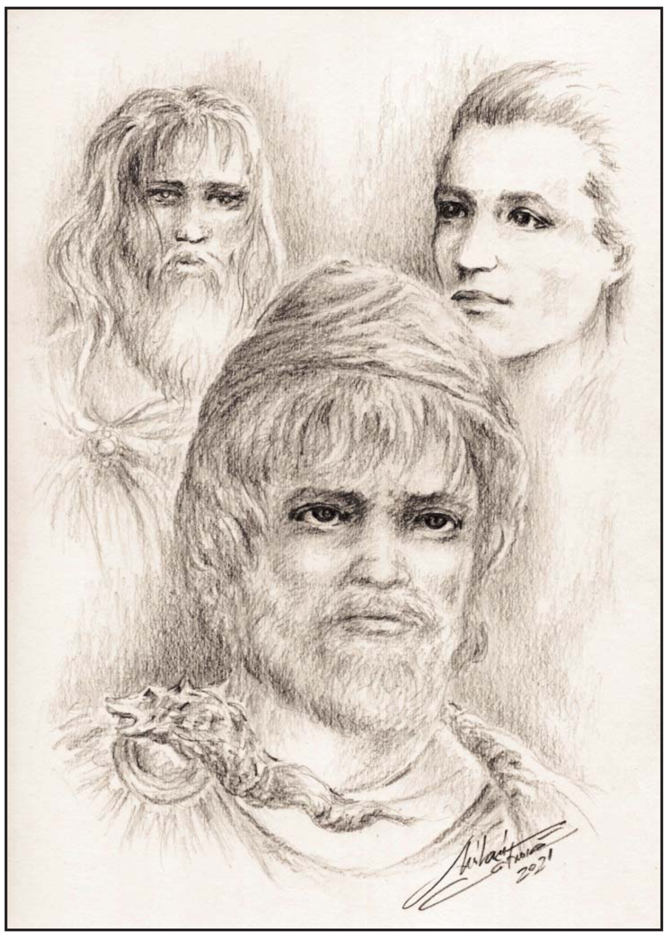
Pentru a înţelege de ce atunci când Vintilă Horia îşi sistematizează temele mari ale operelor sale, pe lângă dragoste, precizează şi tema exilului, ar trebui să studiem operele cu care a debutat, ca şi tot ce a publicat el cu mult timp înainte de 1945, când este luat prizonier de către nemţi şi când nici nu bănuia că îşi va petrece cea mai mare parte a vieţii în exil. Imediat după debutul său, în 1936, când nu împlinise încă douăzeci şi unu de ani, a publicat articole şi poezii din care răzbăteau puternice sentimente de dragoste şi ataşament faţă de ţinuturile natale, ideea de mândrie că aparţine poporului român şi gândul că niciodată nu se va putea desprinde de legătura sa cu cei care, cu lacrimi şi sânge, au apărat glia. Tema exilului este caracteristică operelor sale numai după 1945.

Două dintre compoziţiile sale, scrise cu mulţi ani înainte de a-şi începe chinuitorul exil, impresionează şi dau fiori, acestea fiind poezia *Avatar,* publicată în ianuarie 1937, şi seria de articole cu titlul *Cântarea României,* publicate în februarie 1942. Deşi în 1960 conducătorii regimului comunist din România boicotaseră festivitatea de înmânare a primului Premiu Goncourt câştigat de un scriitor român, care era Vintilă Horia, totuşi ulterior au folosit titlul său pentru denumirea unui festival de pe stadioane, care, pe lângă unele fapte reale de cultură, cu surle şi trâmbiţe, preamărea dictatura de atunci. Cu siguranţă cei care au iniţiat festivalul nu citiseră imnul sublim şi amplu închinat, cu mulţi ani înainte, de către Vintilă Horia patriei sale şi intitulat *Cântarea României.* Nici sensul poemului compus de Alecu Russo, în 1850, cu acelaşi titlu, *Cântarea României,* nu are vreo legătură cu cel dat festivalului de care am pomenit mai sus.

În prezentul articol nu mi-am propus să stărui decât asupra poeziei *Avatar*, din care cu siguranţă se poate vedea că exilul părea de neconceput pentru viitorul lui Vintilă Horia. Numai aşa înţelegem de ce, într-un interviu acordat Marilenei Rotaru, după 1989, îi spune acesteia că nu ştie ce s-ar întâmpla cu el dacă ar coborî dintr-un avion pe aeroportul Otopeni. Poate ar leşina, poate ar plânge, poate ar muri sau i s-ar face rău şi nici nu-şi poate închipui cum ar reacţiona.

Deoarece cuvântul *avatar* nu este prea des folosit, zăbovesc puţin asupra sensului său, ca şi asupra evoluţiei acestui sens de-a lungul timpului. Substantivul *avatar* provine din religia hindusă şi denumea o manifestare trupească de reîncarnare a unei fiinţe divine în formă de om sau animal. Acest substantiv desemna de fapt transformarea unei zeităţi, care ar exista dincolo de realitate şi care apoi s-ar manifesta trupeşte. Ulterior a fost folosit şi pentru personificarea unor idei sau atitudini, iar acum a început să fie folosit şi pentru transformarea unor persoane sau vietăţi reale în forma lor virtuală.

De fapt, articolul meu ar putea fi întitulat *Reîncarnarea sau transformarea lui Vintilă Horia,* sub influenţa trăirii unor evenimente din trecutul istoric al României. Atât de puternice sunt trăirile autorului atunci când studiază luptele înaintaşilor, încât se reîncarnează în luptător, participă la bătălii sângeroase, devine ostaş al lui Stefan cel Mare, se simte în mod real un erou care şi-a dat viaţa pentru pământul patriei sale. Reîncarnarea sa în oştean care luptă este totală. Simte rănile din războaie, poartă sabie şi coif, simte că şi-a dat viaţa pentru pământul udat *cu lacrimi şi sânge* de către strămoşii săi.

Am căutat prin veacuri bătălia
În care să mă simt a fi luptat.
Şi spadei care'ntâi m-a sângerat
Am vrut să-i ştiu şi să-i cunosc trufia.

Citind despre reîncarnarea sa ca oştean, despre trăirile sale psihice, este normal să te întrebi: Oare cine i-a predat istoria pe parcursul şcolarităţii? Oare cine i-a format astfel de sentimente? Sau poate el a moştenit această sensibilitate de a înţelege şi retrăi fapte măreţe din istoria poporului român? În dorinţa sa de a cunoaşte trecutul eroic al poporului său, a căutat prin tomuri de documente, a vrut să cunoască mai bine izbânzile şi gloriile naţiei sale.

Am răscolit în tomuri de istorii
Pecetluite 'n slove peste file.
Am risipit nenumărate zile
Pe coama de argint a altor glorii.

Studiind fapte din istoria ţării sale, el a fost sigur că a participat la luptele crâncene ale neamului, că şi-a dăruit, ca şi înaintaşii săi, viaţa pentru ţară, că ar fi murit pentru ea, şi că şi despre sacrificiul său vor scrie cronicarii. Precum se vede, numai războaiele l-au impresionat până la a se încarna în om al acelor timpuri. Poate că şi alte fapte din istoria poporului nostru i-au determinat asemenea trăiri şi transfigurări, dar poezia se referă doar la acest subiect.

Şi cronicarii'n van îmi băsmuiră
Pomelnicul de zi din leat în leat.
Sub mărturii de sânge închegat,
Pe mine între morţi nu mă găsiră.

A retrăit prin reîncarnare, prin avatar, acele măreţe bătălii încât era convins că şi el trebuie să figureze pe listele de eroi căzuţi în războaie. A retrăit, prin avatar, durerea norodului care îşi pierduse în războaie voievodul care îi condusese în lupte. Desigur, acestea fiind numai puternice trăiri ale lui, în transcendenţă, dincolo de realitatea fizică, orice căutare a unor urme palpabile a luptelor nu se puteau găsi.

Mă dor şi-acuma rănile o mie
În veac de aprige 'ncruntări şi sânge.
Aud şi-acuma norodul trist cum plânge
Pe voevodul mort în bătălie.

Convingerea că a murit în bătălii este însă atât de puternică, încât nu cedează tentaţiei de a-şi căuta urmele participării şi dăruirii sale, nici măcar în ultima strofă. În toate cele şapte strofe ale poeziei nu există niciun semn de resemnare, de trezire din acest avatar, rămânând cu convingerea că atât de mult şi-a iubit ţara încât şi-a dat viaţa pentru ea.

Şi unde's coiful meu şi spada mea,
Între atâtea fulgere şi-oţele?
O! dintre toate morţile dacă-aş putea
Să plâng la căpătâiul morţii mele.

Citind tot ce a scris Vintilă Horia, înainte de 1945, anul începerii chinuitorului său exil, care include şi poezia *Avatar,* conţinutul romanului *Dumnezeu s-a născut în exil* se implică de la sine, ca şi spusa sa: *Pentru a supravieţui fără să-mi pierd minţile de durere am luat hotărârea, cu mulţi ani în urmă, să lărgesc frontierele ţării mele şi să consider Europa ca patrie mai mare* (postfaţa la romanul citat mai sus).

2. Anul, necunoscut până acum, este stabilit de noi conform „Raportului general asupra mersului şcolii (Liceului Teoretic de Fete din Tr. Severin – n.n.) în anul expirat" (1932 – n.n.), completat olograf de Eliza Vorvoreanu, aflat în Dosarul nr. 35 B/1929/1932, pagina 73 a, file 312 – DJAN Mehedinţi.

3. Informaţie existentă în lucrarea *Slavă eroilor şi vitejilor mehedinţeni,* autor Col. (r) prof. jurist Gheorghe Ploscaru (Editura Pro Transilvania, Bucureşti, 2005, p. 231).

4. Documentul se află în „Colecţia de manuscrise Vasile Mihăilescu", a Muzeului Olteniei (Inv. I 33.785), şi a fost publicat în lucrarea istorică *Ofiţeri români prizonieri de război 1916–1918. Mărturii zguduitoare,* autori: Luchian Deaconu, Otilia Gherghe (Editura Sitech, Craiova, 2013, pp. 320-339).

5. Conform informaţiilor depistate în adresa nr. 96.175/30 iulie 1932 a Direcţiei Învăţământ Secundar (nr. intrare 230/6 aug.1932), fila 72 a Dosarului 35 B (cu documente din anul 1929), Fond DJAN Mehedinţi.

6. Cf. dosarelor nr. 10/1924, nr. 17 bis/1926, nr. 22/1927 etc., fond Liceul de Fete Tr. Severin de la DJAN Mehedinţi.

7. Dan Sebastian Buciumeanu, *Surâsul cronicilor. Autori severineni,* Ed. MJM, Craiova, 2022, p. 15.

8. *Idem*, p. 10.

9. Adresa MIPCA nr. 20.325/1931 (Fond Liceul de Fete, DJAN Mehedinţi).

10. DJAN Mehedinţi, Dosar 35 B/1929–1932, fila 45.

11. *Idem,* fila 46.

12. Colonel (r) Prof. Jurist Gheorghe Ploscaru, *Slavă eroilor şi vitejilor mehedinţeni,* Ed. Pro Transilvania, Bucureşti, 2005, p. 231.

13. Dosar 64/1936–1937, fila 120, Fond Liceul de Fete, DJAN Mehedinţi.

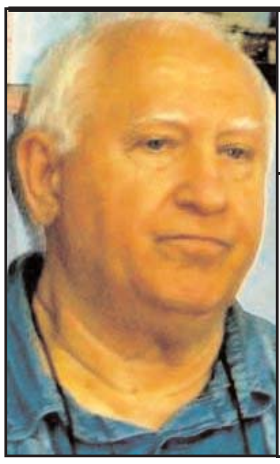
14. Adresa nr. 20.974/29 iunie 1937, fila 18, Fond. DJAN Mehedinţi.

15. Adresa MICA nr. 27.748/29 octombrie 1936, fila 150, aflată în Dosar 64/1936-1937 inv. DJAN Mehedinţi: „Către D-na Directoare a Lic. de Fete din T. Severin. Doamnă Directoare, Avem onoarea a vă face cunoscut că Ministerul prin ordinul No. 153.241/936, a aprobat detaşarea d-nei Eliza Vorvoreanu pt. cursul anului şcolar 1936/937 (sic!) de la acel liceu la Bucureşti, la 4 ore lb. română la Şc. Comercială Elementară no. 2 şi 2 ore filosofie la Lic. Carmen Sylva" şi adresa Serviciului Local de Învăţământ Craiova nr. 27.644/3 noiembrie 1936 (Dosar 64/1936–1937, fila 146): „Doamnei Directoare a Lic. de Fete T. Severin. Doamna Directoare. În urma adresei Insp. Şcolar Bucureşti, avem onoarea a vă face cunoscut că Onor Minister cu ordinul No. 153.241/1936 a aprobat *detaşarea dnei Eliza col. V. Vorvoreanu* (subl. ns.) profesoară titular de la acel liceu, la Bucureşti, Şc. comercială elementară No. 2 Fete (română 4 ore) plus Liceul Carmen Sylva".

16. Fond Liceul de Fete T. Severin, Dosar 64/1936-1937, fila 48, DJAN Mehedinţi.

17. Dosar 17/1938, fila 203, Fond Liceul de Fete, DJAN Mehedinţi.

Cărţi şi autori

Cântec pentru Rona

Ion ANDREIŢĂ

De multă vreme – de peste două decenii, aflăm din *Flacăra lui Adrian Păunescu (FIAP),* numărul din 1-7 aprilie 2022, unde găsim şi o „declaraţie de proprietate" privind acest frumos titlu de nobleţe jurnalistică –, seniorul Ion Andreiţă îşi adaugă numelui, adesea în presă, mai totdeauna în mesajele personale, sintagma *pălmaş cu condeiul.* Cred că am văzut scris şi *pălmaş al condeiului,* la fel de sugestiv. Avem aici, simultan, un semn de modestie, de profesionalism, de conştiinţă de breaslă şi, îmi asum îndrăzneala, de alint de mare clasă, posesorul titlului fiind conştient de toate acestea, de faptul că, în termeni exotic-militari de-am translata, el nu este deloc un *infanterist*, ci un *grad înalt*, un *samurai*, aş zice, prin măiestrie şi intransigenţă, prin priceperea cu care-şi foloseşte condeiul-spadă şi dedicarea cu care îşi slujeşte talentul, menirea şi neamul. Continuând analogia militară, nu pot încheia decât cu *Onor la Pălmaşul Condeiului!, Onor lui Ion Andreiţă!...* şi să consemnez la pagina din urmă a revistei titlul care-l „caracterizează întru totul", după cum o spune el însuşi în *FIAP, op. cit.* (Gh. Păun)

Excelent cunoscător al limbilor ucraineană şi română, scriitorul şi gazetarul Mihai Hafia Traista (prozator, dramaturg, poet), cetăţean român de naţionalitate ucraineană, scrie fluent în ambele limbi, ca un prunc botezat în două râuri înfrăţite. Cândva, mărturisea într-un interviu: „Operele mele în ucraineană, practic, le rescriu în limba română". Un singur scriitor mai cunosc, de asemenea virtuozitate şi talent: Corneliu Irod, care pare-se a-i fi un bun model lui Mihai.

Limba ucraineană, frumoasa limbă ucraineană… Tânără ca o mlădiţă, oficializată documentar în anul 1823 (conform aceluiaşi interviu), ea era vorbită de mult de către ţăranii ucraineni pe lângă casele lor, la muncile lor, în viaţa lor, în pofida faptului că reprezentanţi ai celeilalte limbi (înrudite; rusa) o considerau „grosolană, nedezvoltată", acceptând-o, cu aer superior, ca dialect al limbii ruse. Fac o paranteză şi-mi amintesc o poezie emblematică a scriitorului-teolog Alexei Mateevici, *Limba noastră*, din care memorez: *…Limba noastră-i limbă sfântă/ Limba vechilor cazanii/ Care-o plâng şi care-o cântă/ Pe la vatra lor ţăranii…* Şi: *Limba noastră-i graiul pâinii/ Când de vânt se mişcă vara;/ În rostirea ei bătrânii/ Cu sudori sfinţiră ţara.*

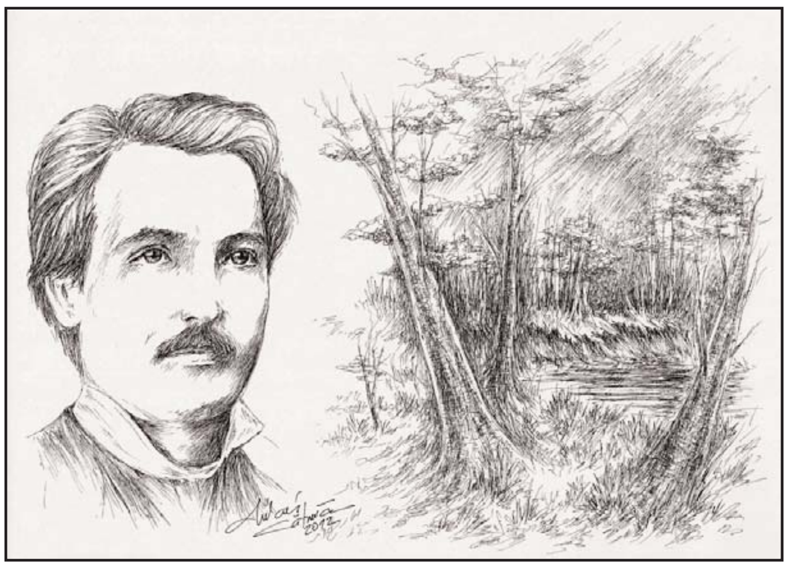
Aşa s-a întâmplat şi cu ţăranii ucraineni: oricât s-ar fi auzit în jurul lor cealaltă limbă, dominatoare, ei scoteau, din sufletul lor vechi, limba lor veche care-i împământenise în acea parte de lume – şi *o cântau şi o plângeau* în sudoarea frunţii lor trudite. Pentru că – vorba altui mare poet-luptător pentru apărarea limbii sale, Grigore Vieru: *…Iar când nu poţi/ Nici plânge şi nici râde,/ Când nu poţi mângâia/ Şi nici cânta,/ Cu-al tău pământ/ Cu cerul tău în faţă,/ Tu taci atuncea/ Tot în limba ta.*

Limba literară ucraineană, impusă mai târziu, din cauza împrejurărilor (vitrege) a evoluat, s-a dezvoltat din ce în ce mai puternic, datorită generaţiilor de scriitori care s-au succedat în numele aceleiaşi dragoste pentru cuvântul natal.

Un asemenea scriitor este Mihai Hafia Traista, care, deşi născut pe plai românesc, trăieşte de mic în limba lui natală, o învaţă, o scrie şi-o vorbeşte, alături de limba română. Din această frumoasă prietenie lingvistică se trage puterea şi talentul de-a scrie fluent în ambele limbi. O dovadă: acest recent volum al lui de poezii, *Oraşele fac jurământ în ploaie*, Editura RCR Editorial, Bucureşti, 2022, „carte finanţată de Uniunea Ucrainenilor din România" – şi nu ştii de-i scris direct în limba română ori „rescris" din ucraineană, dar curgând româneşte ca un cântec pe Iza şi Mara (patetice ape de care se leagă locul naşterii sale).

Volumul cuprinde două secţiuni: *Colinde şi cântece creştine* şi *Cântece pentru inimă şi suflet.* Poeziile din prima secţiune sunt inspirate din obiceiurile creştine din zona sa natală încă rezistentă, păstrată şi astăzi curată, sub noxele diferitelor curente. Sunt poezii într-o manieră care îmbină oralul tradiţional cu acribia cuvântului scris. Un exemplu: *Se apleacă brazii în munţii Carpaţi/ bucurie mare – pace între fraţi./ Cetina-i mai verde, Ierul e mai Ier/ azi se naşte Domnul, bucurie-n cer.* (*Se apleacă brazii*) Colindul acesta răsună „pe Vişeu în sus", „pe Tisa în jos", în Moldova şi-n Ardeal, „Dunărea albastră colindă şi ea" – pentru că: *Azi se naşte Pruncul cel Sfânt şi român/ şi renaşte ţara pe un braţ de fân.* Cu duioşie îşi aminteşte poetul: *Mi-a spus mama o poveste/ cu trei crai şi cu păstori,/ cu Prunc Sfânt născut în iesle/ şi cu steaua cea din zori.* (*Mi-a spus mama o poveste*) Şi ascultând, târziu, povestea mamei, poetul nu-şi poate învinge nostalgia, dimpotrivă: *Mă cuprinde până-n oase/ Ierul-Ier şi Iinul-Iin/ şi în suflet îmi miroase/ a gutui şi rozmarin* (poezia citată).

O poezie gravă, amintind de rosturile vieţii, este *Doamne, dă-mi o cruce,* trimiţând subtil la întâmplarea biblică în care Simon din Cirene ia pe umerii săi crucea lui Iisus, pe calea Golgotei. Altă poezie îndemnând la meditaţie pe tema păcatului, prin pilda *desfrânatei* din Biblie, este *Rahav*. Aceasta îmi aminteşte de două semnificative întâmplări asemănătoare, abordate de scriitori români. Este vorba de romanul *O femeie goală în faţa lui Dumnezeu* de Viorica Stavilă (personaj principal, Maria Magdalena), scris în limba franceză, pentru care autoarea a fost distinsă, în anul 1976, cu Premiul pentru literatură „Broquette-Gonin". Romanul a apărut şi în româneşte (tradus de autoare) la Editura Continent XXI Baricada, în 1996 – de negăsit astăzi. Cealaltă abordare a temei aparţine scriitorului

Pan M. Vizirescu: romanul inedit *Păcătoasa*, apărut recent în Editura Arena Artelor, Slatina, 2021, având ca personaj principal pe desfrânata Iudita. Toate cele *trei nimfe biblice* se spală de păcate după ce-l întâlnesc pe Iisus, devenind mărturisitoare şi apărătoare ale noii credinţe, creştine. În ceea ce o priveşte pe Rahav, sunt elocvente cuvintele notate de poet ca motto al poeziei sale: „Prin credinţă, Rahav desfrânata, fiindcă primise cu pace iscoadele, n-a pierit cu cei neascultători" (Evrei, 11, 31).

O poezie aparte, specială, este tulburătorul *Colind pentru Rona de Sus*, dedicată locului natal. Zice poetul: *Mi se preface trupu-n stea/ şi-n suflet îmi port glia,/ în tine Rona, draga mea,/ se naşte veşnicia.* Zice poetul din Nord – şi gândul meu aleargă spre Sud, în Oltenia, către o altă zicere. Se zice la olteni (poate şi la alţi români ori şi în alte părţi, nu-mi asum paternitatea) că atunci când pruncul se naşte, scoate primul strigăt şi trage prima gură de aer, jumătate din acest aer rămâne în el, în plămânii lui, pentru totdeauna; de aceea, orice am face, oriunde am merge, gândul întoarcerii ne bântuie nemilos. Iar pentru noi, cei născuţi la ţară – fie la Rona ori Măriţei, la Perieţi ori Bălăciţa, la Beba Veche, Răchiţele ori Cicăneşti – există, în plus, o rară şansă existenţialistă: acolo, la sat, s-a născut şi veşnicia – cum frumos o spune poetul.

Coincidenţă? – nu! semnificaţie – secţiunea a II-a (*Cântece pentru inimă şi suflet*) a volumului se deschide tot cu glia purtată în suflet de către poet – Rona: *Rona mea cu-amurguri sângerânde,/ cu dimineţi sculptate-n infinit,/ în aşteptarea vremurilor blânde/ şi a iubirilor făr' de sfârşit.* (*Cântec pentru Rona*) Poezie urmată imediat (nu se putea altfel!) de *Cântec de întoarcere acasă: Aş vrea să mă întorc, din nou, acasă –/ în satul meu, la colţul meu de rai –/ şi să invit toţi îngerii la masă/ să transformăm tăcerile în grai.// Să-mbrăţişez toţi prunii din grădină/ şi să mă rog amurgului plăpând,/ să îmi cioplesc un idol de lumină/ şi să grăiesc tăcut cu mama-n gând.* În numele acestei arzătoare dorinţe (*prima gură de aer!*), poetul îi cheamă (la masa cu îngeri) pe cei plecaţi: casa părintească, părinţii – plecaţi; rudele: nepoata (Irina Hedes) plecată; prietenii (Mycola Korsiuk) şi ei plecaţi; satele (*Cântec pentru satele părăsite*) – şi ele plecate; chiar şi o *Elegie pentru poeţii români.*

Bineînţeles, din acest ciclu nu putea lipsi poezia pentru femeia iubită, căreia îi declară fără rezerve, fundamental: *Eu adânc te iubesc pân' la moarte,/ te iubesc ortodox şi păgân,/ te iubesc când pornesc spre departe,/ te iubesc şi atunci când rămân.* (*Te iubesc ortodox şi păgân*) După care, sigur, poezia o ia, uşor-uşor, pe cărările ispitei: *Îmi e dor de tine, iar tu eşti departe,/ uite toamna trece, unde să te caut?/ când afară vântul şuieră a moarte,/ mai cânt o baladă, mai citesc o carte –/ undeva în mine răsună un flaut...* Apoi, aidoma unui Bacovia bine dispus, continuă: *Voi ierna la tine ca un mag de gheaţă/ cheamă-mă în casă, nu mă ţine-n prag/ am ajuns la tine rătăcind prin ceaţă –/ să-mi aduci aminte că mai sunt în viaţă,/ să-ţi aduc aminte cât îţi sunt de drag.// Voi ierna la tine pân' la primăvară/ voi aduce lemne multe pentru foc,/ tu vei scoate vinul roşu din cămară/ şi vom bea, iubito, în fiecare seară...*

Iubirile poetului Mihai Hafia Traista sunt mai mult trăiri în amintire, pentru iubita pe care n-o poate uita; posibil sentimentele, starea unei vârste când soarele se pregăteşte să treacă de amiază. Melancolice, adesea triste, aceste poezii au ceva baladesc în ele; alteori, un aer de romanţă (cred că multe ar putea fi puse pe muzică): *...Se aşterne toamna în sufletul meu,/ mă despart de vară cu păreri de rău.* (*Balada despărţirii de vară*) Dacă ar fi, totuşi, să-l apropiem de un alt poet-cântăreţ al iubirii, acela este Serghei Esenin, a cărui vibraţie pulsează în generaţiile noastre (discret, abia perceptibil) de mai bine de o jumătate de secol. Scrie Mihai, ademenind himere: *Te visez prin păduri cărunte de ger/ alergând pe poteci despărţite de frig,/ când zările mor, numai eu te mai strig/ şi gorunii-n genunchi se mai roagă la cer.* (*Te visez prin păduri cărunte de ger*) Decorul este cum nu se poate mai potrivit (autoru-i şi un reputat dramaturg): *Învelite în ceaţă zac triste în fum/ gravide gări, ce mai nasc câte-un tren,/ când numele tău mi-e doar un refren/ de cântec nebun ce mă-ndeamnă la drum* (aceeaşi poezie). În viaţă fiind, ori în viaţa de dincolo, într-o ambiguitate fericită, poetul îşi cheamă iubita*: Să vii la mine ca la o înviere/ eu te aştept la umbra unor maci,/ tu să te-mbraci în straie de tăcere,/ când vei veni la mine să mă taci.* (*Să vii la mine ca la o înviere*)

Poate că valorosul scriitor Mihai Hafia Traista n-ar fi pe deplin Mihai Hafia Traista, dacă n-ar fi şi un atent observator la lumea în care trăieşte. Talentatul poet dovedeşte o sensibilitate acută faţă de ceea ce se întâmplă în imediata apropiere, faţă de drama prin care trece neamul său. Lăsând de o parte lira duioşiei, a colindelor melancolice şi a iubirilor târzii, el îmbracă armura poetului-cetăţean – şi acuză, în numele celui mai sfânt şi mai elementar drept uman, dreptul la viaţă, în poezia *Ucraina-i scăldată în sânge...: Ne e bolnavă planeta şi plânge,/ în hohote plângem şi noi,/ Ucraina-i scăldată în sânge,/ noi cu toţii luptăm în război.* Şi: *Trăim în pragul marilor dezastre,/ ne scoate viaţa zilnic la mezat,/ purtăm în suflet drama spaimei noastre/ ca pe o rană-n pieptul împuşcat.* (*Trăim în pragul marilor dezastre*)

Şi astfel titlul cărţii – *Oraşele fac jurământ în ploaie* – se rotunjeşte, prin conţinutul ce-l cuprinde, în *Oraşele fac jurământ în ploaie – sub ploaia de gloanţe, de bombe, de rachete...*

Catrenele lui Teofil Răchiţeanu (I)

Theodor CODREANU

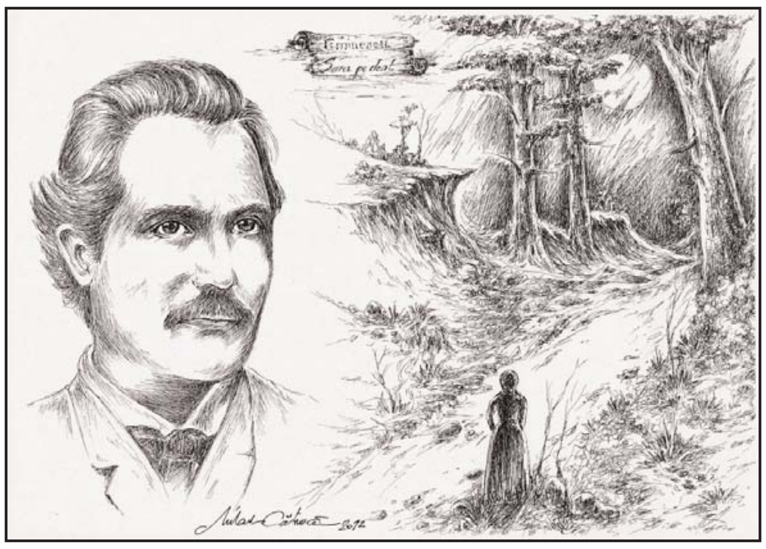
A*scetul din Apuseni,* **Teofil Răchiţeanu** (1), întors definitiv la baştină din 1974, ca profesor de limbă şi literatură română, remarcat cu un an înainte de Geo Bogza (într-o tabletă din *Contemporanul*), în care-i recunoştea talentul şi-i prevedea un viitor pe măsură, după poemele şi scrisorile trimise (debutase editorial în 1969, cu *Elegii sub stele*), n-a fost, totuşi, un „răsfăţat" al criticii, după cum ar fi meritat profunzimea harului său, amintindu-mi, din acest punct de vedere, de un poet şi prozator remarcabil, Ion Gheorghe Pricop, din cealaltă parte a ţării, care a profesat întreaga viaţă, tot ca dascăl de limba şi literatura română, într-un sat din apropierea Prutului, Duda, jud. Vaslui. „Vina" poetului din Răchiţele, dincolo de condiţia de „provincie", e că n-a intrat în jocul „complexelor de cultură" de după Al Doilea Război Mondial, disociindu-se, ontoestetic, de *módele* de succes ale vremii, de orice *boemă*, programatic, cum se exprimă în unul dintre catrenele sale târzii, al 1001-lea, constituit ca *post-scriptum* nu numai la ceea ce a numit *efulguraţii,* ci la întreaga operă: „Ci şaizecist eu nu sânt, şaptezecist nu. Şi nu-s/ Nici optzecist (cohortei acestei nu-s afin),/ Nu-mi ies în cale crâşme, alcoolul nu-mi inspiră/ Un vers măcar. Zamolxe, eu ţie doar mă-nchin!..." (*P.S. Profesiune de credinţă*) Cu asemenea „orgoliu", s-a încumetat să scrie poezie cu armătura vechilor forme clasice şi folclorice, *singurătatea* de care s-a înconjurat transformându-se într-o *singularitate canonică* (Harold Bloom), menită să-l excludă dintre *progresişti,* asigurându-şi, astfel, condiţia de *întârziat.* Disocierea dintre „progresişti" şi „întârziaţi" a fost provocarea aruncată literaturii de către Charles Baudelaire, în 1857, într-un eseu despre Gustave Flaubert. Autorul *Florilor răului* remarca faptul că „progresiştii" au marele avantaj al succesului imediat, sunt *novatorii* demni de a sta pe *soclul gloriei* imaginare. Dar el, Baudelaire, s-a recunoscut a sălăşlui printre „întârziaţi", alegând, între altele, să scrie în formă clasică, rămânând un „romantic" când romantismul sucomba. Şi mai spunea Baudelaire că, totuşi, întârziaţii (ca *antimoderni* ce sunt!) au un avantaj: venind mai târziu la festinul literaturii, ei au perspectiva privirii *întregului,* mergând la *esenţă,* încât progresiştii se pomenesc repede învechiţi, pe când veritabila *modernitate* le este hărăzită „întârziaţilor". Câtă dreptate a avut Baudelaire ne-o arată gloria lui de precursor al modernităţii, chiar în sensul cunoscutei cărţi a lui Antoine Compagnon, *Les Antimodernes, de Joseph de Maistre à Roland Barthes,* Paris, Gallimard, 2005. Altminteri, eseistul francez a scris nu mai puţin decât trei cărţi despre antimodernitatea/ modernitatea lui Baudelaire.

Păstrând proporţiile, lirica lui Teofil Răchiţeanu se înscrie într-un asemenea acomodat tipologic şi istoric, riscând, de pildă, să nu fie menţionat nici măcar ca autor de dicţionar în noua tablă de valori progresist/postmodernistă din *Istoria critică a literaturii române* a lui Nicolae Manolescu. Optând pentru condiţia de „întârziat", el are însă avantajul de a rămâne proaspăt şi autentic, vieţuind în plasma profunzimilor ontoestetice, singularitatea lui purtând sigiliul *plânsului arheic, voievodal,* din volumul *Somn de Voevod*, scris în anii 1970-1972, dar publicat în 1980, cu toate întârzierile şi deformările cenzurii de-atunci. (2)

E*fulguraţiile* **par a fi** din categoria „opere minore", de regăsit şi la mulţi autori de pe mapamond, sintagma fiind folosită pentru scrierile „marginale" danteşti. Modelul *efulguraţiilor* sunt celebrele catrene ale lui Omar Khayyam, căruia, de altfel, îi închină cinci poeme de acest fel în *Efulguraţii* (*Sentimente cu poeţi*), Cluj-Napoca, Editura Scriptor, 2022, prefaţă de Rodica Lăzărescu. Catrenele de aici intră, s-ar putea zice, în rândul creaţiilor ocazionale, în urma lecturilor „sentimentale", interferând într-o poezie imnică şi odică, numărul dedicaţiilor către un autor arătând nu doar afinităţile elective, ci şi potenţialul valoric al acestora. În fruntea tuturora nu putea să fie altul decât Eminescu, voievodul-arheu al operei sale (13 catrene), urmat de Lucian Blaga (8+1), Bacovia (6), după care urmează, cronologic, Ion Vinea, Dimitrie Stelaru, Emil Botta, Arghezi, Ion Pillat, Geo Bogza, Gheorghe Pituţ, Ioan Alexandru, Nichita Stănescu, Ana Blandiana, A.E. Baconsky, Aurel Rău, Teohar Mihadaş, Dosoftei, Magda Isanos, Esenin, Ovidiu, François Villon, Rainer Maria Rilke, Shakespeare, Baudelaire, Gérard de Nerval, Novalis, Omar Khayyam, Petru Creţia, Ştefan Aug. Doinaş, Cezar Ivănescu, Al. Philippide, Horia Bădescu, Adrian Popescu, Dinu Flămând, Ion Mircea, Marcel Mureşanu, Gheorghe Păun, Dumitru Mălin, Nicolae Silade, George Corbu, Ion Cristofor, Oana Boc, Ioan Cuciurcă, Nicolae Mocanu, Olimpia Radu, Paula Romanescu, Sapho, Orfeu, Homer (cu unul sau cu alte câteva catrene). Urmează partea a II-a, *Efigii* (Avram Iancu, Constantin Brâncoveanu, Brâncuşi, Irina Răchiţeanu-Şirianu, Tudor Gheorghe, Maria Tănase, Sava Negreanu-Brudaşcu). Partea a III-a e închinată Poesiei, iar o Anexă, „echinoxiştilor primi".

Ce e poesia în catrenele lui Teofil Răchiţeanu?

Spre deosebire de „omul recent", poetul continuă să creadă în sacralitatea *poesiei,* aceasta fiind

„mereu în tot şi în toate", o boală, dacă vreţi, „ce umblă prin lume, blând soare./ Peste Munţi de Apus aşternută paloare,/ Tristeţe-nsorită, fericire ce doare/ Şi nicicând şi niciunde vindecare nu are..." (*Poesia*) Pentru poet, este liturghia zilnică, „Ce îmi nopţile-nziuează/ Şi zilele-nnoptează..." (*Poesia, Poesia*) Iar poetul este „un strop de Dumnezeu": „El cât trăieşte pătimeşte./ Lui fiecare cuvânt e-o cruce/ Pe care fiinţa-şi răstigneşte..." (*Un strop de Dumnezeu, poetul*) Dovadă: „Nu oare Dumnezeu/ A scris cu mâna mea aste catrene,/ Ca semn că poate sânt ori poate-oi fi/ Ceva mai mult decât nimic în vreme?..." (*Un ultim gând*)

Toate acestea le-a putut afla şi de la *împăraţii poeziei,* iar primul dintre ei, cel al limbii române, este acela care trece peste Nistru şi Tisa, „visător, spre Marea Mare", „pe un zimbru sfânt călare": „Stă pe umeri al lui Luna, Soarele pe celălaltu./ Arde-n frunte-i blând luceafăr – împărat cum nu e altul." (*Împărat cum nu e altul...*) În cele treisprezece catrene, Teofil Răchiţeanu încearcă, prin metafore vii, să schiţeze o exegeză lirică a Împăratului venit în lume ca *tânăr voevod* al scrisului: „Chip de zeu tânăr din ceruri mai înalte ca Înaltul,/ Pe pământ şi-n toate cele pământeşti mereu învinsul./ I mă-nchin căci chipu-acesta frumuseţe şi durere-i/ Şi amândouă, -ngemănate, sfinte, izvorăsc dintr-însul." (*La un portret al Eminescului,* I) Poezia lui, „O divină-alcătuire/ Din româneşti duh şi fire,/ De din ieri, din azi, din mâine –/ Lacrimă Limbii Române...", poezia lui fiind singura vrednică a sta lângă Shakespeare: „Nu putu evu-acela întreg să îl înveţe./ «Divine Brit», le toate-nvăţă el de la tine./ Ci amândoi ce evu-acesta-al meu nu poate,/ Divinilor, mă iată, -nvăţaţi, acum pe mine..." (*Mă-nvaţă azi pe mine. Eminescu - Shakespeare*)

Celălalt poet al inimii sale, *ostracizatul* Lucian Blaga, şi el portretizat într-o sintaxă teofilrăchiţeană inconfundabilă: „Ci, mut, în elu-şi sta, uitat de vremea-i/ Ca soarele-ntr-un nour de plumb, greu,/ Ca-ntr-un cavou de piatră o tăcere,/ Ca-ntr-o planetă moartă Dumnezeu..." (*Ci mut, în elu-şi sta, uitat de vremea-i*) Prin Cluj, cel din Lancrăm, „Trecea ca un zeu, în gând/ Taine vechi adulmecând/ Şi-n urma paşilor Lui/ Răsăreau pe-alei statui..." (*Blaga preumblându-se prin Cluj*) În urma celor doi Zei, se arată umbra de plumb a lui Bacovia: „De plumb era zarea până departe/ Şi, greu de tristeţe, amurgul pe ea./ Şi un corb, deodată, vâslind ca prin moarte –/ Al lui Bacovia suflet era?..." (*Al lui Bacovia suflet era?*) Tristeţea galbenului de Bacovia, întinsă în lume şi în propria fiinţă, e copleşitoare: „O tristeţe e astăzi în aer –/ Galben de Bacovia, greu,/ În care părăsit de toţi zeii,/ Topeşte-se sufletul meu..."

Iată şi confruntarea lui Arghezi cu Dumnezeu: „Puteri, câteodată, simţea în el, de zeu,/ Se războia, atunce, cu însuşi Dumnezeu./ Dădea în el cu barda ori îl lua la trântă./ Miracol – Poesia-i curgea din condei, sfântă..." (*Arghezi*) Între contemporani, îl răvăşeşte condamnarea la moarte a ultimului Orfeu: „Muri învins de dúşmani şi ultimul Orfeu./ (Satanică fu vremea-aceea în derivă)/ Sufletul lui în liră-i închisu-şi-l-a. Azi/ El în Olimp cu zeii-i. Cu ei deopotrivă..." (*Cezar Ivănescu,* I) Horia Bădescu: „E iarăşi toamnă-n Clujul meu bătrân,/ În tot şi-n toate ea-i din nou stăpână./ Ca în poemul lui Bădescu e/ Pe care-l – cine, oare? – -n mine-ngână..." (*Ca în poemul lui Bădescu e*)

Dar să vedem ce-a luat de la creatorul tradiţiei catrenelor: „Mereu, mereu la tine mă-ntorc, Omar Khayyam,/ Într-ale-nţelepciunii mi-eşti, între toţi, Divinul./ Iubirii, ca şi tine, de când mă ştiu, mă-nchin./ Ea zi de zi mi-i pâinea şi stihul tău mi-i vinul..." (*Mereu, mereu la tine mă-ntorc, Omar Khayyam*) Lui poate să-i împărtăşească cu ce s-a ales Teofil Răchiţeanu din catrenele khayyamene: „Ci voi muri, învins de-acel amar/ Ce viaţă-mi fu-o, Doamne, un de la Tine dar –/ o mie de catrene făcui – oare-n zadar?/ Când ne-om vedea,-mi vei spune ce crezi, Khayyam Omar..."

Efigiile tind să se înalţe dincolo de condiţia poemelor ocazionale. Sufletul Iancului se profilează pe Crucea Ardealului, Brâncoveanu, martirul, este „Sfânt credinţei noastre nume"; cu Brâncuşi s-a întâlnit în vis, ieşit la plimbare prin lume cu Dumnezeu, Irina Răchiţeanu-Şirianu, cu glasul ei de Măiastră, „Când glăsuie,-nfloresc în noi misteruri"; Tudor Gheorghe „De dor zice-ne, de jele, de iubire, -mpărăteşte", iar Maria Tănase, „Ca o apă glasul ei/ Îngânată, -n somn, de zei,/ Freamăt românesc de fire –/ Pură îndumnezeire..."

Cititorul de azi îl vede, poate nu chiar ca-n vis, pe Omar Khayyam, îmbrăţişându-şi, după secole, ucenicul din Munţii Apuseni.

Note

1. Născut la 5 ianuarie 1943, la Răchiţele, judeţul Cluj.

Volume publicate: *Elegii sub stele* (1969), *Somn de voevod* (1980, ed. a doua, 2015), *Planete de melancolie* (1986), *Poeme-nserate* (1990), *Poesii de mai demult* (1994), *Partea mea de dragoste* (1996), *Ora singurătăţii* (1998), *Tărâmul de rouă* (2002), *Efulguraţii* (antologie de autor, 2002), *Efulguraţii* (pagini de jurnal, 2002), *Rânduri către tineri ardeleni* (scrisori ale lui Geo Bogza către Teofil Răchiţeanu, Ilie Rad şi Viorel Mureşan, 1973-1991, 2003), *Alizeul de dor. Poesii din celălalt mileniu* (2006), *Patimile după Iancu* (2006), *Apa din care bea curcubeul* (2008), *Improvizaţii* (2008), *Efulguraţii. Catrene* (2008), *Din vechi scrinuri adunate* (2009), *Cazul Şuşman în judecata răchiţenilor* (2009), *Lebăda neagră* (2011), *Cu doru' şi dragostea* (2012), *Cu rouă de Răchiţele* (2014), *Numele ei mi-l ningeţi* (2015), *Amintiri în zigzag. Marin Iancu în dialog cu Teofil Răchiţeanu* (2015), *Împărat singurătăţii* (2017), *Efulguraţii. Ultime catrene* (2018), *Frunze* (2018), *Elegii pentru restriştea voievodului* (2018), *Poeme cu mama* (2020), *Picătura deşartă a gloriei* (2020), *Epigrame, şarje, glume* (2020, 2021), *Efulguraţii. Sentimente cu poeţi* (2022), *În zigzagul gîndului. Noi-vechi-noi efulguraţii. Addenda* II (2022).

2. A se vedea eseul *Poezia plânsului arheic*, în Theodor Codreanu, *Revizuiri critice,* Bucureşti, Editura Academiei, 2019.

Cărţi şi autori

Istoria între legendă şi adevăr

Ioan HOLBAN

Dacă Andrei Breabăn şi-ar fi scris romanele, studiile, legendele şi „întâmplările adevărate" despre epoca şi personalitatea lui Ştefan cel Mare şi Sfânt la începutul secolului trecut, când N. Iorga domina câmpul cultural după retragerea în politică a lui T. Maiorescu şi când E. Lovinescu era încă tânăr, iar G. Ibrăileanu era (prea)ocupat cu revista *Viaţa Românească,* ar fi oferit cel mai bun şi consistent răspuns la „somaţia" marelui istoric: prozatorii şi dramaturgii să scrie despre domnitorii *eroi* ai Evului Mediu românesc. Atunci, s-a scris o destul de cuprinzătoare maculatură – nuvele, romane, piese de teatru, pe care, prin 1920, E. Lovinescu o califica drept o „literatură cu haiduci": nici mai mult, dar nici mai puţin decât atât, cu vorba sa. Pe firul unei tradiţii foarte robuste, însă, (re)confirmată cu romanele lui Mihail Sadoveanu, de exemplu, Andrei Breabăn scrie o sumă de eseuri şi romane şi „culege" legende istorice despre epoca lui Ştefan cel Mare în *Regatul Muşatinilor, Vitejii Măriei Sale, Visul Măriei Sale* şi acum, în urmă, în *Din vremea lui Ştefan Vodă. Eseuri, tradiţii şi legende româneşti* (Editura Timpul, 2021), respectând parcă întocmai proiectul lui N. Iorga. Cu romanele sale, Andrei Breabăn vesteşte, poate, resetarea speciei romanului istoric, spuneam altădată, o specie ce părea compromisă azi, după atâtea eşecuri şi atât de puţine izbânzi (Dana Dumitriu, Ştefan Agopian). Masivul volum apărut acum, *Din vremea lui Ştefan Vodă*, se adaugă unei bibliografii impresionante; aici, Andrei Breabăn *încadrează* miezul ştefanian al nucleelor romaneşti, tradiţiilor şi legendelor, cu câteva eseuri, *exerciţii de admiraţie,* în fond, a unor personalităţi culturale şi istorice despre care autorul rosteşte într-o retorică înaltă, avântată, luând act de *importanţa* personalităţilor vizate, lăsând deoparte terenul, eventual, alunecos al ipotezelor şi faptelor (im)probabile; titlurile sunt elocvente: *Geniul eminescian în prag de aniversare, Eminescu şi mitul dacic*, despre Ciprian Porumbescu în *Scripca de aur a românilor, Tudor Arghezi, un nume, un simbol, o legendă, Spătarul Nicolae Milescu, Dimitrie Cantemir – deschizător de drumuri în cultura română şi mondială, Mihail Kogălniceanu – fondator al României moderne, Doi titani ai politicii româneşti* (Ion C. Brătianu, C.A. Rosetti), *O nouă stea pe cerul României* (N. Titulescu), *Everestul României* (N. Iorga), *Titu Maiorescu – făuritor de genii.* Eseurile nu lasă loc niciunei îndoieli, fixând *permanenţele* culturii şi istoriei naţionale, în ceea ce au acestea *definitiv* în construcţia patrimoniului nostru, în fapt, a fibrei neamului. În aceeaşi logică sunt scrise şi textele din a treia secţiune a volumului, *Istoria pe înţelesul tuturor,* unde Andrei Breabăn abordează teme precum Ţările Române şi marile imperii, dimensiuni naţionale ale răscoalei din Transilvania, condusă de Horea, Cloşca şi Crişan, figura lui Tudor Vladimirescu (*Marele Pandur la aniversare*), intrarea lui Mihai Viteazul în Bucureşti, Unirea Principatelor Române, Unirea Basarabiei cu România, Tratatul de pace de la Bucureşti din 24 aprilie 1918 etc.

Pivotul cărţii lui Andrei Breabăn este *vremea lui Ştefan Vodă,* cuprinzând majoritatea textelor din sumar, cărora autorul le spune *întâmplări adevărate şi legende istorice;* Andrei Breabăn explorează teme foarte diverse şi pasionante, multe necunoscute sau aflate sub semnul de întrebare al ipotezelor de tot felul: legătura „misterioasă" a lui Ştefan cu Mănăstirea Zografu de la Muntele Athos, unde va fi vrut să se călugărească, „stagiul" în Italia, la îndemnul lui Iancu de Hunedoara, la *condotieri,* pentru a învăţa meşteşugul armelor şi strategiile de luptă, demontează povestea mincinoasă despre Vlad Ţepeş, contestând un mit comercial contemporan (jocurile „murdare" ale Coroanei maghiare, câteva cărţi „denigratoare" ale unor cărturari ruşi, răspândite în toată lumea creştină şi un film „făcut de un american" au dat o „palmă ruşinoasă" românilor, care nu au protestat „cum ar fi fost normal, ba chiar au acceptat palma adusă eroului nostru, inventând aşa-zise Castele ale lui Dracula cu care acum suntem renumiţi în toată lumea. Cea mai mare minciună, care ne dezonorează ca naţiune şi aşază o pată nemeritată pe numele de român. Pentru cine nu ştie adevărul, numele Drago atribuit în chip stâlcit acestui mare erou al neamului nostru vine de la omagiul adus de popor tatălui său, numit în vremea lui Vlad Drago, fiindcă a fost singurul român care a făcut parte din Ordinul Dragonilor fondat de Regele Sigismund de Luxemburg, având ca principal obiectiv apărarea creştinătăţii de pericolul otoman, statut socotit a fi o mare onoare la acea vreme. Numele i-a fost preluat de urmaşi, devenind Draculea după accepţiunea românească a termenului de Dragon care nu are nimic de-a face nici cu diavolii de care vorbesc cărţile biblice şi nici cu vârcolacii plăsmuiţi de unii"), introducând întâmplările adevărate prin sintagma *se spune,* luându-şi, în acest fel, o marjă de siguranţă în faţa istoricilor, adesea, prepuelnici. O contribuţie documentară foarte valoroasă este aceea la biografia lui Alexandru Voievod, fiul lui Ştefan, uitat, ignorat: stabileşte arborele genealogic, fixând faptul că mama sa este Maruşca şi nu Evdochia de Kiev, cum cred nu puţini istorici atestaţi ca atare (argumentul este găsit în Pomelnicul de la Mănăstirea Bistriţa, unde se pomeneşte „Maruşca, mama lui Alexandru"), desface ceea ce numeşte „o enigmă a istoriei", urmărind asocierea, în 1474, la domnie, prin studiul „unor documente emise după această dată", Alexandru fiind „locţiitor al Domnului Ţării", un adevărat „guvernator în Ţinutul de Jos al Moldovei", ctitor al curţii domneşti de la Bacău şi al Mănăstirii Grigoriu de la Muntele Athos, lămureşte data privind naşterea şi identitatea mamei fiului celui mare al lui Ştefan, Andrei Breabăn abordând o discretă polemică, atent cordială, cu Ştefan S. Gorovei, până la cauzele morţii care au rămas „tăinuite cu grijă în epocă", ascunse astfel posterităţii: autorul susţine, în această privinţă, ipoteza asasinatului politic.

Alexandru e o victimă a pierderii izvoarelor arhivistice, „o parte dispărute în focul jefuitorilor, altele şterpelite, iar unele chiar măsluite sau încărcate cu venin ucigător", Andrei Breabăn realizând o adevărată *monografie* a vieţii fiului celui mare al lui Ştefan, moştenitor al coroanei bizantine prin căsătoria cu Maria de Mangop, iar argumentele pe care autorul le descoperă, în analiza *epitrahilului* aflat la Mănăstirea Putna, cu cele două portrete – Ştefan şi Alexandru – sunt de nerefuzat: „Cel care ar fi urmat Soarelui Moldovei şi i-ar fi dus lumina mai departe, continuând s-o cârmuiască cu aceeaşi vrednicie şi înţelepciune, a sfârşit din viaţă în mod fulgerător, înainte de a împlini patru decenii.

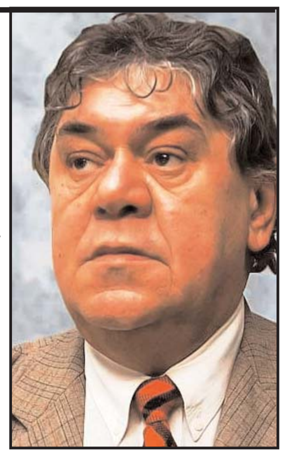
Din motive care nu au ajuns până la noi, moartea prinţului a fost tăinuită cu grijă în hăţişurile unor interese obscure, fie din nevoia de a acoperi pe cineva, fie pentru că nu s-a ştiut adevărul, ucigaşii pierind sau făcându-se nevăzuţi. Singurele dovezi care fac referire la acest moment tragic din istoria neamului nostru pe piatra pusă pe mormântul de la Bistriţa, pe care s-au consemnat cuvintele: «Alexandru voievod, fiul lui Ştefan voievod, care a murit în oaste». Ce s-ar putea ascunde în spatele acestor cuvinte simple, menite parcă anume să ne tulbure gândurile şi să ne facă să ne punem întrebări? La fel ca inscripţia de pe piatra de mormânt, şi *Letopiseţul anonim al Moldovei* redă la fel de vag evenimentul, cronicarul mulţunindu-se să consemneze: «în anul 7004 (1496), luna iulie, 26, a răposat robul lui Dumnezeu, Alexandru Voievod, fiul lui Ştefan Voievod, care a fost îngropat lângă străbunicul lui Alexandru Voievod, în Mănăstirea Bistriţa». Letopiseţul de la Putna reia aproape identic cele scrise mai sus: «În anul 7004 (1496), a răposat robul lui Dumnezeu Alexandru voievod, fiul lui Ştefan voievod şi l-au îngropat la mănăstirea Bistriţa, lângă străbunicul său, Alexandru voievod». Ce s-ar putea înţelege din aceste cuvinte? Ce mare taină a dus cu el în mormânt prinţul Alexandru?"

În sfârşit, Andrei Breabăn reconstituie documentar bătăliile de la Tămăşeni, care l-a adus pe scaunul Moldovei pe tatăl lui Ştefan, de la Crasna, la 1450, a lui Bogdan al II-lea cu Regatul Poloniei, prima luptă la care participă Ştefan însuşi, de la Baia, Vaslui, Războieni, Codrii Cosminului, cu o percutantă analiză a contextului geo-politic, asasinatul de la Reuseni şi pribegia lui Ştefan – şase ani care „lipsesc" din biografia consemnată în tratatele şi manualele istoricilor, pentru că nu s-au păstrat *documente* de atunci: Andrei Breabăn reconstituie aceşti şase ani, prin invenţia romanescă din *Visul Măriei Sale,* un roman care precedă apariţia acestei cărţi, pentru că faptele *au cerut* participarea fanteziei autorului, a imaginarului său fastuos, bine temperat însă, dând, iată, *credibilitate* demersului istoric prin intervenţia pactului ficţional: totul începe într-un ascunziş de unde Ştefan *vede* asasinarea lui Petru Aron, comisă la Reuseni: „Tânărul prinţ al Moldovei se afla dincolo de gard, unde era o pădure ce dăinuie şi în zilele noastre. Cu greu s-a abţinut să nu sară în ajutorul tatălui său, dar, înţelegând că orice strădanie ar fi fost fără rost, a fugit având multe peripeţii pe drum în lunga pribegie care avea să-i poarte paşii la casa părintească de la Borzeşti, iar de aici, împreună cu mama sa Oltea şi unchiul său, boierul Vlaicul, au plecat în Transilvania, la Iancu de Hunedoara. Sunt multe legende cu privire la peripeţiile copilului care a reuşit să scape cu greu de urmăritorii trimişi de Petru Aron să-l găsească şi să-i ia viaţa. Din nefericire, din acea perioadă nu s-au păstrat documente, la fel cum nu s-au păstrat nici date concrete cu privire la anul şi locul naşterii viitorului Voievod al Moldovei. La fel cum Moldova în acei ani a traversat o perioadă extrem de confuză, marcată de necontenitele bătălii duse între oamenii lui Petru Aron şi cei ai lui Alexandru Vodă, despre care s-au păstrat prea puţine scrieri, nici despre viaţa Marelui Voievod nu au rămas documente care să ne ajute să desluşim drumul pe care l-a urmat după acel asasinat odios care avea să-i schimbe radical cursul vieţii, îndepărtându-l de liniştea pe care o trăia la Suceava, alături de părinţi şi de cei apropiaţi. Rămas dintr-o dată singur în hăţişurile sălbatice ale vieţii, destinul său avea să se schimbe radical, purtându-l spre înălţimile unice pe care avea să le urce după câţiva ani de pribegie." Sunt pagini de invenţie epică – stagiul la Mănăstirea Zografu de la Atnos, discuţiile cu stareţul acesteia, participarea la intronizarea primului patriarh de la Constantinopol, după cucerirea de către turci a cetăţii lui Constantin – care, iată, trebuie trecute în sumarul *întâmplărilor adevărate*, deşi ele par a creşte din ficţiunea autorului.

Precedat în sumarul cărţii de un interesant inventar al *sărbătorilor precreştine la români* şi al sărbătorilor solare (în texte antologice, precum *Soarele de andezit de la Sarmisegetuza, Structura anului la daci, Cultul lupilor, Dacii şi medicina, Postul la daci, Sărbătorile de iarnă la daci, de primăvară şi de vară, Cultul morţilor, Jertfa – izvor de nemurire,* cu o foarte subtilă apropiere a „solului trimis" la Zamolxis şi Meşterul Manole, *Şezătorile şi claca*, tradiţii dacice, *Obiceiuri de nuntă, Hora* – joc popular sau ritual mitic?, se (şi ne) întreabă autorul, *Festivalul urşilor de la Comăneşti* şi *Jocul căluşului, Sanctuarul rotund de brazi de la Obârşia Latoriţei,* realizat de ciobanii din Poiana Sibiului), capitolul legendelor din vremea lui Ştefan este, cu adevărat, unul prodigios.

→

Un spaţiu multietnic al convieţuirii şi comunicării

Aureliu GOCI

Există o categorie de scriitori care, în modestia lor, deşi au o operă cu amplitudine de tot interesul, preferă să rămână izolaţi în mediul lor şi aproape necunoscuţi. Timiditatea, reţinerea de la confruntarea cu exerciţiul critic, poate neîncrederea în forţele proprii, îi fac să rămână marginali, deşi, cu certitudine, ar merita mai mult.

Este şi cazul dnei Elena Netcu, care – la vârsta deplinei maturităţi, a realizat deja o operă remarcabilă, 22 de volume, versuri şi proză, de o mare diversitate: romane istorice cu o exactă documentare, dar cu interpretare personalizată, romane mitologice, fantastice, sociale; în ceea ce priveşte versurile, acestea sunt cuprinse în cărţi dedicate copiilor, respectiv adulţilor, dar materialul de faţă se va opri doar asupra prozei.

Dna Elena Netcu este profesoară de limba română în delta Dunării, o luptătoare în viaţa de zi cu zi, fiindcă aşa se poate numi cineva care a crescut trei copii şi – după ce i-a văzut aşezaţi – s-a apucat să strângă şi să ordoneze toate scrierile proprii, cu care a debutat pe la 50 de ani. Autoarea este o pasionată cercetătoare a neamurilor dobrogene, cunoscând în mod direct umanitatea diversă care locuieşte pe malurile fluviului, frământările, tragediile şi bucuriile celor din zonă, reflectate în istoria locală, de o mare bogăţie, care au imprimat o importantă rezoluţie asupra prezenţei româneşti din zonă.

În romanul *Seminţiile Dobrogei*, Ed. Timpul, Iaşi, 2022, autoarea se opreşte asupra unor momente de mare vechime, respectiv din jurul anului 1044, când au ajuns pe malurile fluviului, îngheţat bocnă, hoardele a doi comandanţi pecenegi. Mai aflăm de pildă, că bizantinii au botezat tărâmul Dobrogei cu numele Thema Paristrion, ducatul de margine al imperiului. Cele două căpetenii s-au certat şi Kaghen şi-a înmulţit ordia cu fete ale pecenegilor, pe care le-a instruit pentru luptă. Şi, desigur, cea mai frumoasă dintre fete se îndrăgosteşte de duşmanul lui Kaghen, transformând romanul într-un fel de „Romeo şi Julieta” *avant la lettre.*

Are loc şi o bătălie între cei doi pecenegi, care se termină din pricina unei epidemii; important este însă că cei rămaşi au trecut cu toţii la creştinism.

Interesant este capitolul dedicat valahilor, care *nu veneau de nicăieri, ei au fost acolo, li se mai spunea şi daci sau dicieni sau al-ulaki,* care s-au văzut cotropiţi de cumanii care voiau să atace Imperiul Bizantin. Au pierdut bătălia, s-au împrăştiat, şi Paristrionul, adică Dobrogea, a devenit acum *un amestec nemaicunoscut de neamuri, căci şi bulgarii, şi macedonenii şi-au făcut drum spre cetăţile de la gurile Dunării...* Dar, tot valahii erau mai numeroşi, şi... s-au răsculat, apoi au convieţuit laolaltă cu celelalte neamuri şi s-a înstăpânit limba română.

Iată cum autoarea, cunoscătoare profundă a istoriei, face vorbire şi despre creaţia orală a multelor etnii care trăiesc de veacuri în Dobrogea: tătari, turci, cerchezi, găgăuzi etc. şi contureazǎ şi originile acestora: tătarii de neam turcic, iar cerchezii – caucazieni, prigoniţi atât de Rusia ţaristă, cât şi de cea bolşevică, s-au refugiat în „Paristrion” unde au lăsat un nume de mare rezonanţă istorică: în 1877, colonelul român Mihail Cerchez, ridicat ulterior la rangul de general, l-a primit la Plevna pe generalul turc Osman Paşa când acesta a venit să se predea: a mers printre soldaţii români până a găsit un ofiţer de grad înalt, căruia i-a dat spada...

Cu toate acestea, despre cerchezi şi despre drama lor nu se mai ştie nimic în prezent, în România, timpul le-a haşurat imaginea, iar treptele timpului i-au împins în uitare.

Revenind la cartea autoarei, trebuie să remarcăm că aceasta a analizat şi luminat evenimente mai puţin cunoscute, într-un stil plăcut, vioi, presărând istoria cu episoade de dragoste sau de lupte sau de viaţă paşnică. Dna Netcu insistă şi asupra momentelor din preajma Războiului de Independenţă, 1877, nuanţând „straturile” de acţiune ale etniilor convieţuitoare. În plus, autoarea reuşeşte să prezinte portrete cu rezoluţie tipologică – bărbaţi duri în situaţii conflictuale, femei de o frumuseţe extraordinară: *Împăratul îl examină pe Kaghen, îi plăcu statura lui atletică,... părul negru cârlionţat, ochii albaştri pătrunzători, mustaţa răsucită... pomeţii obrajilor proeminenţi, îi admiră înfăţişarea bărbătească... ţinându-şi o mână pe centura de care atârna un pumnal curbat, mândria oricărui luptător.* Acest Kaghen se îndrăgosteşte de Dyvasta,... *puternică pe cât de fragilă, războinică pe cât de feminină şi seducătoare...*

Descrierile de natură formează peisaje dinamice, un cadru potrivit pentru acţiunile trepidante care presară textul: *A doua zi, începu iarăşi ninsoarea, cu fulgi mari şi pufoşi ca nişte bucăţi de bumbac...*

Romanul de faţă dezvăluie o autoare cu talent narativ, dublat de cunoaşterea profundă a istoriei locale, pe care a cuprins-o în pagini inspirate deosebit de interesante.

Un psalm închinat iubirii

Liliana POPA

Am cunoscut-o pe Issabela Cotelin la un cenaclu literar, când i-a fost înmânat Premiul pentru poezie „Radu Cârneci”, premiu pe care îl primisem şi eu cu un an în urmă din partea revistei *Arena literară*. Apoi am început să o descopăr citindu-i poeziile.

Nu mică mi-a fost mirarea când, după ce am citit recentul ei roman, *Procesul margaretelor* (Editura Siono, Bucureşti, 2022), am descoperit un prozator care scrie cu aparentă uşurinţă, te învăluie şi te face să citeşti avid până la sfârşit.

Scriind la persoana întâi, autoarea freamătă, îşi construieşte discursul ca personaj central. Pentru mine, istoric de artă, senzaţia a fost că am sub ochi o expoziţie retrospectivă, o introspecţie într-un periplu propriu, parcă trece prin lume şi pe lângă lume încercând o retextualizare.

Issabela Cotelin creează o complexitate de situaţii ce decurg firesc (acesta e cuvântul ce apare repetitiv, al doilea este *iubire*), în care omul este raportat la macrocosmos, din care nu reuşeşte să evadeze.

De fapt, centrul romanului este *femeia*.

Construit pe două planuri paralele, primul apare ca un motto de atenţionare, o adresare către un judecător imaginar, al iubirii, al universului; cel de al doilea plan este cel creat de naratorul omniscient.

Iubirea dublă a Iuliei Apostol se desfăşoară în „spaţiul laborator” creat de autoare, în colţuri dintr-un univers prefigurat, retoric, metaforic.

Perspectiva narativă în care din iubirea firească se iveşte o alta, „o complementaritate”, cum ea însăşi o defineşte în roman, apare cu „sentimente ce nu-mi păreau omeneşti, ce ieşeau năvalnic din mine, necunoscute. Senzaţia de plutire, extaz, delir, punctul de fericire atins la o simplă atingere...” „Atingerile venite din noi, într-o potrivire firească. Gesturi, atingeri dăruite celuilalt într-o curăţenie trupească şi sufletească” o fac să se redescopere... răvăşită, dar fericită.

Şi totuşi, întoarcerea la realismul obiectiv, lipsit de magia descoperită, vine firesc când descoperă pe pieptul copilului său acea stea nebănuită şi o margaretă printre florile primite.

E un ciudat amestec de ficţiune şi realitate, dar scris în cheie proprie, încât nu mai vrei să desluşeşti unde începe una şi se sfârşeşte cealaltă.

Textul e atât de frumos şi de curat scris încât pare un psalm închinat iubirii, unei iubiri în care „pe plaja pustie tălpile celor doi, goale, se ciocneau ca într-un război”, motivând... „pe pământ niciun paradis nu e etern”.

Issabela Cotelin e un prozator cu discurs epic captivant, atentă la problematica existenţială şi ordinea morală a lumii post-moderne, dar având propria axiologie, propria viziune cosmic-literară. Romanul de faţă nu aspiră la totalitate, nu contureazǎ lumi ficţionale, dar cuprinde bogăţia şi frumuseţea unei vieţi, chiar şi imaginare.

Andrei Breabăn abordează figura lui Ştefan în chip de *erou popular,* adăugând celor trei-patru legende vehiculate în manuale şi „cărţi pentru copii” (*Stejarul din Borzeşti, Legendele Vrâncioaiei, Daniil Sihastrul*), o mulţime de legende culese din folclor şi din antologiile de gen (*Ştefan cel Mare şi lupii,* culeasă din zona Trotuşului, *Ştefan cel Mare, copil, Fagul lui Vodă, Dreptatea lui Vodă, Judecata lui Ştefan când era copil, Ştefan cel Mare şi bătrânul răzeş, Legenda Cotnarilor şi legenda satului Caşvana, Căpriana, Ştefan cel Mare şi Matei Corvin, Legenda bisericii Albe de la Baia, Legenda Movileştilor, Legendele Voroneţului, Ştefan cel Mare şi familia*, demontând poveştile, *basnele,* cum le spunea cronicarul, despre soţiile şi amantele domnitorului, *Povestea frumoasei ţarine Elena,* fiica lui Ştefan, prinţesă de Moldova şi ţarină a Rusiei etc.). Andrei Breabăn este, cred, cel mai în măsură să facă o antologie atoatecuprinză-toare a acestor texte care *creează* ceea ce se poate numi portretul domnitorului de legendă din *memoria colectivă*, un simbol al naţiunii într-un timp nu tocmai prietenos cu bietul om sub vremi.

Între procedeele epice de mare acurateţe, remarcabile rămân portretele, iar cele ale lui Ştefan şi Alexandru de pe epitrahilul din tezaurul Mănăstirii Putna sunt, într-adevăr, de manual, dar şi *descrierile cinematografice* ale luptelor, mai ales, de la Baia şi Vaslui; legendele populare sunt convocate pentru lămurirea unor evenimente încă neclare din biografia lui Ştefan, la fel cum o vastă bibliografie susţine demersul *istoricului,* cu multe acolade în actualitate. Andrei Breabăn primeşte „umbrele trecutului”, cu care tăifăsuieşte, având, alături, certitudinile istoricului şi, înlăuntru, forţa imaginarului unui prozator cu totul remarcabil.

Gânduri despre vitejie în trecutul românesc

Radu R. ROSETTI

Radu R. Rosetti (1877-1949), general cu participare importantă la Primul Război Mondial (comandant de regiment, a luat parte la marile bătălii din vara anului 1917) şi unul dintre cei mai de seamă istorici militari români, a ocupat mai multe funcţii militare şi civile (director al Muzeului Militar Naţional, al Bibliotecii Academiei Române, ministru al Educaţiei Naţionale, Cultelor şi Artelor etc.). La 4 iunie 1927 a fost ales membru corespondent, iar la 24 mai 1934 membru titular al Academiei Române. La 27 mai 1935 şi-a susţinut discursul de recepţie cu titlul *Gânduri despre vitejie în trecutul românesc*, primind răspunsul din partea vicepreşedintelui Academiei Române, Alexandru I. Lapedatu.

(Informaţii preluate din prezentarea pe care i-o face Dorina N. Rusu, în volumul V al seriei *Discursuri de recepţie*, serie îngrijită de dna Rusu, membru corespondent al Academiei Române, şi publicată de Editura Academiei Române. Volumul V a apărut în 2005 şi din el este reluat şi textul discursului redat în continuare.)

Domnilor colegi,

Un firesc sentiment de recunoştinţă îmi îndreaptă gândul către toţi acei care, direct sau indirect, prin învăţămintele, prin scrierile, prin pildele, cât şi prin chemarea lor, au făcut cu putinţă solemnitatea de azi.

Străbuni, părinţi, profesori, şefi, prieteni şi muncitori, atât în ogorul istoriei, cât şi în cel al ştiinţei militare, numărul lor este legiune. Şi dacă nu-i numesc pe toţi, nu este din cauză că recunoştinţa mea către vreunul dintre ei este mai mică, ci pentru că timpul în care-mi este îngăduit să vă reţin atenţiunea este mărginit.

Voi aminti două nume, numele celor doi bărbaţi care mi-au îndrumat mai mult pregătirea pentru studiile de istorie militară. Aceste studii, apreciate favorabil de Domniile voastre, mă asociază azi (precum a spus-o acum câţiva ani, într-o solemnitate asemenea, acela care a fost până mai dăunezi Nestorul nostru) „la lucrarea comună, la împlinirea înaltelor datorii morale, pentru care ne aflăm aici, în sânul acestei instituţiuni culturale, cea mai înaltă a neamului nostru”. N-am altă năzuinţă decât să iau parte vrednică la această lucrare în comun.

Cea dintâi şi cea mai puternică influenţă a fost aceea a tatei. Din felul său de a concepe viaţa şi de a fi am învăţat că, mai ales în scrierea istoriei, îndeletnicirea sa precumpănitoare timp de patruzeci de ani, adevărul, adevărul aşa cum îl vezi sincer, trebuie arătat, oricât ai lovi prin aceasta ideilor admise în prejudecăţi, în interese de clasă ori în legături de rudenie sau de prietenie.

Dar, în afară de acest învăţământ, mai mult de ordin etic, studiile sale istorice mi-au învederat că explicarea faptelor trecutului se găseşte în cunoaşterea vieţii de toate zilele şi în aceea a legăturilor dintre om şi glie, izvorâte pe urma nevoii de a îndeplini cererile trupului (hrană, îmbrăcăminte, adăpost). Studiind relaţiile, la români, dintre glie şi om şi dintre om şi om, ca urmare a folosinţei gliei, studiind pământul, care este temelia vieţii, a deschis o brazdă nouă în istoria noastră. Legăturile românului de glia pe care o rodeşte lămuresc temeiurile pentru care a apărat-o veacuri de-a rândul, cum lămuresc şi chipul de făptuire a luptei ce a dus şi felul de alcătuire ostăşească a neamului.

La aceste deschideri de orizonturi istorice şi sociale s-au adăugat, atunci când urmam cursurile Şcolii Superioare de Război, învăţământul şi, mai ales, orientarea dată de omul dintr-o bucată care a fost locotenentul-colonel Dumitru Antonescu. Întreg în înţelesul deplin al acestui cuvânt, cu defectele de intoleranţă şi de intransigenţă ale unui asemenea om, dar şi cu calităţile lui intelectuale şi de inimă; fiinţă neînfricată, de-a pururi dreaptă şi cinstită, căutând veşnic adevărul. Căutarea acestui adevăr, a adevărului absolut în privinţa faptelor militare ale trecutului şi ale învăţămintelor de tras din ele, prin formare de convingeri întemeiate şi personale şi căpătarea de metode proprii pentru cercetări istorice şi strategice au fost ţelurile urmărite de Antonescu în discuţiile sale cu noi.

Prin arătarea îndrumării ce datoresc mai ales acestor doi bărbaţi, arătare de care nu puteam să mă lipsesc, am întârziat îndeplinirea datoriei de pietate faţă de acela pe care am fost chemat să-l înlocuiesc în mijlocul Domniilor voastre. O voi îndeplini acum.

Mihai C. Sutzu era, după scrisoarea unei persoane care l-a cunoscut mulţi ani de aproape, „de un caracter vesel şi foarte comunicativ. Îi plăcea să vorbească de lucrurile care-l interesau: arheologie, vânătoare, călătorii, şi-şi povestea amintirile şi întâmplările cu farmec şi cu duh. Nu era impulsiv. Făptuirea era întemeiată la dânsul pe judecată. Era tenace şi stăruitor în tot ce întreprindea. Darnic, dar nu risipitor, nu pregeta a da atunci când ştia că putea fi folositor sau putea îndatora. Ierta lesne şi nu păstra ură... Înzestrat cu o vie deşteptăciune şi având un caracter nobil, ce a putut fi apreciat de toţi acei care l-au cunoscut de aproape şi care au lucrat cu dânsul... În ceea ce priveşte părerile religioase, era voltairian. Ca păreri politice, era conservator, fără a fi retrograd. Era partizan al evoluţiunii raţionale şi socotită a statelor, considerând zguduirile violente ca primejdioase şi zadarnic distrugătoare.”

Însuşirilor înnăscute au venit să se adauge tot ce poate da o îngrijită cultură clasică, metodele ştiinţifice de lucru dobândite în Şcoala Centrală de Arte şi Manufacturi din Paris, precum şi numeroase călătorii. Cunoscând bine limbile latină, greaca veche, engleză şi franceză, citea tot ce era de seamă ca scrieri literare şi ştiinţifice şi dobândise o vastă cultură nu numai arheologică şi numismatică, dar şi artistică, ce-l apropiase şi mai mult de acei oameni posedând cunoştinţe enciclopedice, cu care era înrudit şi cu care a trăit: generalul N. Mavros, D.A. Sturdza, P.P. Carp şi doctorul I. Cantacuzino. Dintre aceştia, generalul Mavros, un adânc cunoscător, un mare admirator al literaturii antice şi un pasionat colecţionar, şi D.A. Sturdza, care a asociat pe Sutzu, după moartea lui Mavros, pentru păstrarea şi îngrijirea colecţiei acestuia (partea numismatică a ajuns, ulterior, în urma stăruinţelor lui Sutzu, în posesiunea Academiei), avură o deosebită influenţă asupra îndrumării tânărului inginer spre numismatică. În sfârşit, un alt factor a influenţat opera lui M.C. Sutzu şi anume acela că a putut să se devoteze cu totul ei, căci, precum a spus dl A. Lapedatu, „în deosebire de cei mai mulţi din contemporanii săi, ieşiţi din acel mediu social, care s-au devotat vieţii publice a statului, dl Mihail Sutzu s-a consacrat vieţii culturale a neamului”, neocupând decât relativ puţin timp funcţiuni publice, ca acelea de inginer în serviciul statului, de director, în două rânduri, al poştelor şi telegrafelor, consilier la Înalta Curte de Conturi, director şi guvernator al Băncii Naţionale, în care funcţiuni s-a arătat un administrator destoinic şi a avut o activitate rodnică.

Atras prin fire, prin cultură, prin aceia cu cari trăia şi prin farmecul monumentelor epigrafice şi sculpturale, cucerit curând de ştiinţa numismaticii, Mihail Sutzu a studiat, cu mare osârdie, textele scriitorilor greci şi romani, care vorbesc despre monedele vechi. Dar, deşi ocupat mai cu seamă de studiul monedelor, primele sale lucrări publicate sunt relative la monumentele arheologice ale Dobrogei, el fiind întâiul dintre învăţaţii noştri care a cunoscut şi studiat Trofeul de la Adamclisi.

Studiile sale numismatice, începute cu mulţi ani înainte, sunt date întâi la iveală în anul 1883, primul fiind un articol asupra sistemelor monetare ale Asiei Mici şi ale Greciei, în care arată că, înainte de inventarea monedei, lumea s-a servit, pentru înlesnirea schimburilor, de bucăţi de metal de greutăţi fixe, ceea ce ar fi dovedit, după părerea sa, o relaţie obligatorie între prima monedă şi unitatea de greutate.

Cercetând câteva tezaure vechi şi căutând relaţiile de greutate şi de valoare între diferitele piese, Sutzu ajunge în studiul său metrologic asupra unităţilor ponderale primitive (1885), la concluzia că toate pondurile monetare şi comerciale ale Asiei, Egiptului şi Greciei derivă dintr-un acelaşi pond primordial, *outen*-ul egiptean, şi că bronzul cântărit a fost prima monedă a Asiei, ca şi a Egiptului şi a Italiei. Asupra celeilalte concluzii, din acelaşi studiu, cum că sistemul de numărare decimal a precedat în Asia pe cel duodecimal, era să revină ulterior.

Curiozitatea ştiinţifică şi dorinţa de a-şi verifica ideile lărgesc mereu câmpul cercetărilor sale, întinzându-le întâi asupra monedelor Italiei antice, ducându-l la constatarea că metrologia italiană, ca şi cea orientală, avea o bază duodecimală şi că monedele de bronz romane reprezentau, toate, valori reale, adică valorau greutatea metalului lor, pe când, cu timpul, monedele de aur şi de argint au ajuns să fie monede fiduciare.

Studiul ulterior al acestor sisteme monetare, macedonene şi egiptene (1893) îl duce la o comparaţie între diferitele ponduri antice (1895). Din această comparaţie reiese că toate pondurile greco-asiatice mai importante sunt în relaţii directe cu cele mai de seamă monete antice, că toate talanturile (monedele) sunt multiple de duzini de *outen*-i egipteni. Sutzu se întreabă: „Însemnatele aceste relaţii pot fi ele efectul unei întâmplări? Nu s-ar putea crede, căci ponderea generatoare care iese astfel la iveală este, în acelaşi timp, cea mai veche unitate de greutate pe care o cunoaştem; ea este unitatea ponderală a poporului iniţiator al întregii civilizaţiuni a Orientului şi a Greciei; o asemenea pondere generatoare, dacă există, nu poate *apriori* fi decât egipteană.”

Lucrări următoare asupra diferitelor sisteme de ponduri (Tomis, 1896 şi 1900), asupra monedelor imperiale romane (1899), asupra minei de la Perinthus (1905), precum şi diferite dări de seamă şi critice ale unor scrieri numismatice, arată că ideile lui Sutzu evoluau. Ele se lărgiseră şi se precizaseră atât în ceea ce priveşte relaţiile dintre ponduri şi monede, cât asupra valorii efective a monedelor de bronz romane, părere ce nu era primită de Mommsen, dar care începea a fi admisă de alţi savanţi.

În 1909, anul alegerii sale ca membru al Academiei noastre, dă la iveală studiul asupra originilor asiro-caldeene ale greutăţilor romane, în care dovedeşte că: 1. la caldeeni, expresiile *a cântări* şi *a socoti* erau sinonime; 2. asiro-caldeenii aveau, ca bază a sistemelor lor de greutăţi, grăuntele (boaba) de grâu; 3. sistemul lor ponderal consista din multipli duodecimali şi sexagesimali ai grăuntelui; 4. atât pondul asirian, cât şi libra romană cântăreau 6.912 (12 x 12 x 12 x 4) grăunţi, pondurile egiptene fiind şi ele multiple de grăunţi.

Prin rezultatele la care ajunsese, Sutzu a dovedit că sistemele noastre monetare şi ponderale vechi nu aveau ca temelie bunul plac sau întâmplarea, ci că erau întemeiate pe un ce de valoare şi greutate aproape constantă: grăuntele de grâu. Temelia era, deci, socotită. Ea era ştiinţifică, concluzie ce nu poate să ne mire, cunoscând dezvoltarea la care ajunsese spiritul ştiinţific al asiro-caldeenilor şi care lămureşte şi temeiul pentru care sistemele lor ponderale şi monetare au fost adoptate, adaptându-se la obiceiurile şi posibilităţile locale, de marile civilizaţii mediteraneene.

Lucrările sale ulterioare, şi acestea sunt numeroase, nu sunt, în majoritatea lor, decât verificări, dezvoltări, sistematizări şi repetări ale rezultatelor la care ajunsese.

Autoritatea ce-şi câştigase Sutzu în lumea ştiinţifică a făcut ca Institutul Franţei să-i încredinţeze (1911) studiul monumentelor ponderale de la Susa, descoperite de misiunea J. de Morgan.

Ajungerea la un rezultat, acceptat încetul cu încetul de lumea ştiinţifică ca definitiv, nu a făcut ca Sutzu să înceteze de a lucra. Deşi devenit aproape orb, ceea ce ar fi putut întrerupe cercetările sale cum l-a lipsit de principala sa distracţie, vânătoarea, el nu s-a deznădăjduit, nu s-a plâns vreodată (era prea mândru spre a o face), ci, recurgând la ajutorul colegului nostru C. Moisil, părtaş la cele din urmă ale sale lucrări, şi-a urmat munca, dând la iveală noi studii. Dintre lucrările sale din urmă sunt de semnalat acelea asupra pondurilor din oraşele pontice (1913-1915), asupra monetelor regilor sciţi din Dobrogea (1916), asupra contribuţiei numismaticii la istoria României dunărene (1916) şi comunicarea sa asupra cultului Cibelei, făcută în şedinţa Academiei de la 3 iunie 1932, adică la vârsta de 91 de ani.

Înzestrat cu însuşiri alese, predecesorul meu în mijlocul Domniilor voastre, la care constatăm o fericită îmbinare a culturii clasice cu metode ştiinţifice de lucru, lasă în urma sa o operă admirabilă ca unitate, operă prin care a deschis brazde noi în ogorul unei ramuri mai vechi a cunoştinţelor omeneşti. Şi-a creat, astfel, un loc de netăgăduit în istoria culturii omeneşti şi a mărit locul ocupat de ştiinţa românească în această istorie.

Cinstită fie-i amintirea!

Ajung acum la ultima parte a cuvântării mele, în care-mi propun să lămuresc ce se înţelege prin cuvântul *vitejie* şi să arăt cum s-au înfăţişat, la noi, de-a lungul veacurilor, faptele de vitejie.

În ceea ce priveşte înţelesul cuvântului *vitejie*, găsim în cronică expresiile: „făcea viteji la oşti", „vitejia moldovenilor, cari erau gata au să moară, au să izbândească"; pe steagul lui Ieremia Movilă, aflat azi la Dresda, stă scris: „vitejia direaptă să biruiască"; în doine se vorbeşte de „codrul cu veselie şi cu dalbă vitejie" şi „te las naibii sărăcie şi mă duc la vitejie", iar în poezia modernă „să ieşim la vitejie" şi „Mihai! frate de arme cu dalba vitejie" şi încă:

„Am cântat în tinereţe strămoşeasca vitejie,
Vitejie fără seamăn pe-acel timp de grea urgie!"

Aceste câteva citări arată ce mare este, în limba română, sfera noţiunii exprimată prin cuvântul *vitejie*, pentru că ea cuprinde tot ceea ce se exprimă, în limba franceză, prin cuvintele *bravoure, héroïsme, vaillance, prouesse, exploit,* iar în limba germană prin *Tapferkeit, Heldenmut, Heldenmuttum, Heldenmuttat.*

Cuvântul *viteaz,* care în înţelesul său obişnuit se traduce prin *brave* şi prin *Held*, mai are în limba românească şi un alt înţeles, nemaifolosit azi, acela de oştean de curte şi acesta este înţelesul lui în documente şi cronici, când se vorbeşte de „Ianăş viteazul" sau de arată că „pre mulţi viteji i-au prins vii" sau „Ştefan Voivod (cel Mare) făcu atunci mare ospăţ mitropoliilor şi vitejilor săi şi tuturor boierilor de la mare până la mic" sau, în sfârşit, „şi mulţi viteji făcu atunci". .

Limba română folosea şi foloseşte, dar, mai puţin verbul *a viteji,* verb ce nu există în alte graiuri, ca de pildă cele englez, francez sau german. Spre pildă, stă scris: „carele vitejesc împotriva sufletului" sau „acela să vie cu mine-n frăţie ca să vitejească". Vitejia a avut, deci, în trecut, pe lângă înţelesul său de azi, care adeseori se mărgineşte la înţelesul mai restrâns al neologismului bravură, şi alte înţelesuri. Înţelesul său a evoluat, lucru firesc şi dovadă că reprezintă o noţiune vie. Dar nu a evoluat numai înţelesul cuvântului, ci a evoluat şi chipul de îndeplinire a faptelor de vitejie. Şi de această preschimbare a vitejiei ne convinge o privire în trecutul depărtat şi în cel apropiat. Spre a înţelege mai bine însă înfăţişările pe care ni le prezintă istoria în această privinţă, trebuie să ne reamintim că vitejia nu este un ce firesc fiinţei omeneşti. Aceasta ţine la viaţă şi instinctul său primordial este de a o apăra. Ceea ce este instinctul firesc al omenirii este frica, pe când vitejia este un ce dobândit şi, de aceea, şi atât de slăvită.

Ce ştim despre făptuiri vitejeşti în trecutul nostru? Pentru îndepărtatul trecut întunecat, rămăşiţele fiarelor sălbatice, conlocuitoare cu cele mai vechi fiinţe omeneşti din cuprinsul României de azi, ne fac să întrezărim, prin negura vremurilor, nenumărate drame petrecute atunci când omul, slab înarmat, a trebuit să facă faţă acelor fiare. Faptele de îndrăzneală şi de sacrificiu făceau parte atunci din viaţa de toate zilele; ele erau făptuite mai mult sub imboldul instinctului de conservare decât erau un ce judecat sau voit.

Când omul se lupta contra altor oameni, faptele de vitejie îi aduceau foloase, prin prestigiul ce-i dădeau atât faţă de ceilalţi bărbaţi, cât, mai ales, faţă de femei. Interesul social, ca şi chipul cum se dădea lupta atunci – trebuia a învinge, pentru că a fi învins însemna a fi măcelărit, schilodit, sau, în cazul cel mai prielnic, transformat în sclav, adică în vită de muncă – cereau ca bărbaţii să fie luptători dârzi până la eroism, altmintrelea atât individul, cât şi grupul erau ameninţaţi cu pieirea. De aci a rezultat acea proslăvire a vitejiei, care alcătuieşte temeiul marilor poeme eroice rămase la alte popoare, în vechile literaturi, iar la noi fără urme scrise.

Trecând la începuturile vieţii istorice, scriitori vechi începând cu Herodot, precum şi monumente, ca coloana lui Traian şi altele, ne arată pe locuitorii părţilor noastre făptuitori nu numai de fapte de vitejie individuală, ci alcătuind şi colectivităţi viteze. În ciocnirile supreme, cari au dus la cucerirea Daciei de către romani, la organizarea temeinică, la hotărârea şi la vitejia de sânge rece al celor din urmă, dacii au opus o hotărâre tot atât de dârză şi multă vitejie, cu darnică jertfire de vieţi, nevoită, este adevărat, de lupta pe viaţă şi pe moarte ce o duceau, dar dezvoltată şi prin credinţa dacică în nemurire.

Cucerirea romană şi pacea ce a urmat nu au făcut să înceteze prilejurile pentru fapte de vitejie. Răscoalele locale, apărarea faţă de incursiunile barbarilor, vânătoarea, au prilejuit fapte de vitejie, precum asemeni fapte nu au fost străine dacilor, cari au slujit, pe alte meleaguri, sub acvilele romane.

Perioada însă în care au fost cele mai multe prilejuri de vitejie şi în care, desigur, s-au făptuit mai multe acte vitejeşti a fost aceea a mileniului ce s-a scurs de la întemeierea Principatelor. Se poate spune că locuitorii de atunci ai României de azi au trăit în stare de permanentă vitejie şi că mulţumită numai acestei neostoite vitejii au putut dăinui firele urzelii poporului nostru, fire care ne-au transmis limba şi conştiinţa romanităţii noastre. Dacă nu sunt documente care să fi înregistrat acele fapte, tot ce ne-a fost transmis prin tradiţie, prin legende, prin ceea ce au însemnat, ici şi colo, câţiva scriitori străini, ne îndrituieşte să facem această afirmare.

Trăind în mici comunităţi împrăştiate la adăpostul văgăunelor munţilor, prin păduri şi mlaştini, aceşti strămoşi erau expuşi la neîncetate atacuri de cete prădalnice sau la acelea a întregi popoare în căutare de noi locuri de hrană şi de trai. Vestirea din vremuri a acestor atacuri cerea o necurmată iscodire – îndeletnicire întemeiată pe îndrăzneală, pe sânge rece şi dând loc la fapte de vitejie – şi o tot atât de neîncetată pază. Iar când venea la luptă, numai prin fapte de iscusinţă şi de vitejie puteau acele mici comunităţi să-şi apere fiinţa.

Şi pe acele vremi de grea urgie, ca şi în cele precedente, vitejia nu era apanajul bărbaţilor în puterea vârstei, ci a tuturora. Flăcăiandri păzind vitele în preajma satelor, femei având grija căminului, a pruncilor şi a cinstei lor, moşnegi, toţi erau siliţi să făptuiască vitejeşte. Vitejia era, astfel, atunci o condiţie a vieţii, sub pedeapsa nimicirii. Nevoia ei era atât de inerentă încât, desigur, ea nu era pe atât de proslăvită pe cât era de hulită sau chiar pedepsită lipsa ei.

Că acei locuitori ai pământului românesc au făptuit vitejeşte dovedesc multe fapte dar, mai ales două: existenţa, arătată la izvoarele vremii, de români (valahi), existenţă care nu se poate datora decât rezistenţei ce au opus aceştia, deşi au fost mereu în bătaia tuturor furtunilor, şi găsirea, de la început, în capul lor, de căpetenii ostăşeşti, ceea ce implică îndeplinirea de fapte de vitejie, recrutarea de asemeni căpetenii nefăcându-se, pe acele vremuri, decât pe baza făptuirii lor.

O dovadă că nevoia şi dorul de îndepliniri vitejeşti nu au lipsit românilor este faptul că-i găsim luptând pe câmpuri de luptă depărtate, cum au fost alături de cumani pe Oka, în 1147, în contra bizantinilor în Balcani, în 1187 şi 1188, cu tătarii contra ruşilor pe Kalka, în 1224, în oştirile regelui unguresc în Boemia, în 1260 etc.

Dacă faptele nu au fost mai numeroase, dovezile de îndepliniri viteze individuale şi colective se înmulţesc de la întemeierea Principatelor încoace. În documente, în cronici, în scrieri ale străinilor găsim repetate menţiuni despre asemenea fapte nu numai în Principate, ci şi în afara graniţelor lor, de pildă, cea a tatălui lui Ioan Huniade, înnobilat pentru fapte de vitejie .

Cercetarea mai de-aproape a celor făptuite, precum şi chipul cum se scrie despre ele, ne arată că felul de a privi vitejia şi de a o făptui se deosebea mult la ai noştri de acel al vecinilor. În Apusul Europei, ca şi la poloni şi la unguri, vitejia era socotită ca un apanaj al nobilimii, care căuta a îndeplini asemeni fapte din dor de glorie, din neocupare, cu inima uşoară şi cu cât mai multe zorzoane. La musulmani, faptele de vitejie izvorau atât din plăcerea luptei, cât şi din făgăduinţa raiului pentru credinciosul căzut în luptă.

Nu aşa era prevăzută şi preţuită vitejia la români. Aceasta era slăvită şi nu se poate apăsa de ajuns asupra nevoii ce era ca să fie slăvită de domni, de biserică şi de toţi aceia care deţineau bunuri. Slăvirea însă arată o nuanţare, căci nu găsim o slăvire a vitejiei pentru vitejie, nu avem nicio urmă de ceva asemănător cu *chansons de geste.* Atunci când vreau să aducă o slavă deosebită, vechii noştri cronicari spun: „La lucru de război meşter, unde era nevoie însuşi se vâra, ca văzându-l ai săi să nu înderăpteze şi pentru aceia rar război de nu biruia şi unde-l biruia alţii, nu pierdea nădejdea, că, ştiindu-se căzut jos, se ridica deasupra biruitorilor" şi iarăşi: „şi dând război vitejeşte, martie 7, nu mai puţin de vitejia moldovenilor, care erau gata au să moară, au să izbândească decât de meşteşugul lui Ştefan Vodă, Radu Vodă pierdu războiul".

Chipul acesta de a atribui o valoare precumpănitoare vitejiei socotite chibzuite se potrivea, de altfel, cu chipul de a se război, chemând codrul, prăpastia, mlaştina întru întărirea puterilor oştilor pământene şi cu chipul cum acestea se înfăţişau în luptă. Cuminţi şi ocrotiţi, apărătorii gliei strămoşeşti alcătuiau o oaste „întunecoasă la vedere", dar părând una cu codrul şi cu glia. Strălucirea armurilor, înzorzonarea lor cu panglici şi cu stofe de culori bătând barbar la ochi nu se potriveau nici cu sărăcia, nici cu simţul estetic şi nici cu cuminţenia socotită a românului.

Antinomia ce exista între aceste două soiuri de a privi şi făptui vitejia este învederată mai apriat de acel desăvârşit pricepător al firii şi simţirii româneşti care a fost Eminescu, care pune pe Mircea să spună sultanului Baiazid:

Te făleşti că înainte-ţi răsturnat-ai val-vârtej
Oştile leite-n zale de-mpăraţi şi de viteji?
Tu te lauzi că Apusul înainte ţi s-a pus?
Ce-i mâna pe ei în luptă, ce-a voit acel Apus?
Laurii voiau să-i smulgă de pe fruntea ta de fier,
A credinţei biruinţă căta orice cavaler.
Eu? îmi apăr sărăcia, şi nevoile, şi neamul!
Şi de-aceea tot ce mişcă-n ţara asta, râul, ramul,
Mi-e prieten numai mie, iară ţie, duşman este;
Duşmănit vei fi de toate fără a prinde chiar de veste.

Şi cine altul a înfăţişat mai desăvârşit această vitejie decât bărbatul întreg, înzestrat cu prisosinţă de fire, gospodarul vrednic, iscusit în negocieri diplomatice, meşter în ale războiului, viteaz necruţător de sângele său, dar de-a pururea socotit, care a fost Ştefan, în adevăr cel Mare, întruchiparea cea mai desăvârşită a firii româneşti din cea de a doua jumătate a veacului al XV-lea, când românimea a alcătuit, după afirmarea unui istoric englez, zăgazul care a ţintuit loculuі înaintarea musulmană.

→

Supliment bibliografic

Şi acest fel de a pricepe vitejia şi de a o făptui a fost nu numai al lui Ştefan, ci a fost şi al boierilor săi, care, la Războieni, după plastica expresie a dlui Iorga, se închinară frumos înaintea morţii şi o primiră în faţă. El a mai fost şi al ţăranilor, nu numai ai lui Ştefan, „în luptă tot în luptă de patruzeci de ani”, ci a tuturor acelora care, din vremi străvechi şi până la sfârşitul veacului al XV-lea, făcură acele minuni de vitejie care le îngăduiră, în adevăr, să-şi apere „sărăcia şi nevoile şi neamul”.

Şi această constatare a unităţii chipului de a înţelege şi de a făptui vitejia este încă un sprijin pentru părerea că, până la sfârşitul veacului al XV-lea, nu se produsese în societăţile româneşti o diferenţiere pronunţată între clasele sociale. Întreaga societate forma un tot armonios, ai cărui membri, simţind şi făptuind la fel, se socoteau deopotrivă legaţi de îndatoririle către glie şi neam, deopotrivă de îndrituiţi la foloase, solidaritate, a cărei existenţă au vădit-o mai ales evenimentele din tragica vară a anului 1476, în Moldova.

Transformările ce le-au adus veacul al XVI-lea şi cele următoare, schimbând raporturile dintre locuitori şi glie şi dintre muncitorii de pământ şi acei care, din ce în ce mai mult, se credeau proprietari deplini ai solului, au adus sărăcirea ţărănimii şi au micşorat interesul ei pentru apărarea obştii. Clasa stăpânitoare, pe de altă parte, având din ce în ce mai multă nevoie de braţe de muncă, s-a împotrivit înarmării muncitorului de pământ, masa mare a luptătorilor din trecut, şi a făcut tot ce i-a fost în putinţă spre a lega muncitorul de glia pe care o rodea.

Puternic influenţată de spiritul „cavaleresc” (în înţelesul medieval al cuvântului) al nobilimii polone şi maghiare, cu care avea tot mai multe legături şi ale căror şcoli mulţi din fiii ei începeau a le frecventa, impresionată de romanele de vitejie, ca *Alexandria* şi altele, care circulau atunci, boierimea română a început şi ea să înţeleagă vitejia în înţelesul occidental medieval al lui. Şi o manifestare a acestei noi stări de spirit este pomenirea în cronice, de la mijlocul veacului al XVI-lea înainte, de „halce”, identice cu „tournois” din Occident. O alta este cutreierarea de către fiii de boieri a diferite ţări străine şi participarea la războaie în locuri depărtate.

Mulţi fost-au acei a căror amintire ni se păstrează, făptuitori de fapte de vitejie, dar acela care a întruchipat mai puternic vitejia, în înţelesul său mai nou, a fost, desigur, Mihai Vodă Viteazul. Cu un dispreţ al primejdiei şi al morţii mai presus de orice laudă, dar nu totdeauna socotit, parcă umblând chiar după una şi după cealaltă, în nenumărate lupte – şi de mai multe ori în aceeaşi luptă – acel prin care s-a îndeplinit întâia dată unirea românilor a făptuit vajnice fapte de vitejie, fapte încununându-l cu o aureolă care nici până azi nu a pierdut nimic din strălucirea ei.

Această schimbare în chipul de a înţelege vitejia de către boierime, accentuată încă după intrarea în rândurile ei a familiilor străine de neam, s-a desăvârşit în decursul vremii. În veacul al XVIII-lea şi la începutul celui de-al XIX-lea găsim oieri, duşi de gustul făptuirii războinice, luptând sub steaguri străine, în afară şi în lăuntrul graniţelor ţării. De pildă, hatmanul Răducanu Roset, călăreţ de frunte, dibaci mânuitor al sabiei şi trăgător fără greş cu pistolul, care a luptat pe rând cu austriecii şi ruşii contra turcilor la Focşani şi la Mărtineşti, cu turcii contra lui Pasvantoglu la Vidin, cu ruşii contra turcilor la Ismail, unde fu rănit şi vitejia-i îi aduse Crucea Sfântului Gheorghe, de soldat.

Literatura occidentală şi, mai ales, cea romantică, trecerea prin şcolile din Apus întăriră şi mai mult la clasele culte acest chip de a privi făptuirea vitejiei, o răspândi şi făcu să fie făptuită până în zilele noastre de unii, ca bătrânul boier Gheorghe Donici, angajat ca voluntar la vârsta de 68 de ani şi găsind moarte de viteaz în năvala eroică asupra tunurilor vrăjmaşe la Robăneşti (1916).

Ţăranul nostru, ca şi cel din alte ţări, nu putea să facă un joc sau, cum s-ar spune azi, un sport din vitejie. Cei dintâi cărora vânătoarea, apărarea de hoţi şi luptele ce aveau să le dea contra incursiunilor vecinilor nu astâmpărau dorul de făptuiri primejdioase şi, mai ales, acei al căror caracter mai dârz nu se putea supune împilărilor de acasă, se tocmeau în steagurile de lefegii ai ţării sau sub steaguri străine. Acestea din urmă îi duseră pe meleaguri depărtate, unde, fie că luptau sub steaguri polone, fie că luptau sub steaguri ruseşti şi suedeze, au purtat cu cinste numele de români .

Nu puţini dintre ţărani apucau însă o altă cale, bine văzută atunci de locuitorii de la ţară, aceea a haiduciei. În haiduci, poporul vedea, şi vedea din ce în ce mai mult cu trecerea vremii, pe reprezentanţii revoltei contra obijduitorilor, pe făptuitorii de fapte de îndrăzneală, de îndemânare şi, uneori, de dreptate. Faptele lor, adesea sângeroase, erau socotite drept fapte de vitejie. De ele şi de slăvirea lor este plină literatura noastră populară, care ne înfăţişează, astfel, încă o nuanţă a noţiunii de vitejie. Această nuanţă, vădind diferenţierea în concepţie, aruncă lumină şi asupra lipsei de solidaritate dintre boierime şi ţărănime, care a culminat în veacul al XVIII-lea şi la începutul celui de-al XIX-lea .

Neparticiparea în masă la războaie nu a făcut însă ca ţărănimea română, de pe toate meleagurile locuite de dânsa, să fi devenit neputincioasă pentru îndepliniri de vitejie pe câmpul de luptă. Dovada ne-o dau atât faptele acelor răsculaţi, având în frunte pe Horia, pe Cloşca şi pe Crişan şi ai celor ai căror căpetenii au fost Avram Iancu şi soţii lui, mase nearmate îndestulător, în mijlocul cărora nu pregetau a lua parte şi femeile, ca la Fântânele, de pildă, cât şi unităţile formate din români. Luptând fie sub steag străin, ca grănicerii năsăudeni, la Areole şi pandurii lui Tudor Vladimirescu şi a altor căpetenii, în luptele de la începutul secolului al XIX-lea din Oltenia, fie sub steag propriu, ca sentinela din Dealul Spirii, care, uitată de ai noştri, în ziua de 13 septembrie 1848, deşi era nemâncat de 24 de ore şi deşi cazarma fusese ocupată de turci, a refuzat să-şi părăsească postul la somaţiile acestora şi a fost omorât de dânşii, şi ca ostaşii care, prin vitejia cu care au luptat la Griviţa, la Rahova şi la Smârdan, în 1877-1878, au acoperit cu cinste numele de român. Dar şi în aceste sângeroase dovezi de vrednicie, cercetarea nu ne arată decât vitejia chibzuită, vitejia oamenilor cunoscând primejdia la care se expun şi totuşi o înfruntă. Nu cunoşteau ei, de pildă, acei care luptau cu Avram Iancu, în Munţii Apuseni, primejdia ce era de a înfrunta trupele ungureşti mai bine înarmate şi totuşi nu numai că le-au atacat, dar au reînnoit atacurile lor? Nu au văzut oare dorobanţii şi vânătorii noştri moartea pe care o semănau în rândurile lor focurile turceşti şi totuşi au atacat şi reatacat redutele de la Griviţa, în zilele de 27 august, 30 august, 6 septembrie şi 7 octombrie şi le-au reatacat de câte două şi trei ori în aceeaşi zi? Se putea arăta oare mai bine că în concepţia poporului român rămăsese adânc tipărit chipul strămoşesc de a privi vitejia şi de a o făptui?

În sfârşit, am fost cu toţii martori la faptele de vitejie ale ostaşilor români în decursul marelui război din care a ieşit întregirea neamului, fapte îndeobşte cunoscute şi recunoscute de lumea întreagă.

În faţa tuturor faptelor de vitejie de până azi, cunoscute şi necunoscute – şi cât de multe sunt acestea din urmă – ne închinăm cu adâncă smerenie, dar şi cu o bine întemeiată mândrie, căci vedem că vitejia românească nu este nesocotită, nu izvorăşte din porniri nechibzuite, ci este socotită, arătând izbânda judecăţii şi voinţei asupra slăbiciunilor trupului.

Prin fapte de vitejie socotită şi-a păstrat românimea fiinţarea ei. De îndrumarea energiilor sufleteşti spre asemenea fapte este nevoie, în stările de astăzi, pentru ca poporul român să dăinuiască, pentru ca să nu fie numai una din străjile la adăpostul cărora alte popoare să poată purta făclia civilizaţiei, ci să ia şi el parte la purtarea acestei făclii, cu atât mai mult cu cât face parte din ginta latină, care:

...poartă-n frunte-o stea divină
Lucind prin timpii seculari.
Menirea ei tot înainte
Măreţ îndreaptă paşii săi
Ea merge-n capul altor ginte
Vărsând lumina-n urma ei.

Poezie fără frontiere

Traduceri de Gabriela CĂLUŢIU SONNENBERG şi Germain DROOGENBROODT

Însingurare

Irma Kurti (Albania, Italia)

Însingurarea mi-a bătut la uşă
– aveam camera numărul treizeci şi trei.
În pat s-a aşezat plictisul lângă mine
un nor apăsător şi mare – şi mut.

Aşternutul era alb ca foaia de hârtie.
Nu avea cine să mă îngrijească.
N-aveam un om pe care să îl sun.
Eram doar o străină în ţara aceasta.

Mi-am întrebat imaginea în oglindă:
„Ce folos am de buze şi de ochi,
de părul meu bogat şi mătăsos
când stau neatinse şi nemângâiate?"

Trei variaţiuni pe tema păcii şi porumbelului

Rei Berroa (Republica Dominicană/SUA)

I
E atâta pace într-un singur porumbel
încât, susţin experţii în pace,
ar fi îndeajuns cu un singur porumbel
pentru a aduce pe pământ
întreaga pace căutată de oameni, în neştire.

II
Atât de numeroşi sunt porumbeii păcii
încât, susţin experţii în porumbei,
o pace doar, nimic mai mult, ne-ar trebui
pentru a chema toţi porumbeii,
ce veşnic şi-n zadar caută oameni.

III
De-ar purta pacea strai de porumbel,
susţin experţii în oameni,
o pace, nu mai mult, ne-ar trebui
pentru a înzestra pământul cu aripi
şi a preschimba oamenii în porumbei.

Cum ar fi să te caut în depărtare?

Gioconda Belli (Nicaragua)

Cum ar fi să te caut în depărtare?
Eunice Odio

Cum ar fi să te caut în depărtare, iubire,
iubire ce m-ai dus la intrarea în copac,
spre zborul fluturelui,
la forţă şi la viaţă,
şi, luându-mă cu tine
prin bucurii, în tristeţi m-ai lăsat?

Cum ar fi să te caut în depărtare,
prin şuierul de gloanţe ce umerii mi-i îmbracă,
în tunetul războinic, de lacrimi saturat?

Cum ar fi să te caut, iubire, peste timp,
în vaste coridoare de zile, despletită,
desculţă, cu iubirea aceasta, o iubire
ce în mine se revoltă ca marea într-un acvariu?

Cum ar fi să te caut în depărtare, întru nefiinţă,
în solitudini, în neantul ce muşcă voluptos
şi crud din îndoiala-mi de biată femeie părăsită?

Să vezi cu ochii minţii, s-auzi cu inima

Paula ROMANESCU

Era în luna mai când am ajuns şi eu peste *Mânecă*... Nu voi uita niciodată liniştea partiarhală care domina în mica localitate englezească Sibford Ferris cu întinsele câmpuri de rapiţă cu floare galbenă, câmpuri prin care şi potecile erau marcate cu o tăbliţă inscripţionată, cât să ştie trecătorul străin spre ce domeniu-casă duc acestea şi, dacă e bine să meargă pe acolo ori ba.

Grija englezilor pentru cuminţirea ierbii se simţea şi pe aici: n-am văzut bălării care să orneze capetele de loturi cultivate cu cereale, nici liziera pădurii îmbrăţişată de mărăcinişuri. Despre urme ale trecerii omului – nici vorbă!

Casele rămâneau însă adevărate splendori ieşite ca din paginile cărţilor de poveşti.

Microbuzul care făcea legătura cu Banbury, oraşul cel mai apropiat de Sibford Ferris, circula din sfert în sfert de oră (să mai spun că nu se întâmpla să întârzie niciodată?), dar era o adevărată plăcere să parcurgi distanţa pe jos, mergând de-a lungul pădurii din care-ţi ieşeau în cale ba un cocoş de munte, ba un iepuraş, ba o veveriţă jucăuşă, ba un fazan, ba un plimbăreţ însoţit de câinele lui ţinut în lesă ca să nu-şi ia câmpii după vreo frumoasă a pădurii. Vulpe n-am văzut, dar, cu atâtea zburătoare, n-ar fi de mirare să fi fost şi cumătra prin preajmă.

La câteva zile de la sosirea mea, colegiul organiza expoziţia trimestrială de artă cu vânzare la care profesori şi elevi îşi prezentau lucrările realizate în ultimele trei luni.

Adina expunea o serie de gravuri şi sculptură în marmură, şeful catedrei, ceramist, expunea căni şi alte obiecte de uz casnic. De-ar fi văzut el creaţiile ţăranilor noştri sosiţi la Târgul de Sânt' Nicolae de la Muzeul Ţăranului Român, mi-am şoptit eu în barbă..., s-ar fi gândit de două ori dacă să-şi prezinte au ba oalele…

La rândul lor, elevii expuneau lucrări de modelaj, grafică, pictură, gravură, ceramică.

Da, s-au cumpărat toate gravurile profesoarei, mai puţin sculpturile care făceau de acum parte din patrimoniul Colegiului, au fost achiziţionate şi vasele ceramistului, părinţii elevilor s-au orientat către opera „artistului" familiei, toată lumea era fericită.

Publicul – părinţi şi localnici sensibili la fenomenul artă, s-au adunat după vernisaj în marea sală de concerte a colegiului, unde, pe pereţii corespunzători punctelor cardinale, tronau patru lucrări de mari dimensiuni, de pictură în ulei reprezentând *Anotimpurile,* realizate şi acestea de polivalenta artistă din România, neobosită şi hotărâtă parcă să demonstreze că Şcoala Românească de Artă este de înaltă ţinută.

Oare în onoarea ei (a noastră!) direcţia colegiului a găsit foarte potrivit să prezinte asistenţei un film „documentar" despre România, neuitând să spună că o profesoară româncă a fost selecţionată prin Ambasada Angliei la Bucureşti să predea la ei pentru un stagiu de doi ani cu contract ferm şi salariu confidenţial (cum tot „confidenţial" era şi al celorlalţi colegi pur-sânge englezesc, adică, de vreo 3-4 ori mai mare decât al ei!)?

Ce vedeau în documentarul amintit spectatorii? Păi ce să vadă şi ei! Nişte pitoreşti ţigani jerpeliţi de să le plângi de milă, făcând ce fac demult şi ştiu ei cel mai bine (oare?!), cerşind adică pe la intersecţii, însoţiţi de puradei cu fundul gol şi părul străin de pieptene, câini

vagabonzi stăpâni pe străzile invadate de bipede inconştiente de pericolul ce le pândeşte, tomberoane debordând de… abundenţă marketată, o leliţă care aleargă (cât o fi aşteptat documentaristul splendida scenă?) cu poalele suflecate spre locul din fundul grădinii unde se află o gheretuţă de scânduri aplecată periculos spre soare-răsare, pe când roşu, imens şi pur, astrul zilei tocmai se ivea la orizont… Li se mai arată nişte şomeri de-ai satului şi-ai statului degeaba – trainici stâlpi de bodeguţă, cu dinţii rarişte şi zâmbet larg şi tâmp de oameni… bine împliniţi, case cu multe turnuleţe, mercedesul aferent şi căruţa cu coviltir lângă piscina din curte, un cocoş ţanţoş care cântă baritonal pe o grămadă de bălegar sub privirea piezişă a găinilor cârâitoare…

Fără un cuvânt, Adina şi cu mine părăsim sala unde rula spre hazul rânjitor al publicului un film prin care se pretindea că se face portretul României noastre.

Nu, n-am plâns! I-am plâns pe cei care nu ştiu să vadă şi nici să asculte cu inima fără să ignore raţiunea pură nepervertită la preluarea şi promovarea unor strepezitoare păreri gata făcute.

Ce-o fi vrut de fapt să dovedească prin „producţia" lui documentaristul britanic? Şi, să probeze ce? Că ei rămân cei mai cu moţ într-o lume de nimic? Sictir!

Ne-am dus „acasă" şi ne-am pregătit un ceai cu lămâie ca să ne limpezim sufletul de mâzga în care voiau să ne prezinte „zugravii" răuvoitori.

Ne aşezasem pe şezlong în grădina din spatele casei (discreţie, nu!) şi ne amuzam de prostia omenească după ce mai întâi strânsesem din dinţi ca nu cumva să lăsăm vreo lacrimă să ne trădeze furia.

Nu mică ne-a fost uimirea când am auzit soneria la intrare. Adina zicea că de când e aici, nimeni dintre cei care locuiau în campus nu i-a călcat pragul. Am deschis. La intrare erau dl şi d-na Watters, părinţii unui elev care le povestise acasă că doreşte să facă pictură şi că această decizie se datora profesoarei lui. Pe scurt, eram invitate a doua zi să le facem o vizită. Urma să vină să ne ia cu maşina la ora 12 ca să luăm lunch-ul împreună.

Părea mai curând un ordin, ţinând seama că nu am fost întrebate dacă nu aveam cumva un alt program. Nu, nu aveam nimic special. Am fi făcut o nouă plimbare prin împrejurimi. Văzusem o biserică din secolul al XIII-lea înconjurată de un cimitir ca regat al uitării, al liniştii care îşi întinde vălurile moi peste iarba mătăsoasă şi, am fi vrut să ajungem pe acolo. Nu să şi rămânem…

Am mulţumit aşadar pentru invitaţia făcută şi, după plecarea tuturor celor veniţi la colegiu pentru vernisaj-coctail-film documentar (!), am mers amândouă în atelierul vast dotat cu o performantă presă pentru gravură şi, am fost, până la căderea întunericului, cea mai docilă ucenică „maestrei" mele.

Fascinantă artă, gravura!

Semn(al) de carte

Ioan Bolovan, Ioan-Aurel Pop, Victor Spinei, coordonatori, *Sub semnul datoriei şi al împlinirii, Studia in honorem Dorina N. Rusu,* Editura Academiei Române, Bucureşti, 2021

Prin tot ce a realizat – zeci de volume de autor şi editări de materiale documentare şi peste o sută de studii şi note disipate în periodice de prestigiu, al căror număr precis, mereu augmentat, este greu de contabilizat –, dr. Dorina N. Rusu s-a impus ca o cercetătoare a cărei autoritate a dobândit recunoaşterea unanimă a colegilor de breaslă, cu o prestaţie intelectuală presărată cu admirabile contribuţii ştiinţifice, răsplătită cu diverse premii şi diplome, între care Premiul „Dimitrie Onciul" al Academiei Române (1994) şi Ordinul naţional „Pentru merit" în grad de Cavaler (2003), şi încununată, în toamna anului 2015, prin cooptarea în rândurile membrilor corespondenţi ai Academiei Române. Volumul omagial reiterează sentimentele de apreciere a membrilor Secţiei de Ştiinţe Istorice şi Arheologie şi a institutelor adiacente faţă de colega noastră, căreia îi urăm un călduros la mulţi şi buni ani, sănătate deplină şi noi împliniri cărturăreşti! (Acad. Victor Spinei, la finalul prefeţei „Nume inconturnabil în istoriografia naţională: dr. Dorina N. Rusu")

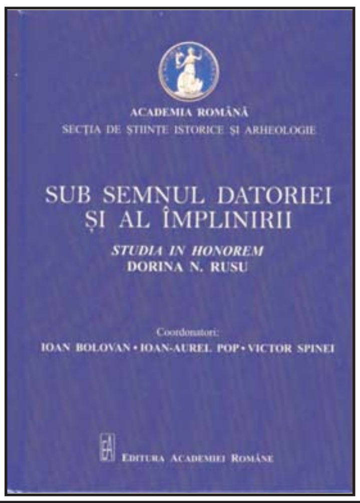
Silvan G. Escu, *Comedia tristeţii,* Editura Tracus Arte, Bucureşti, 2020

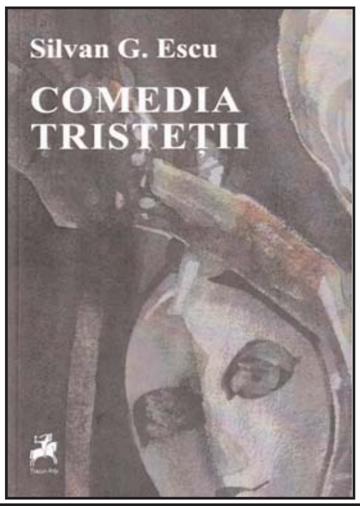
Nu, în mult prea amara *comedie a tristeţii* văzută ca *o viaţă pe dos,* romancierul Silvan G. Escu nu ne invită să râdem cu lacrimi în lumea asta tristă plină de humor, potopiţi de o corectitudine politică precum un nisip mişcător din balta neînţelesurilor toate, ci mai degrabă să ne pierdem spre a ne regăsi într-o urmuziană abordare a întâmplării aceleia cu nume de viaţă, niciodată perfectă, nici (sau mai cu seamă) dacă am lua-o de la capăt, ori de la capăt spre început... (…)

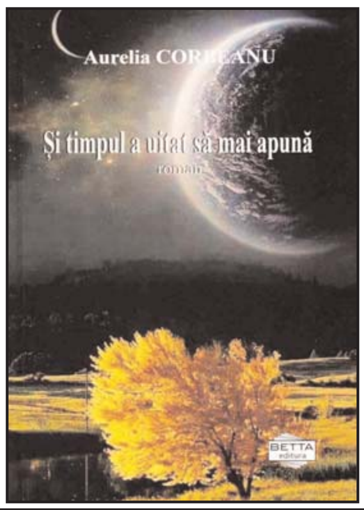
Meştere Urmuz, fii liniştit acolo unde eşti! Prin *Comedia tristeţii*, Silvan G. Eseu se dovedeşte a-ţi fi vrednic urmaş, iar literatura română îşi desăvârşeşte bizareria astfel ca toată viaţa noastră cea de toate zilele să i se asamene cuminte, întregindu-se cu toată moartea… (Paula Romanescu, la începutul şi la sfârşitul prefeţei)

Aurelia Corbeanu, *Şi timpul a uitat să mai apună*, roman, Editura Betta, Bucureşti, 2022

Plonjând în trecut cu statornicia norului de a se întoarce la obârşie, la izvor, Aurelia Corbeanu alcătuieşte prin scrisul său o vie frescă–dioramă în care se încadrează cu sufletul, ca pentru închinăciune la sfintele altare, icoane familiare păstrătoare de chipuri dragi şi voci care-au tăcut, învestindu-le cu o lumină nouă ivită din chiar greul greului care le-a fost acestora trecerea prin lumea ca o vale a plângerii şi făcând ca timpul mort să uite să mai moară. (Paula Romanescu, pe coperta a patra)

Vecina mea, Africa

Un mozambican în kimono

Nicolae MELINESCU

Africa feudală le-a oferit surprize pitoreşti până şi membrilor aristocraţiei din Imperiul Soarelui Răsare, pe vremea când acesta trăia o istorie singulară, frământată de zbaterile consolidării şi unificării a zeci de entităţi senioriale, de multe ori adverse. Pe la jumătatea secolului al XVI-lea, a început aventura unui adolescent născut pe ţărmul Mozambicului, în tribul makua. Numele său originar pare să fi fost Yasuffe, dar el s-a pierdut odată cu capturarea lui ca sclav de către portughezi şi vândut iezuiţilor spre convertire şi educaţie creştină. Ascultător, cinstit şi vânjos, a fost preluat în anii adolescenţei de preotul italian Alessandro Valignano (1539–1606), inspector ecleziastic al noilor comunităţi creştine din extremul Orient.

Thomas Lockley (*African Samurai: the True Story of Yasuke, a Legendary Black Warrior in Feudal Japan*, Hanover Square Press, Toronto, Ontario, Canada, 2019) considera posibil ca Yasuke, Issufo sau Yisake (contorsiune a numelui biblic Isaac) să fi fost luat ca sclav în copilărie, trimis în India şi instruit în tabere militare. Comportamentul său, curajul şi disciplina se pare că i-au cumpărat libertatea. Italianul Valignano l-a cunoscut ca luptător în 1579 şi l-a luat pe lângă el ca gardă personală şi valet pentru că răspunderile preotului erau foarte importante: vizitator/manager al misiunilor iezuite în Indii (Africa răsăriteană, de sud şi de sud-est şi Asia orientală, în principal China şi Japonia). Primii africani ajunseseră pe meleagurile japoneze în 1546, expediaţi ca sclavi în anturajul căpitanului portughez Jorge Álvares, dar ei rămâneau consemnaţi în taberele lusitane izolaţi de populaţiile băştinaşe.

În 1581, stăpânul iezuit şi apărătorul african convertit, împreună cu o suită numeroasă au pornit la bordul a cinci galioane să inspecteze fiefurile cucerite de baronul Diamo Oda Nobunaga (1534–1582), primul unificator al clanurilor feudale din arhipelagul de la Soare Răsare. Potrivit *Istoriei Japoniei,* scrisă de Luis Frois şi Laurenco Mexia în 1587, alaiul creştin a ajuns în portul Kyoto şi a fost invitat în noul oraş Azuchi, o cetate fortificată dominată de cea mai înaltă construcţie de la acea vreme, palatul seniorial cu şapte niveluri. Audienţa la baronul Nobunaga era o cinstire supremă şi inspectorul italian nu s-a putut abţine şi şi-a prezentat însoţitorul negru ca pe un membru important al anturajului său.

Spre deosebire de marile curţi europene, unde au fost târâţi negrii ca spectaculoase prăzi de război şi trataţi ca animale exotice, japonezii au fost foarte impresionaţi de statura africanului şi de modul condescendent în care era tratat de proprii însoţitori. Seniorul a crezut la început că tânărul din faţa sa fusese vopsit ca să-l impresioneze şi a pus să fie frecat bine cu bureţi, oţet şi cenuşă de chiparos, dar pielea acestuia a rămas tot intens brună. Uimit, baronul japonez a dat mari petreceri în cinstea lui. Modestul bantu, la început fără ţară şi fără nume, a fost botezat Yasuke, a primit costumul de luptător şi cele două săbii katana, împreună cu rangul de samurai, a devenit kashin (rentier), cu o mică proprietate la poalele colinei pe care fusese ridicată citadela. La unul dintre ospeţe, nepotul seniorului unificator, guvernator al cetăţii Osaka, i-a dăruit luptătorului african zece mii de cutii cu monede de aramă, potrivit lui Ōta Gūyichi, cronicarul vieţii lui Diamo Oda Nobunaga. (Ōta Gūyichi, *The Chronicle of Lord Nobunaga*, translated by J.S.A. Elisones and J.P. Lamers, Brill Leiden, The Netherlands, 2011)

Când celestul patron l-a plimbat pe noul samurai african până la biserica creştină din Kyoto, mulţimea s-a îmbulzit să-l vadă şi, curioasă, a rupt porţile lăcaşului ca să-l cunoască pe neobişnuitul personaj, atât de venerat de aristocraţii Curţii. Dincolo de aspectul inedit, Yasuke s-a dovedit un luptător extrem de inteligent, de abil şi de loial, a învăţat limba japoneză şi i s-a alăturat viteazului Nobunaga în bătălia decisivă de la Tenmokuzan împotriva clanului Takeda. Luptele de la începutul lui 1582 sau asaltul de la Toriibata au fost ultima acţiune majoră împotriva baronului Takeda Katsuyori, adversar al unificării preconizate de Nobunaga. Alungat din propriul fief, Katsuyori şi-a incendiat castelul Shinpu şi a încercat să se refugieze la unul dintre nobilii fideli, dar acesta i-a închis porţile cetăţii sale şi Katsuyori s-a sinucis în faţa ofensivei masive a trupelor senioriale adverse în care comportamentul lui Yasuke a devenit legendar pentru îndemânare şi îndrăzneală. După victorie, creştinul samurai african a devenit armurierul seniorului învingător, a fost poftit să mănânce alături de acesta şi i s-a permis să călărească în stânga lui, privilegiu rezervat celor mai bravi luptători.

În vara lui 1582, Nobunaga, deşi încă în putere la 48 de ani, s-a retras în secret în templul Honnō-Ji, departe de lupte, înconjurat discret de artişti, poeţi şi câţiva negustori. O pază restrânsă demnă de rangul său şi un grup limitat de servitori alcătuiau anturajul unuia dintre cei mai aprigi luptători ai perioadei medievale. Yasuke l-a însoţit în acest autoexil, de fapt o izolare petrecută în meditaţie şi tihnă spirituală. Generalul Akechi Mitsuhide, vechi adversar răzvrătit, i-a descoperit ascunzătoarea, a asediat citadela şi a pornit lupta împotriva seniorului. Samuraiul african a sărit în apărarea nobilului său stăpân, dar cu numai câţiva curteni şi o gardă personală pregătită mai mult pentru ceremoniale, nu a putut să facă faţă asaltului final. Nobunaga a fost rănit în umăr de un glonţ, dar a continuat să se apere. O suliţă l-a atins în abdomen, dar comandantul nu a cedat. Când orice opoziţie s-a dovedit inutilă Nobunaga s-a retras în apartamentul său, l-a incendiat şi şi-a făcut seppucu. Rămas lângă el până înaintea sacrificiului ritual, Yasuke a primit ordin să plece la fiii seniorului să-i anunţe de trădarea generalului. Yasuke a reuşit să scape din incendiu şi din atacul năvălitorilor şi a ajuns la reşedinţa juniorului Oda Nobunaga, cel mai vârstnic dintre moştenitori, şi i s-a alăturat în lupta cu oştile lui Mitsuhidi. Dar şi aici numărul acestora şi cruzimea luptelor l-au copleşit şi a ajuns prizonier. Victoriosul baron nu s-a lăsat impresionat nici de vitejia africanului şi cu atât mai puţin de statura sa şi de culoarea pielii. L-a declarat o fiară şi l-a trimis la biserica creştină din Kyoto, unde nu s-a mai ştiut nimic de el. În 1587, al doilea unificator al Japoniei feudale, Toyofomi Hideyoshi, i-a izgonit pe iezuiţi din arhipelag, a scos creştinismul în afara legii şi le-a acordat misionarilor douăzeci de zile ca să plece. Este posibil ca Yasuke să se fi enumerat printre cei evacuaţi. Viaţa lui s-a sfârşit aşa cum a început, în anonimat, dar cariera sa de curtean şi de luptător s-a păstrat în cronicile nipone, dovedind astfel că şi în acea perioadă Africa nu a fost un continent izolat, simplu furnizor de sclavi şi de bogăţii.

Pe măsură ce istoria lui Yasuke a devenit tot mai cunoscută prin intermediul călătorilor europeni în Japonia, existenţa sa a alimentat tot mai mult o tentantă legendă medievală.

Thomas Lockley, citat anterior, a combătut speculaţiile din secolul al XIX-lea, potrivit cărora eroul nostru ar fi provenit nu din Africa australă, ci mult mai dinspre nordul coastei Oceanului Indian, din sudul Nubiei (Sudanul de azi), din populaţia dinkha. Membrii săi aparţineau triburilor nilote, aveau pielea intens pigmentată, trăsăturile feţei erau prelungi, cu frunte bombată şi nasul drept. Nubienii erau războinici iscusiţi folosiţi în lupte încă de pe vremea faraonilor, pentru că aveau o statură impozantă, bărbaţii erau înalţi şi foarte puternici. Adulţii obişnuiau să-şi marcheze desene identitare rituale pe pielea feţei şi acestea nu mai dispăreau toată viaţa.

În stampele care-l înfăţişau pe Yasuke, inclusiv ca luptător de sumo, asemenea detalii fizionomice lipsesc. Este greu de crezut că ele ar fi fost ignorate de artiştii niponi de la Curte, pentru care tatuajul ajunsese o formă de artă expresivă, răspândită după secolul al III-lea şi devenise o marcă a statutului social şi, ulterior, chiar semn de oprobriu faţă de indivizii certaţi cu legea.

O altă teorie despre originile samuraiului african susţine că acesta ar fi provenit din Abisinia creştină şi aşa ar fi ajuns în anturajul iezuit. Etiopienii care nu erau evrei şi nici musulmani aveau trăsături fine, siluete armonioase şi erau numiţi cafri. Europenii i-au plăcut de la primele contacte pentru că erau înalţi de peste şase picioare (aprox. 1,80 m), erau creştini, aveau o conformaţie robustă, ceea ce îi făcea rezistenţi şi curajoşi. Lockley, profesor de istorie medievală niponă la Colegiul Nihon al Universităţii din Tokyo, a constatat că numele ar avea o origine amhraică, iar Yasufe, varianta posibilă a lui Yasuke, circulă şi azi în Etiopia. Cronicile vremii au furnizat şi câteva date concrete. În scrisorile lor, iezuiţii Luis Frois şi Lorenco Mexia consemnau: „În a douăzeci şi treia zi din luna a doua (23 martie 1581) un paj negru a venit din ţinuturile creştine îndepărtate. Omul era sănătos, cu o înfăţişare bine clădită. Nobunaga i-a apreciat forţa. Nepotul lui i-a dat nişte bani când l-a întâlnit pe negru prima dată”. (Cristina Castel-Branco, Guida Carvalho, *op. cit.*) Pe 14 mai, scriau cronicarii, Yasuke a plecat cu Frois şi alţi creştini din provincia Echizen, din centrul arhipelagului, au călătorit din port în port până în luna mai, când s-au întors la Kyoto. Tot pe atunci, Yasuke a intrat în serviciul suveranului Nobunaga.

Simplul fapt că numele africanului a fost consemnat atât de frecvent pe parcursul evenimentelor precum şi faptul că acţiunile sale au fost comentate de cei care l-au cunoscut nemijlocit a dovedit atât pentru contemporanii săi, cât şi pentru cei care i-au urmat, că Yasuke a fost un personaj remarcabil, care a pigmentat sfârşitul secolului al XVI-lea din istoria japoneză.

(Urmare de la pag. 31)

Am avut revelaţia unei gridophanii artistice, adică a unei reţele de relaţii nevăzute între elementele naturii. Cu alte cuvinte, artistul revelează o reţea de legături între vizibil şi invizibil. Ca un fel de autopsie a corpului uman, care la microscop ne dezvăluie o sumedenie de fire, de legături pe care nu le percepem cu ochiul liber. Orice univers este o gridophanie, iar Marchuk a aplicat anatomia unui element uman, viu, la întreaga natură. Şi această ţesătură de forme duse la extrem capătă o expresie abstractă, atinge experienţele suprarealiste.

Dacă un Victor Brauner, de pildă, şi alţii din şcoala surrealistă românească pot fi definiţi prin forme ingenioase, fantastice, fără legătură cu realitatea, Ivan Marchuk ne arată, fără dubii, că toate aceste cuceriri ale abstracţionismului au legătură cu realitatea, că în natură se află ceea ce nouă ni se pare a fi abstract sau artificial. În plastica mondială nu am decât un exemplu asemănător, Van Gogh, care vede totul prin mii de fibre, care devin un vertij al naturii. Ca şi cum artistul sesizează mişcarea materiei. Mai există poate o experienţă asemănătoare, pointilismul, prin care artişti ca Seurat văd lucrurile prin milioane de puncte.

Mai există un element biografic în viaţa lui Marchuk, experienţa de la Cernobîl, când el a vizitat zona şi a redat-o prin astfel de imagini, ale unor corpuri umane reduse la forme multitubulare. Acest fapt i-a atras critici în epocă, fiind văzut ca o abatere de la realismul socialist, a fost persecutat, nu a fost primit în Uniunea Artiştilor Plastici, ceea ce l-a făcut să emigreze în Australia, apoi în SUA. Marchuk a explicat că tehnica sa picturală se numeşte *plontanism*, un neologism derivat după cuvântul ucrainean care desemnează verbul „a ţese”.

Realizarea unei astfel de picturi este o lucrare foarte migăloasă, presupune o răbdare titanică, să redai firele nevăzute ale vieţii, care, în evoluţia lor, devin ca în seria *Voice of My Soul,* unde formele tubulare capătă şi expresii umanoide, fără să fie zombie, ci stranii fiinţe, ca în plastica lui Bosch.

Expoziţia de la Ukrainian Institute este o mare lecţie pentru arta modernă, care este înecată în kitsch, în tot felul de instalaţii tehnoide, fără legătură cu arta, cu tot ce ştim că înseamnă linie, desen, culoare. Ori asta presupune talent. În lipsă de talent, apar tot felul de experienţe, pe lângă artă, care nu au nici măcar calitatea de experiment. Expoziţia lui Ivan Marchuk a fost o adevărată revelaţie. Azi artistul trăieşte la Kiev, iar opera sa se află în multe muzee ale lumii. Îmi imaginez deja cum reprezintă el invazia rusească, precum o reţea dementă de fiinţe tubulare, orci, care distrug viaţa!

O abordare politică a SF-ului

Mircea OPRIŢĂ

Ca majoritatea tinerilor care au apucat, prin 1980, faza de erupţie a mişcarii SF, **Cătălin Ionescu** s-a implicat energic în susţinerea din perspectivă cenaclieră a anticipaţiei, amânându-şi profesionalizarea pe ambele paliere, creaţie şi interpretare, pentru momentul – de o mai permisivă manifestare critică – de după ‘89. S-a născut la 13 august 1958, în Ploieşti, a absolvit Institutul Politehnic din Capitală, iar pe parcursul studiilor sale superioare a participat la experienţa formatoare a grupării „Solaris", ceea ce i-a facilitat şi debutul în *Ştiinţă şi tehnică,* printr-o schiţă intitulată *Dorinţa* şi premiată la concursul din 1982 al acestei reviste. A publicat proză scurtă în Almanahul *Anticipaţia*, precum şi în antologiile editate în deceniile nouă şi zece din secolul trecut: *Avertisment pentru liniştea planetei, Povestiri despre invenţiile mileniului trei, La orizont această constelaţie* şi *Motocentauri pe Acoperişul Lumii.* În critica genului s-a lansat după 1990, în paginile unor publicaţii precum *CPSF Anticipaţia, Jurnalul SF* (unde semnează provocatoare pagini de „anti-critică"), *Nautilus, Ficţiuni, Sigma* şi, de asemenea, în revista electronică *Pro-Scris*, pe care o lansează în 2001, veghindu-i apariţia împreună cu György Györfi-Deàk până la sistarea ei în 2010. Între 1993 şi 1996 a fost redactor la Radio Prahova, datorându-i-se realizarea unor emisiuni săptămânale dedicate SF-ului şi genurilor înrudite: *Fisura în real, Marţea dinspre oglindă* etc. A tradus din Ian Watson şi Walter Jon Williams, iar în 1999 s-a aflat printre colaboratorii *Dicţionarului SF* publicat de Editura Nemira. Pe lângă distincţia care i-a facilitat debutul, a mai fost premiat de revista *Helion* în 1987 şi de Romcon, tot la Timişoara, în 1989.

Intervenţiile sale critice au în vedere mai rar vreo analiză estetică aplicată textelor şi, de regulă, un comentariu polemic adresat cadrului socio-cultural în care s-a putut manifesta genul în ultimele decenii de comunism şi la începutul tranziţiei postrevoluţionare. Autorul surprinde, cu un ochi sensibil la faptul de ideologie politică, chestiuni speciale, precum preluarea prin directivă de partid a fandomului românesc şi încercarea de a-l subordona, total şi necondiţionat, obiectivelor ideologice stabilite în ultimii ani de dominaţie ceauşistă. Astfel, studiul intitulat *Scurtă istorie politică a science-fiction-ului românesc* aduce în lumină circulara din iunie 1981 prin care CC al UTC îşi aroga misiunea de a îndruma şi coordona „unitar" toate cele 21 de cenacluri existente atunci în domeniu, ceea ce înseamnă nu doar o implicare administrativă şi financiară în funcţionarea mişcării „de tineret", ci mai ales dirijarea creaţiei sale spre obiective precise, precum „educarea ateistă a tinerei generaţii", cultivarea „anticipaţiei tehnico-ştiinţifice" într-o perfectă sincronizare cu naţionalismul cultural virulent din epocă, de asemenea, cu sloganuri precum idealul păcii, viitorul optimist al patriei şi al omenirii, în fine, cu tot ce putea fi tras de sub stindardul SF în delirul ideologic al documentelor de partid.

În acest context, o privire extrem de critică îi este rezervată lui Alexandru Mironov, suspectat de faptul că acţiunile sale, cu larg ecou în conjunctura mişcării sefiste din epocă, n-ar fi fost dictate nemijlocit de pasiunea sa pentru science-fiction, ci ar fi ascuns cu abilitate interesele unui reprezentant al puterii care supraveghea un fenomen cultural aflat în imediata sa apropiere. Autorul studiului nu merge până acolo încât să-l facă pe Mironov responsabil de deturnarea „brutală" a valenţelor valorice din anticipaţia acelor ani complicaţi din punct de vedere politic, suspectându-l totuşi de a fi preluat, în mod interesat şi chiar „cu voie de la Stăpânire", o mişcare SF în interiorul căreia avea o lungă experienţă de animator. Iar antologiile girate de el în anii '85-'90 (*Niciun zeu în Cosmos, Povestiri despre invenţiile mileniului III, Povestiri ciberrobotice, Cosmos XXI – întâmplări dintr-un univers al păcii, Cronici metagalactice, Cronici microelectronice*) dădeau, inclusiv prin tematica lor conformistă ideologic, un credit valabil pentru aspiraţia sa de a deveni, cum afirmă criticul, „un om al puterii apreciat de tineri, ipostază care i-a permis nu numai să împace şi capra şi varza, ci şi să treacă, după evenimentele din decembrie 1989, drept un «dizident» al regimului Ceauşescu". Devotat analizei sale sociologice, Cătălin Ionescu supune criticii şi gesturile postrevoluţionare ale influencerului devenit ministru al Tineretului şi Sportului, bunăoară organizarea „pseudo-fundaţiei" FNTSF şi editorialele entuziat-idealiste, coafate politic, din vremelnic resuscitata Colecţie de Povestiri ştiinţifico-fantastice *Anticipaţia*. O limpezire a apelor tulburate de interese politice, ele însele în plină vânzolire postrevoluţionară, este întrevăzută, corect, în ieşirea creaţiei generice de sub amăgitoarea influenţă cenaclieră, care, în locul aşteptatelor semne de progres, şi-ar fi dovedit tot mai convingător, pentru anticipaţie, calitatea de frână.

„În altă ordine de idei, însăşi noţiunea de mişcare SF se cere regândită. Fandomul, faimoasa emblemă a mişcării SF, a rămas doar un nume. Este cazul să se facă, de-acum, o delimitare clară între profesionalism şi amatorism, începând cu o situaţie practică: separarea creatorilor de masa de fani şi – îndrăznim să spunem – chiar de ideea de cenaclu."

Abordări de acelaşi tip găsim şi în alte câteva studii, bunăoară în *Dragostea între necesitate şi suferinţă – Almanahul Anticipaţia în istoria science fiction-ului românesc* şi în *Sentimentalismul tradiţiei sau Revista Anticipaţia (Colecţia povestiri ştiinţifico-fantastice, serie nouă).* Intervenţiile critice ale autorului îşi diversifică prin forţa lucrurilor abordările în *Pro-Scris*, unde calitatea de director de revistă impunea o redirijare a atenţiei dinspre condamnarea trecutului spre urmărirea unui fenomen în dinamica sa vie, aplicată unor realităţi modificate. Pe lângă editoriale şi comentarii diverse (în rubrici precum „Pro-File", „Pro-Gresii", „Pro-Puneri", „Pro-Poziţii", „Pro-Test"), Cătălin Ionescu produce interviuri cu autori aflaţi în plină lansare în epocă: Ovidiu Bufnilă, Liviu Radu, Sandu Florea, Radu Pavel Gheo, Robert David, Adrian Bănuţă ş.a. Fără a se entuziasma excesiv de subiectele cyberpunk care dădeau năvală printre mai vechile clişee ale anticipaţiei noastre, criticul nu omite să le comenteze în articolul *Motocentaurul, simbol, personaj sau găselniţă?* Din când în când, mai vechile obsesii îşi regăsesc drumul spre cititor, condensate în texte precum *Scurte aprecieri ale relaţiei dintre science fiction şi Securitate*, ori *Ioan Petru Culianu sau SF-ul între magie şi poliţie,* comentariu prilejuit de moartea suspectă, în 2003, a autorului evocat. Totuşi, semnele resemnării devin tot mai vizibile, ca şi o tot mai dificultoasă adaptare a criticului la peisajul în schimbare, prezentat de evoluţia SF-ului românesc de dată mai recentă. Iată o mostră din articolul ce pecetluieşte sfârşitul publicaţiei electronice iniţiate în 2001 (*Pro-Scris a împlinit 10 ani: cronica unei morţi anunţate anul trecut*):

„Îmi propusesem ca, în acest ultim articol din *Pro-Scris,* să fac o trecere în revistă a peisajului science fiction românesc din ultimii 10 ani. O lume mai degrabă atipică, din mai multe puncte de vedere, bla-bla…

Dar la ce ar folosi? La urma urmei, lucrurile sunt extrem de clare pentru cine s-ar învrednici să se uite la ele. De ce să le reamintesc la nesfârşit? Iar să «tun şi să fulger» pe marginea «atracţiei gravitaţionale» de stânga care se resimte în SF-ul românesc? Iar să «suspin» că renasc cenaclurile şi organizaţiile supracenacliere? Iar să «căinez» lipsa «eternă» de implicare a scriitoriilor de science fiction în treburile «cetăţii»? Lista este lungă, dar sunt lucruri spuse şi repetate de multe ori..."

Epuizat înainte de vreme, poate şi din cauza unui blocaj între limitele propriei sale metode critice, Cătălin Ionescu s-a încercat la un moment dat şi în proza de anticipaţie, cu câteva povestiri. Între ele, cea cea intitulată *Loser* şi publicată în antologia *La orizont această constelaţie,* a reuşit să pună ulterior suficientă substanţă epică pe ea încât să se transforme în roman.

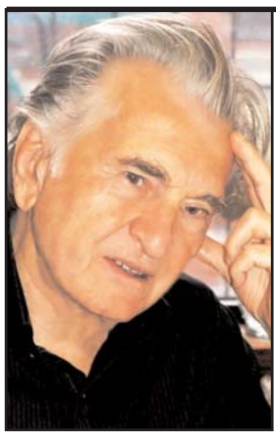
Sub această haină înnoită, *Loser. Măştile norocului* s-a publicat în 2002 la efemera Editură Pygmalion din Ploieşti. Personajul central ţine să-şi afirme, pe o mare parte a traseului său existenţial, descendenţa din Candide al lui Voltaire. Trăind într-o lume artificială, care e gata să admită cu seninătate falsul sintetic ca rod al naturii înseşi, naratorul ia mereu „partea bună" a lucrurilor drept singur adevăr. Calitatea de perdant oficial îi defineşte condiţia intimă, ca şi pe cea socială. El e un paria, „gunoi al societăţii", dar admite lucrul acesta ca pe ceva înscris în reguli de fier. Şomer perpetuu, vegetează şase luni din an la Centrul de criogenie, congelat. În perioada „activă", îşi petrece timpul la azil, într-o lâncezeală penibilă, sau intră în contact cu poliţia, suportând invectivele şi brutalizările cuvenite clasei lui sociale. Mai curând conformist şi prudent decât promotor al riscului, personajul găseşte mereu justificări poziţiei sale şi, în genere, întregii societăţi. Filosofia după care se conduce transferă reperele morale ale vieţii într-unele de cazinou popular, unde norocul decide totul, iar lipsa acestuia se acceptă cu resemnare. Dacă în alte lucrări era imaginat un conflict deschis cu sistemul degradant, aici insul face tot ce ţine de el spre a ocoli confruntarea. El agreează sistemul, pentru că ideea unui „câştig al vieţii", devenită doctrină de stat, îi dă speranţe şi iluzii, materia constitutivă a oricărui loser. Sistemul însuşi întreţine în „prostimea" dominată sugestia norocului, ca formă „democratică" de acces la onoruri sociale şi belşug. Extrase din automatele răspândite precum ciupercile prin universul anticipat de autor, „tichetele" fundamentează această civilizaţie a aşteptării tensionate, cu frustrarea funcţionând în regim de motor emoţional. În orbirea lui simbolică, noul Candide consideră automatele de joc nişte maşini ideale, iar structura absconsă care le manipulează – dreaptă şi progresistă, un sistem perfect.

Cartea are, fără îndoială, ironie. Fraza scurtă, nervoasă, alege oralitatea ca regim de expresie, fără a lăsa totuşi impresia de neglijenţă. În ritmul lor precipitat, cuvintele rămân adesea neexprimate până la capăt. Deşi lipsindu-i poezia de un suprarealism schizofrenic a aceluia, stilul are ceva din Ovidiu Bufnilă. Iată un (auto)portret de loser:

„La intrarea în pavilion mă privesc în oglinda cea mare. Da, sunt tot eu, loseru'. Mă recunosc: cu păru' cam mare, negru, atârnându-mi peste ceafă şi urechi, mereu nepieptănat ca lumea, cu ochii-ncercănaţi, obrajii puţin supţi şi gura ast-afurisită ce mi-a făcut multe necazuri. Gura tăiată cam abrupt. Ce expresie, iar am început s-o iau razna! Gură abruptă! Cred că m-a bătut soarele-n cap! Să continui descrierea tipului care mă priveşte de cealaltă parte: nebărbierit, fără însă a avea barbă, cu gâtu' gros. C-un pulover bleumarin şi nişte blue-jeans decoloraţi şi soioşi. Ghete p-alocuri descleiate, da' încă zdravene. Alte semnalmente: puţin adus de spate. Fără semne particulare. Zâmbesc. Era să capăt un semn particular ţăpănos, aşa, o tăietură-n stomac de vreo douăzeci de centimetri. Zâmbeşte şi tipu' din faţa mea. Halal descriere. Numai bună pentr-un loser."

Cătălin Ionescu figurează, în ton lejer, dar şi cu mici angajamente în dramă, un roman despre manipulare. Naratorul ajunge treptat la convingerea că este „o jucărie în mâna unora. Un ţap ispăşitor..." Revelaţia sa va fi cea intuită de cititor încă de la primele pagini: când blazat, când cuprins de frenezie, el participă în fond la un joc unde nu există câştigători. Un truc menit să dea conţinut şi perspectivă mizeriei sociale, să umple cu „distracţii de loser" golul unor existenţe debusolate. Partea slabă a cărţii priveşte personajele secundare. Ele sunt „subţiri", simple umbre în decor, nu se reţin. Trăsăturile li se amestecă pe parcursul unei acţiuni care, spre final, se contaminează de clişee „poliţiste".

Ars longa...

Un reper: Ukrainian Institute of America

Grid MODORCEA

În cărţile mele de artă plastică, am scris de multe ori despre Institutul Ucrainean de la New York, aflat într-o clădire istorică, fondată în 1899, de pe 79 Street. De la ferestrele lui vezi faimosul Central Park şi MET (Metropolitan Museum of Art). În lumea institutelor străine din America, este un reper în ceea ce priveşte punerea în valoare a culturii naţionale, cu alte cuvinte, organizarea. Şi l-am oferit de model pentru ICR, care este departe de a fi un institut cultural care să promoveze arta românească şi să-i atragă pe americani şi alţi vizitatori ai lumii. ICR este moşia proprie a funcţionarilor lui! Institutul Ucrainean se află într-o clădire-muzeu, o bijuterie arhitectonică, pe care ucrainenii au împodobit-o cu elemente ale specificului naţional. Domină icoanele ortodoxe, de o rară frumuseţe, dar şi podoabele de artă populară, care sunt şi o sursă nesecată pentru artiştii profesionişti.

Nu cred că am fost vreodată la un eveniment cultural al Institutului Ucrainean din America, şi mergeam des, fiindcă locuiam aproape, tot în Upper East Side of Manhattan, fără să nu fiu copleşit de ceea ce prezintă gazdele. Şi mereu mi-am visat să pot participa şi la ICR New York la un eveniment similar, lucru imposibil, nu din lipsa de artişti valoroşi, ci din lipsa de organizare şi empatie.

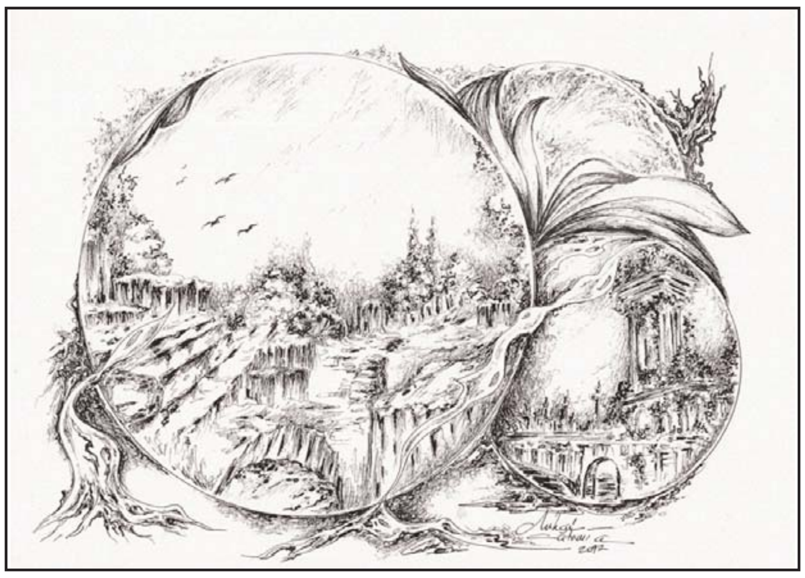
Am fost de zeci de ori la evenimente organizate de institutele culturale din China, Austria, Italia, Germania sau Coreea, iar la fiecare era o abundenţă de lume, fiindcă aceste institute, şi altele ca ele, şi-au creat un vad, cum se spune, o popularitate, care face să fie asiduu şi dens populate. Cheia este ca evenimentele să fie aşa de importante şi bine organizate încât lumea să nu le uite, să-ţi faci astfel relaţii, o reţea de prieteni şi clienţi, care să vină cu plăcere ori de câte ori îi inviţi.

M-am gândit că este semnificativ acum, în contextul tragicului conflict ruso-ucrainian, care în realitate este o tragi-comedie cu mii de morţi, fiindcă ruşii se comportă ca nişte orci, aşa cum îi numea primarul unui oraş (Bucha) eliberat de ei, de ucraineni, să amintesc de acest Institut, de marile evenimente pe care le-am trăit aici. Chiar în aceste zile sunt invitat la evenimentul *The Pysanka: A Symbol of Hope*, care este un *Workshop with Sofika,* anume Sofika Zielyk, o celebră artistă care ne învaţă cum să pictăm, să „încondeiem" ouăle, în vederea unei fantastice instalaţii pascale. Ucrainenii mi-au lăsat impresia unor oameni superiori, de o mare sensibilitate. Cred că Institutul lor bate toate institutele lumii, poate la acest nivel intens să se apropie doar Institutul Coreei de Sud. La nivelul opus, cel mai prost, stă Rusia, care nu are niciun institut (îl aveau pe vremea URSS, dar l-au desfiinţat), de aceea unii ruşi au creat un fel de galerii independente, fără legătură prea mare cu ţara lor, doar cu numele, fiindcă sunt ruşi.

În timp ce ucrainenii îşi prezintă marile lor valori plastice, ruşii se comportă ca nişte mafioţi. Institutul Ucrainean face artă, ruşii fac afaceri, fac speculă. Exact cum fac şi pe frontul de luptă, unde violează, omoară şi fură. Şi aici, la New York, ruşii sunt renumiţi (şi periculoşi) prin crimele pe care le fac, ucigându-se între ei. Nu se înţeleg în afaceri şi bişniţă. Vând ce au furat de prin depozitele muzeelor de artă. Sigur, este o mare afacere să aduci din Rusia opere de artă, fiindcă americanii sunt interesaţi de acea epocă urâtă, în care marii artişti au fost interzişi, începând cu Kandinsky şi Malevich, aşa cum persecutaţi au fost şi Bulgakov, în literatură, şi Stravinsky şi Şostakovici în muzică. Şi mii alţii.

La New York sunt galerii de pe tot pământul, mai puţin galerii ruseşti. Am descoperit doar o „colecţionară", Tatiana Kolodzei, care prezenta la Chelsea Museum lucrări ale unor artişti ruşi interzişi, confiscate de stalinism. În special lucrări pe teme religioase. Ea reuşise să le „depisteze" şi să le aducă în America, să le comercializeze. Dar Tatiana şi fiica ei, Natalia, au dispărut. După ce au epuizat stocul, n-am mai auzit nimic de ele (amănunte în vol. *Fine Arts in America,* textul *The Russians are Coming!*).

Am auzit însă de „Shapiro Auctions". Nu ştiam că Licitaţiile Shapiro aparţin unui rus, pe nume Gene Shapiro. L-am cunoscut cu prilejul unui vernisaj insolit, care a avut loc la galeria sa de pe 74 St., unde a prezentat tot o operă de contrabandă, a graficianului şi abstracţionistului rus Mihail Tarkanov (1888–1962), un artist de avangardă, care a studiat sub îndrumarea lui Vasily Kandinsky, ba în anii '20, el se afla în avangarda rusă alături de alţi artişti celebri, ca Natan Altman, El Lissitzky, Kazimir Malevich, Alexander Rodchenko. Dar în 1932, grupul este scos în afara artei întrucât nu se conforma realismului socialist impus de CC al PCUS. Operele abstracte ale lui Tarkanov au fost confiscate. Din 1932 şi până la moarte, deşi a fost angajat oficial la diferite

instituţii, a lucrat artă abstractă în secret.

Aceste opere necunoscute, aflate în colecţiile unor mari muzee ruse, ca Tretiakov şi Puşkin, le-a licitat Shapiro, pentru prima oară în America, bănuiesc cu acordul muzeelor respective. Dar nu am putut afla dacă s-au vândut. Am aflat în schimb că aici se spală bani negri. Galeria era dubioasă. Din an în Paşte organiza câte un eveniment, ca să nu dea de bănuit (vezi amănunte în volumul *Experimente în arta lumii,* textul dedicat lui Tarkanov).

La un eveniment plastic de la Consulatul Argentinei, care organizează şi el evenimente culturale memorabile, l-am cunoscut pe pictorul rus Alex Khomski, care deplângea faptul că ruşii nu au galerii importante în Manhattan, care să promoveze arta rusă contemporană, aşa cum fac argentinienii, ucrainienii şi alte ţări pentru arta lor. Despre galeria lui Shapiro nu avea cuvinte prea entuziaste, ba spunea şi el că e dubioasă, nu promovează artă, ci face afaceri, cum a fost cazul Mihail Tarkanov. El, Khomski, mi-a oferit un catalog al artei lui, numit *Modern Icons*, în care am văzut ceva de necrezut: toate marile simboluri religioase erau realizate din… cârnaţi!

Vedem, de pildă, crucificarea, dar nu a Mântuitorului, ci a unui cârnat, care e pus pe un stâlp şi în el sunt înfipte 11 furculiţe! Un fel de parodie sau caricare a Sfântului Sebastian?! Ideea este că Biserica s-a înfruptat din mitul crucificării. Artistul foloseşte special aceste elemente de *pop-kitsch* pentru a demasca faptul că istoria omenirii, tradusă în istoria religiei, este o istorie a consumismului. Nu există nicio portiţă de evadare din această masă productivă, din această lume în care conflictul este între *Fresh Food* şi *Fast Food*. Însuşi simbolul iudaic, al sfeşnicului ebraic, este un cârnat mare cu mai multe braţe din cârnaţi mai mici. Şi ce se află deasupra imaginii Pieţei Roşii din Moscova? Sigur, un cârnat sub forma unui covrig.

Dar deasupra Americii, cu imaginea Statuii Libertăţii? Desigur, un *chesterburger!* Totul este o istorie din cârnaţi, zborul, cuadratura cercului, iubirea, Mezuza evreiască, obiectul neidentificat deasupra New York-ului, Kosher, simbol mozaic al mâncării, pregătite după ritual, totul se reduce la un aranjament cu/din cârnaţi. Este o caricatură la dineul lui Dali pentru Gala. Însuşi dolarul are o formă din mai mulţi cârnaţi în formă de „S". La fel, Dolarul versus Euro, este un dialog între cârnaţi. Celebra marcă Mercedes este compusă tot din cârnaţi. Este o viziune cam nemţească, fiindcă numai acolo am văzut într-o sală de concert un domn care, spre atenţionare, îl bătea pe umăr pe un spectator din faţa sa cu un cârnat. În unele imagini, mai apar lângă cârnaţi şi *hot-dog*, şi sticle de *Ketchup* sau *Honey*, iar în altele, în loc de cârnaţi, vedem castraveţi, banane sau ananas.

Însuşi celebrul Suprematism, curentul care a propulsat arta abstractă rusă, este ridiculizat, prin imagini cu diverse zarzavaturi. Alimentele devin simboluri pentru arta abstractă. Precum lucrarea *Golden banana,* care într-adevăr este fructul de aur al americanilor.

Dar cel mai şocant rămâne faptul că marile simboluri religioase sunt caricate, devin o imagerie consumeristă. Este o grea pedeapsă pe umerii religiei, ai bisericii, poate nedreaptă, fiindcă biserica nu se identifică numai cu consumerismul. Cum, nu există nimic sfânt pe pământ? Khomski are o viziune prea cârnăţărească asupra lumii.

Există în istoria artei asemenea viziuni, au creat olandezii, un Bosch sau un Bruegel, imaginea lăcomiei, a desfrâului gurmand. Sau există antiteze vegetale, precum cea a lui Archimboldo, care a văzut omul şi lumea lui din perspectiva legumelor. Singur, este o viziune ironică, dar plauzibilă, fiindcă omul acestui veac consumerist a transformat arta în kitsch. Şi prezentarea lucrărilor are ţinută, rama este asemănătoare icoanelor din biserici, iar culoarea este remarcabil potrivită, cu riscul de a cădea în naturalism. Khomski este un reprezentant tipic, în emigraţie, al *Maica Rasia*, în care simbolurile ei politice, ca Stalin, Lenin, Putin, sunt nişte cârnaţi. *Balşaia Kalbaşa!*

Evident, model al artei naţionale în America rămâne Institutul Ucrainean, care face mari evenimente culturale, specific naţionale, cu impact internaţional, fiindcă America este ţara tuturor popoarelor. O expoziţie naţională este acolo urmărită de toată planeta, fiindcă America este Ţara Imigranţilor. Iar Institutul Ucrainean este perfect orientat. Evenimentele de aici sunt la concurenţă cu cele organizate de Metropolitan Museum of Art, de Guggenheim Museum sau MoMA (Muzeul de Artă Modernă). Adică sunt evenimente de referinţă în istoria artei.

Am să dau ca exemplu o expoziţie organizată în preajma Paştelui ortodox. De altfel, în fiecare an, înainte de Paşte, sunt chemaţi aici artişti care expun lucrări cu semnificaţii pascale. Aşa a fost fantastica expoziţie de pictură a artistului Ivan Marchuk (n. 1936), care a conţinut şi câteva tablouri pascale, naturi statice cu ouă colorate şi vase de lut, dar în stilul său, căci şi vasele şi ouăle erau acoperite cu un desiş special de crengi, ca un fel de cuibare care învăluie ouăle.

Dar baza expoziţiei a constat din zeci de cicluri de pictură pe pânză, în care acest stil, al cuibarului natural, devine o pecete universală. Se poate spune că fiecare tablou al lui Marchuk este ca un studiu anatomic, cu mii şi mii de semne sugerând încrengătura naturii, gigantica ei capacitate entropică. Şi totul pleacă de la portretul unor case părăsite, care sunt sufocate de abundenţa vegetaţiei. Dacă natura nu este îngrijită, controlată, ea generează fenomenul entropic, adică o invazie de arbuşti, ierburi, un desiş de crengi, de fire nevăzute, pe care artistul le vede şi le desenează cu o migală de neimaginat. Numai la Aman am mai văzut această migală de a desena şi picta frunze. Ca totul să ducă de la aceste imagini realiste la forme abstracte şi surrealiste.

(Continuare la pag. 29)

Ars longa...

Mihai Cătrună

S-a născut la 20 ianuarie 1962, în Teleorman. A absolvit Facultatea TCM la Politehnica Bucureşti, a urmat ulterior şi cursuri de creativitate, marketing, comunicare şi webdesign. Este pictor, grafician, ilustrator, editor de carte şi reviste.

A fondat reviste (printre care *Eminesciana*), colaborează la periodice din ţară şi din diaspora, a colaborat cu numeroase edituri, are peste 25 de ani de activitate în grafica comercială şi de publicitate. A fost implicat în organizarea a numeroase evenimente culturale, a participat la expoziţii personale sau de grup, la emisiuni TV, a ilustrat sau machetat peste 200 de cărţi, în România, Canada, Germania, Austria, Italia şi alte ţări.

Intensă activitate artistică eminesciană (ilustraţie de carte, cărţi poştale, plicuri, afişe, diplome etc. – a primit pentru toate acestea Medalia Teiul de Aur, la Botoşani, pe care o consideră premiul cel mai frumos primit vreodată.

Maestru al ilustrării de tip baroc, artistul plastic Mihai Cătrună încarcă tablourile de amănunte şi semne plastice greu de descifrat.

Un tablou inspirat de o poezie eminesciană este o replică a textului, în limbaj plastic sofisticat, iar nu o simplă ilustrare. Dovadă sunt peisajele din ciclul „marin”, în fapt o veritabilă marcă proprie a lui Mihai Cătrună. Artistul ştie să ilustreze dinamica valurilor, reflexia luminii şi misterul acumulării energiilor latente ale apei, tehnică învăţată în manieră autodidactă exclusiv prin frecventarea, cu răbdare şi tenacitate, a clasicilor picturii universale.

Artistic vorbind, Mihai Cătrună doreşte să se raporteze doar la vârfuri, la valorile consacrate. De aceea a şi evitat, cu obstinaţie, să se asocieze, artistic, cu un anume maestru sau cu o şcoală plastică de la noi sau din străinătate. Urmându-şi propriul destin plastic, evitând compromisul şi asocierile nepotrivite, pictorul şi graficianul Mihai Cătrună şi-a ales ca modele artişti de top, cum ar fi, la noi, Sabin Bălaşa sau Valentin Tănase, iar în pictura universală clasicii ruşi ori maeştrii stampei japoneze. Pare la prima vedere o impertinenţă venită din partea unui neofit, dar, judecat din perspectiva timpului, gestul său artistic aminteşte de replica lui Brâncuşi, rostită atunci când a părăsit atelierul lui Rodin: „În umbra marilor copaci, nu creşte nimic”.

Dincolo de tematica eminesciană, Mihai Cătrună este şi un remarcabil pictor, în manieră suprarealistă. Tablourile sale, puţine raportate la potenţialul intelectual de care dispune, ne transportă spre o interpretare abisală a realului, fiind dominate de siluete feminine de o perfecţiune divină, plasate într-un cadru simbolico-oniric. Dacă ar fi transpuse în obiecte de artă – vase, mobilier, decoraţiuni – creaţiile lui Mihai Cătrună ar egala arta lui Gaudi, devenind chiar obiect de mândrie naţională. Modest, retractil şi tăcut, artistul nu face caz de disponibilităţile sale. Este exemplul tipic de altruist dedicat muncii şi familiei. Dincolo însă de acest chip îndelung exersat al modestiei stă un creator cutezător şi agresiv, un pictor care îşi cunoaşte bine limitele şi alonja. În timp, Mihai Cătrună va confirma cu siguranţă presupunerea că singura modalitate de a reuşi, pentru orice artist, din orice domeniu, este de a fi şi a rămâne cu orice preţ singular. (Marian Nencescu)

Un artist special, dedicat artei sale, un mare creator de frumos este pictorul bucureştean Mihai Cătrună. Fire voluntară, dispus să ajute pe oricine îi solicită ajutorul şi-i apreciază arta, el este omniprezent în peisajul artistic scris sau virtual, prin expoziţii personale sau de grup, în ţară şi în străinătate, ca ilustrator de albume de artă sau volume de poezie, ca grafician al unor antologii culturale de prestigiu (de proză sau de poezie). Prin absolut tot ceea ce face şi prin disponibilitatea extraordinară pe care o demonstrează, Mihai Cătrună are generozitatea şi altruismul înnăscute, arta pentru el fiind o plăcere cu izvoare adânci şi nu o obligaţie „cvasi-sacerdotală”. Spunem „sacerdotală”, deoarece artistul este un mare preot, slujind într-unul din templele nemuritoare ale artei. Prin artă, sufletul creator este mai aproape de Dumnezeu, mai aproape de veşnicie, mai aproape de cerurile (Întâi)Stătătorului.

Pictorul Mihai Cătrună răspunde *prezent* oricărei provocări, tratând cu maturitate, înţelegere şi altruism fiecare demers artistic. Un cavaler al penelului, ce zugrăveşte pe retina iubitorului de arte plastice crâmpeie de culoare, suprapunând fericirea şi împlinirea peste valenţele visului transpus în realitate. (Gheorghe A. Stroia)

Număr ilustrat cu lucrări de Mihai Cătrună.

Semnează în acest număr

- Horia BĂDESCU – scriitor, Cluj-Napoca
- Paul DIACONESCU – scriitor, Suedia
- Florin Radu PINTEA – scriitor, Bucureşti
- Marian NENCESCU – scriitor, Bucureşti
- Alexandru MĂRCHIDAN – scriitor, Piteşti
- Afrodita IORGULESCU – prof. univ., Bucureşti
- Dan D. FARCAŞ – scriitor, Bucureşti
- Raia ROGAC – scriitor, Chişinău
- Nicolae CONSTANTINESCU – prof. univ., Bucureşti
- Tudor NEDELCEA – scriitor, Craiova
- Alexandru DĂRĂBAN – publicist, Sângeorz-Băi
- Eufrosina OTLĂCAN – prof. univ., Bucureşti
- Lucian COSTACHE – scriitor, Piteşti
- Narcis ZĂRNESCU – prof. univ., Bucureşti
- Ana OLOS – scriitor, Baia Mare
- Florian COPCEA – scriitor, Drobeta-Turnu Severin
- Olimpia IORGA-POPESCU – profesor, Ploieşti
- Ion ANDREIŢĂ – *pălmaş cu condeiul*, Bucureşti
- Theodor CODREANU – scriitor, Huşi
- Ioan HOLBAN – scriitor, Iaşi
- Aureliu GOCI – scriitor, Bucureşti
- Liliana POPA – scriitor, Bucureşti
- Paula ROMANESCU – scriitor, Bucureşti
- Nicolae MELINESCU – publicist, Bucureşti
- Mircea OPRIŢĂ – scriitor, Cluj-Napoca
- Grid MODORCEA – scriitor, Bucureşti